XXXI ANUL XXXI

NR. 1—2 IANUARIE—FEBRUARIE 1941

REVISTA TEOLOGICĂ

REDACŢIA ADMINISTRAŢIA

SIBIU, ACADEMIA TEOLOGICĂ ANDREIANĂ

ANUL XXXI Ianuarie—Februarie 1941 Nr. 1—2

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ȘTIINȚA ȘI VIAȚA BISERICEASCĂ

REDACTOR: Prof. Dr. GRIGORIE T. MARCU

CU FRUNTEA SUS!

de

Diacon Dr. GRIGORIE T. MARCU

Profesor la Academia teologică „Andreiană"

Am urnit în cartoanele istoriei încă un an. Un an greu. Un an de pedeapsă dumnezeească. Mânia cerului insultat de atâta trufie luciferică și încruntat de atâta fărădelege, s'a revărsat de istov asupra noastră, ca odinioară asupra păgânilor pe cari îi judeca inspiratul Apostol al neamurilor (vezi Rom. 1, 18). S'a dus un an smolit, un an întunecat ca o temniță a adevărului, ca un argat al nedreptății.

Cu câteva luni înainte de-ai călca pragul, atâtea din semințiile pământului s'au încăierat în cel mai crâncen și mai rafinat răsboiū care s'a pomenit vreodată pe lume — și încă nu se văd semne că ne-am apropia de sfârșitul lui. Tot ce a putut născoci mai nimicitor o tehnică ce-și zice „înaintată", își poartă spada însângerată dealungul și dealatul continentului nostru, secerând nenumărate vieți nevinovate, semănând groaza și pustiind tot ce-i iese în cale.

Am asistat în acest răstimp apocaliptic la prăbușirea atâtor împărății mândre de puterea lor, care nu le-a putut scăpa de peire.

Aripa urgiei ne-a atins și pe noi... Am pierdut, fără luptă, Basarabia întreagă și o bună parte din Bucovina. Iar după două luni, jumătate din pământul sfânt al Ardealului.

Ca şi când n'ar fi fost de ajuns îmbucătăţirea gliei româneşti şi asvârlirea ei felii-felii în ghiarele sângeroase ale duşmanilor noştri de veacuri, o altă încercare a descuiat isvorul lacrimilor pe cari nici n'am apucat să le svântăm. Nesfârşitele convoaie de refugiaţi alungaţi de la vetrele lor, în prag de iarnă, de cea mai sălbatică prigoană care a mânjit vreodată obrazul Europei, s'au îngroşat cu victimele cutremurului din noaptea de 9—10 Noemvrie 1940. Rotiţi-vă privirea peste întinsul Ţării îndoliate: drumurile ei sunt pline de chipuri posomorâte, de feţe brăzdate de lacrimi cari îşi urnesc muceniceşte puţinul ce le-a mai rămas, în căutarea unui adăpost şi a unei fărâme de pâine. Mai adăugaţi la toate acestea sgârcenia pământului atât de darnic, atât de greu de roadă altă dată...

Slova inspirată a psalmistului rezumă în cuvinte lapidare tragedia ceasului de-acum:

„Tulburatu-s'au neamurile, plecatu-s'au împărăţiile, clătinatu-s'a pământul" (45, 7—8).

Dar aceasta-i numai faţa văzută a încercărilor prin care trece lumea. Să ne gândim la desnădejdile cari viscolesc inimile atâtor fraţi de-ai noştri, desnădejdi cari sporesc cu fiecare nouă năpastă.

Parc'am trăi începutul sfârşitului...

Unde zace pricina acestor nenorociri?

Par'că-i văd pe înţelepţii veacului acestuia potrivindu-şi ochelarii şi asigurându-ne cu cel mai solemn aer de vraci atoateştiutori că întâmplarea guvernează totul în această lume, că aşa ne-a fost ursit să pierdem a treia parte din pământul de obârşie al neamului nostru, că insuficienţa sau hiperabundenţa ploilor pricinueşte roada deficitară a câmpului şi, în sfârşit, că geologia explică toată tehnica cutremurelor.

Respect pentru cuvântul acestor gravi sacerdoţi ai sofiei lumii acesteia. Cu cât folos se alege omenirea din desluşirile lor — cari nu pomenesc nimic de Dumnezeu — asta-i altă treabă. Prefer în locul lor pe cel dintâi ţăran care-mi iese în cale. In ochii lui limpezi, neprihăniţi de cucuta învăţăturii care trufeşte, citesc ca'ntr'o carte des-

chisă unica pricină a năpăstuirilor cari ne flagelează periodic îngâmfarea:

— Bătaia lui Dumnezeu!

Ne-am depărtat de Dumnezeu şi am mers cu stăpânitorul veacului acestuia (cf. II Cor. 4, 4), cu duhul cel rău care lucrează în fiii neascultării. Toate prăbuşirile cari ruinează sufletele, toate răsturnările cari fac să se sgudue stihiile lumii, sunt consecinţa umblării noastre în păcat, sunt răsplata zăbavei omenirii în temniţa din care a chemat-o Hristos la împreună vieţuire cu El, la viaţa cea nouă care nu se poate dobândi de cât întru El. Toată frământarea aceasta stearpă în care se sbate omenirea face să întârzie desăvârşirea unicei revoluţii care contează nu numai înaintea oamenilor, ci şi 'n faţa lui Dumnezeu: *sălăşluirea împărăţiei cerurilor în lume.* Atâta vreme cât nu vor fi înlăturate obstacolele coborârii ei între noi, nu va fi pace şi prosperitate pe pământ.

Dar e cu putinţă aşa ceva?

Negreşit! Ştiu că cei mai mulţi dintre noi nu se încumetă să dea un răspuns afirmativ, *ferm,* acestei întrebări. Nu-i lasă „solzii" aşternuţi pe ochii lor de preocupările pasagere ale unei vieţi nemernice, deşi bolborosesc atâţia dintre ei, în fiecare zi, temeiul de nesdruncinat al acestei evidenţe, în cea mai iubită şi mai răspândită rugăciune creştinească: „Tatăl nostru".

In Cer, sus, departe, unde-s îngeraşii, stăpâneşte cea mai curată armonie, fiindcă toată obştea suprafirească *îl ascultă* pe Dumnezeu. Nimeni nu se pune deacurmezişul voii Sale preasfinte.

Ascultarea cetelor cereşti faţă de Dumnezeu ne-a dat-o de pildă Hristos însuşi, când ne-a învăţat să ne rugăm: „Facă-se voia ta *şi pre pământ,* precum în Cer" (Mat. 6, 10). Chiar dacă ai cutreera întreg pământul şi n'ai găsi de cât un singur ascultător de Dumnezeu, n'ai dreptul să afirmi că împărăţia Cerurilor e o abstracţiune inaccesibilă. Dreptul acela, temătorul acela de Dumnezeu, este un fragment din împărăţia cerurilor, sălăşluită pe pământ. Din fiinţa lui, din cercul lui de activitate, Satan a fost alungat

și prin aceasta, hotarele împărăției întunerecului și a netrebniciei au fost strâmtate. Vă puteți închipui ce-ar fi dacă numărul și valoarea morală a acestor ascultători de Dumnezeu ar egala numericește omenirea?... Satan și uneltele lui ar fi eliminați din lume, hotarul atât de anevoie de trecut dintre pământ și cer ar fi înlăturat, iar istoria făcută de îngeri în trup s'ar depăna sub semnul ascultării de Dumnezeu. Atunci ar fi pe pământ ca și'n cer.

Trebue să curmăm spectacolul credinței de ochii oamenilor, să sfârșim cu împlinirea farisaică a orânduelilor dumnezeești. Trebue să ne întoarcem la alfabet, la „Tatăl Nostru", să-l rostim altfel, ca să-l plinim cum trebue, cum vrea Dumnezeu. Am alergat destul după comenzile îmbietoare ca glasul de sirenă ale duhului lumii acesteia. Să ne întoarcem la ascultarea de Dumnezeu și să nu mai facem vinovată Evanghelia lui Hristos de tot răul care există în lume tocmai din pricina ignorării povețelor ei mântuitoare. Altă scăpare, ca oameni și ca neam, nu mai avem de cât în Dumnezeu.

Îmi dau seama ce parte covârșitoare de muncă pentru instaurarea grabnică și temeinică în lume a ordinei voite de Dumnezeu îi revine preoțimii noastre: *toată!* Și mai știu și aceea că numai aceia dintre noi nu vor fi în stare să-și facă întreaga datorie pe care Dumnezeu și neamul o așteaptă de la ei, cari nu-s capabili să facă ordine, în prealabil, în sufletele lor, în cugetele lor, în convingerile lor. De cât să fii „rece" sau „căldicel", mai bine pune reverenda 'n cuiu. Poate că ești mai de folos în altă parte...

Toți ochii sunt ațintiți spre noi, frați preoți. Și ochii aceștia, cari văd în noi Biserica, judecându-ne pe noi o judecă pe ea. Și mai mult de cât atât: puterea de înrâurire a Duhului Sfânt în lume. Mai bine o piatră de moară după grumaz și-un clipocit de ape repezi prefăcut în mormânt de cât să smintești pe careva prin conduita ta. Căci sinucigașul nu se înfățișază atât de împovărat de păcate înaintea județului de pe celălalt tărâm ca cel ce dă pricină de sminteală unuia dintre aceștia mai mici... Să eliminăm compromisul și abdicările de tot felul din viața

noastră, să lepădăm de la noi ruşinea atitudinilor oblice, purtându-ne aşa cum vrea Dumnezeu, căci *de El se cade a asculta mai mult de cât de oameni.*

Să fim pretutindenea şi totdeauna aşa cum ne-a ştiut trecutul, aşa cum ne-a cântat poetul: *„Cu crucea 'n frunte"!* Să fim fiecare din noi un Ieremia, cu durerile fraţilor noştri săpate 'n toată fiinţa noastră, iar pe buze să purtăm pururea cuvânt neînfricat, gata să denunţe şi să fulgere ori ce fărădelege, în numele lui Hristos.

Cu fruntea sus să păşim în noul an, învăţându-i pe oameni porunca ascultării de Dumnezeu, căci numai aşa vom redobândi toate cele ce au fost pierdute. Ştiţi doar, c'avem un vis neîmplinit, copil al suferinţii...

UN MANUSCRIS PREŢIOS DIN BIHORUL INSTRĂINAT

LITURGHIERUL POPII ION DIN SUIUG

de

GH. ŞERBAN-CORNILĂ

Profesor la liceul „Radu Negru", Făgăraş

Un vechiu cercetător al trecutului cultural al Bihorului, Păr. Dr. Gh. Ciuhandu, afirma la începutul studiului său „Vechi urme de cultură românească în Bihor" („Cele Trei Crişuri", 1920—1921) că cele mai preţioase urme de cultură românească veche, în Bihor, sunt manuscrisele religioase care se găsesc aici într'o măsură mult mai mare decât în alte părţi ale românismului.

P. C. Sa explica această abundenţă de manuscrise religioase româneşti prin două cauze:

1. prin sărăcia satelor bihorene, care nu-şi puteau procura cărţi bisericeşti tipărite, deoarece erau prea scumpe, şi

2. prin poziţia în care se afla Bihorul, departe de centrele cu tiparniţă românească.

Numitul cercetător începuse, încă din anul 1919, să dea la iveală numele umililor diieci bihoreni, descriind şi manuscrisele acestora (Dr. Gh. Ciuhandu: „Diieci şi manuscrise vechi în Bihor", în Tribuna din 1919, Nrii 46—52).

Cu aceeaşi problemă se ocupase mai înainte cu un sfert de veac şi Vasile Mangra, mitropolitul de mai târziu al Ardealului („Cercetări literare" II. Rolul diiacilor din Moldova în cultura Românilor din Transilvania în secolul al XVII-lea).

Păr. Dr. Ciuhandu bănuia că, pe lângă manuscrisele cunoscute şi studiate din punct de vedere istoric-literar de către P. C. Sa şi de către alţii, ar mai exista încă şi alte manuscrise religioase româneşti, a căror cunoaştere ar da la iveală noui nume de diieci copietori de cărţi bisericeşti în Bihor.

Temeinicia acestei bănuieli a fost confirmată prin descoperirile de noui manuscrise bihorene, făcute ulterior.

După afirmaţiile Păr. Dr. Şt. Lupşa, rectorul Academiei teologice din Oradea, Păr. Dr. Ciuhandu însuşi ar mai fi descoperit şi ar fi achiziţionat de pe aceste meleaguri mai multe manuscrise religioase preţioase, asupra cărora ar intenţiona să scrie un studiu mai întins.

Un deosebit de interesant manuscris religios bihorean a fost descoperit şi de subsemnatul. E vorba despre un liturghier care a fost scris în satul Suiug — astăzi în Bihorul înstrăinat — de către un preot-copist care se intitulează singur „popa ion dinŭ satŭ anume din suiugŭ".

După câte ştiu, numele acestui copist n'a fost încă relevat până în prezent de nici un istoric literar.

Manuscrisul în chestiune, prezentând particularităţi lingvistice importante, fiind şi unul dintre puţinele manuscrise complete şi bine păstrate, ar merita să aibă cinstea unei publicări şi a unui studiu din punct de vedere filologic.

Liturghierul-manuscris despre care e vorba este o carte bine conservată, legată elegant în piele, cu tablele frumos împodobite cu un chenar executat prin presarea pielii, în care se pot distinge frumoase figuri omeneşti, precum şi elemente florale. In mijlocul copertei din faţă avem scena răstignirii Domnului, iar pe coperta din spate avem chipul Maicii Domnului cu pruncul Iisus în braţe, imprimate prin acelaşi procedeu.

Cele două scoarţe, făcute din lemn de fag şi îmbrăcate în piele, cum am arătat mai sus, se încheiau cândva prin două copcii de metal, din care astăzi n'a mai rămas decât una singură.

Formatul cărţii nu este prea mare; dimensiunile paginilor sunt de 20×15 cm., iar al textului scris numai de 13×10 cm.

Manuscrisul are în total 476 de pagini. Numerotarea însă nu este făcută pe numărul paginilor, ci pe acela al filelor. Şi fiindcă preotul-copist a lăsat nenumerotate filele care con-

ţineau diferitele titluri ale textelor, între numărătoarea făcută de copist şi între numărul real al filelor este o diferenţă de 10 file.

Liturghierul-manuscris conţine următoarele texte:

„Rănduiala dumnedzăieştii liturŭghiie fără diiaconŭ ĩ zlataustŭ" (pg. 1—156).

Pagina pe care se găseşte titlul de mai sus este frumos împodobită de jur împrejur cu un chenar. In restul paginilor, textul este numai încadrat între linii trase cu mâna liberă (de aceea unele dintre ele sunt şi strâmbe).

Deasupra liniei de sus, la fiecare pagină, găsim titlul textului pe care îl conţine, iar dedesupt avem silaba cu care se începe primul cuvânt de pe pagina următoare.

In corpul liturghiei lui Ion Zlataust — pe care copistul îl numeşte de cele mai multe ori „Ioanŭ cu rostulŭ de aurŭ episcupul cetăţii lui Constantinŭ" — la pagina 17, începe rânduiala proscomidiei. Aici avem, încadrat într'un chenar bogat, desenul care arată cum trebue să se taie prescura ca să se facă sfânta cuminecătură. La acest desen este interesantă crucea dublă, puţin obişnuită (vezi facsimilul).

La pagina 133 avem deasemenea un desen prin care copistul arată ce părticele trebue să pună în potir preotul când trebue să cuminece pe alţii şi ce părticele trebue să pună când se cuminecă pe sine, etc.

La pagina 155 se sfârşeşte liturghia şi copistul scrie: „şi inchinândute mulţuméşte lui dumnedzău: de sfărşitulŭ liturghii a lui ioanŭ".

2. *„Molitva colivei"* (pg. 156—163).

Deasupra acestui text nu avem decât un chenar simplu.

3. *„Dumnedzăiasca liturghia a lui marelui vasiilia ahiepiscopulŭ kesarii"* (pg. 164—284).

Pagina pe care avem titlul este împodobită de jur împrejur cu chenar bogat. In susul paginilor care cuprind această liturghie, avem titlurile: „liturghia" — „a lui vasilie" sau „liturghia" — „vasiliova".

In primele 11 pagini ale acestui text avem mai mult indicaţii tipiconale. Numai dela pagina 175, — unde co-

pistul a făcut semn o cruce, — se începe de fapt liturghia Sf. Vasilie.

4. *„Invățătură pentru sfăntulŭ agnețŭ: in gioi mari"* (pg. 285—290). Pagina cu titlul are chenar.

La sfârșitul acestui text, copistul scrie: „și aceste slujindŭ: frate cu frica lui dumnedzău să le faci: conețŭ", (adecă „sfârșit").

5. *„Molitva vinului cu carele faci liturghie"* (pg. 290—294).

Pagina cu titlul acestui text n'are nici un chenar special.

6. *„Otpusturile preste anŭ"* (pg. 294—300).

Pagina cu titlul nu are chenar special.

7. *„Otpusturile praznicelorŭ dumnedzăiești și a sfințilorŭ celorŭ mari"* (pg. 300—322).

Deasupra titlului acestui text, deși nu se începe cu o pagină nouă, avem chenar.

8. *„Rănduiala vecernii mari: și căndŭ iaste bdenie"* (pg. 323—353).

Pagina titlului are chenar. In partea de sus a paginilor care conțin acest text avem următoarele titluri: „rănduiala" — „molivele vecernii"; „molitvele" — „vecernii"; „cinulŭ" — „vecernii"; „cinulŭ" — „ectenii" etc.

9. *„Molitvele dimineții"* (pg. 353—409).

Pagina cu titlul n'are chenar. In mijlocul paginei, după indicația tipiconală cu care se încheie slujba vecerniei, copistul scrie cu litere ceva mai mari, următoarele: „Aѣasta molitvă să dzice dumineca: după canunŭ troicinicŭ: și în toate dzile: după pavecerŭniță: și după polonoștniță: și după căntare tropariului".

In susul paginilor cu acest text avem titlurile: „cinulŭ" — „dimineții"; „molitvele" — „dimineții"; „rănduiala" — „dimineții" etc. La pagina 409 avem scris cuvântul „conețŭ".

10. *Rănduiala la tipicŭ* (pg. 409—416).

Textul acesta n'are nici titlu special, nici chenarul obicinuit la paginile cu titlu.

In partea de sus a paginilor care conțin acest text găsim titlurile: „rănduiala" — „la tipicŭ"; „tipicŭ" — „tipicŭ".

Pe ultima pagină a acestui text avem cuvintele: „doamne cruțene: conețŭ".

11. *„Rănduiala la preotulŭ carele să ispitèşte în vis"* (pg. 417—438).

Pagina cu titlul este împodobită cu un chenar frumos.

La sfârşitul textului religios, avem următoarele indicații tipiconale: „deci de iaste ispitire din nălucire dela diavolulŭ: face preotulŭ ačastă rănduială: şi face liturghiia: iară mirenulŭ să priceştuiaşte: iară de va fi de multă bețiia: să nu te apropii: după pravilă: a patriarhului: dionisie: şi după marele athanasie: in carte către Amumunŭ: şi după marele vasiliia: intru cele: sihăstriți: cautăle in pravilă: aceste: in: 20: de stihuri: cap 28: după ce grečască".

Pe întreg cuprinsul paginei 438 avem o notiță extrem de importantă despre însuşi copietorul cărții. Această notiță o vom da mai jos în întregime (vezi şi facsimilul).

12. *„Evangheliile dimineții: ale invierii: celorŭ 11: văscrsne: văscrsna"* (pg. 439—476).

Pagina titlului este frumos împodobită cu chenar, însă numai în partea de sus.

Acest text cuprinde evangheliile: 1-a dela Matei; a 2-a şi a 3-a dela Marcu; a 4-a, a 5-a şi a 6-a dela Luca şi a 7-a, a 8-a, a 9-a, a 10-a şi a 11-a dela Ioan. Din textul ultimei evanghelii lipsesc 3 file care se vede că au fost rupte.

Paginele care conțin aceste evanghelii au deasupra următoarele titluri: „evgelie" — „evgliavă"; „evgelie" — „văscrsnii"; „evgelievă" — „diminéța"; „evglie" — „utrnii" etc.

*
* *

După cum am amintit mai sus, la pagina 438 a manuscrisului se găseşte o notiță în care copistul vorbeşte despre sine. Iată notița în transcriere fidelă:

„Scrisam eu multŭ păcătosulŭ: popa Ion din satŭ anume dinŭ suiug: căndŭ amŭ poporătŭ acolo: Ačasta carté anume liturghiia: in ce amŭ putut précepe cu firia amŭ nevoitu

să nu gréşescŭ: ce de unde veţi afla gréşitŭ cu cuvăntul — sau cu slova dară mă rogŭ cinstiţilorŭ părinţi să huliţi (sic) ces să îndireptaţi cu duhulŭ sfăntŭ: că nui scrisă de îngerŭ din ceriu cei de mănă păcătoasă din pămăntŭ zidită: coneţŭ: dnŭ 22: mesţŭ: avgustŭ: dela naştire lui Hs: 1724: — 7232:".

După cum se poate vedea din această notiţă, — în care s'a strecurat, dealtfel, o greşală, deoarece a scris „să huliţi" în loc de „să nu huliţi", cum a intenţionat să scrie copistul — popa Ion nu mai intenţiona să mai copieze altceva. Considerându-şi opera terminată, el dă relaţii despre persoana sa, despre locul unde şi despre timpul în care a scris această carte şi cere iertare pentru eventualele greşeli ce s'ar fi strecurat, fără voia lui, în scrierea cărţii.

Faptul că, după notiţa de mai sus, mai avem copiate şi cele 11 evanghelii ale dimineţii, s'ar putea explica în două chipuri: 1) sau popii Ion îi va mai fi rămas hârtie şi pe aceasta a întrebuinţat-o la scrierea acestor evanghelii, de care preotul are deasemenea nevoie, sau 2) aceste evanghelii au fost scrise ulterior şi numai au fost legate împreună cu liturghierul acesta. După scrisoare judecând, însă, e sigur că şi aceste evanghelii au fost scrise tot de popa Ion.

Hârtia manuscrisului e groasă, rezistentă şi de foarte bună calitate. După filigrane putem constata că e de trei soiuri. Intre paginile 275 şi 380, hârtia e ceva mai subţire decât în restul paginilor, însă este tot de bună calitate.

Scrisul manuscrisului, după cum se poate vedea şi din facsimilele reproduse, e foarte citeţ, fără să fie prea artistic, deoarece literele sunt cam mari şi sunt imitate după cele de tipar.

Interspaţiere între cuvinte nu există. Acest fapt, precum şi întrebuinţarea unei ortografii pur personale şi arbitrare, îngreuiază întru câtva cetirea manuscrisului.

Ca să ne dăm seama de felul personal de a scrie al popii Ion, cred că e de ajuns să amintesc că, în întreg manuscrisul, nu găsim întrebuinţat, nici măcar o singură dată, punctul. In locul punctului se întrebuinţează, de cele

mai multe ori, semnul celor două puncte sau un fel de semn al gândirii care se aseamănă puțin cu virgula.

In întrebuințarea semnelor de punctuație, precum și în folosirea iniațialelor majuscule sau a noilor alineate, nu avem vreo normă oarecare, ci sunt folosite cum îi venea bine copistului. Singura regulă ortografică pe care pare a o respecta este aceea de a pune cele două puncte înaintea cuvântului „și".

De cele mai multe ori, nici chiar textul liturgic nu este despărțit prin vreun semn de punctuație de indicațiile tipiconale care abundă în întreg manuscrisul.

Pentru a-și ușura întru câtva sarcina scrisului, copistul a scris multe cuvinte prescurtate. Acestea sunt însemnate deasupra cu un semn al prescurtării.

Pentru economisirea hârtiei, unele litere sunt scrise deasupra cuvântului. In felul acesta sunt scrise de obiceiu consonantele dela sfârșitul cuvintelor, însă avem scrise la etaj și consonante din corpul cuvântului. Când consonanta finală este scrisă deasupra cuvântului, se suprimă scrierea lui *ŭ* final care, de altfel, se scrie regulat la sfârșitul tuturor cuvintelor care se termină astăzi în consonantă.

Cazuri de litere legate între ele n'avem decât foarte puține; numai grupul *tr* îl găsim scris în felul acesta în câteva rânduri.

Afară de chenarele paginilor cu diferitele titluri și de desenele în legătură cu proscomidia, manuscrisul n'are alte podoabe. Inițiale artistic împodobite, — cum se găsesc în alte manuscrise — n'avem. Incercări de împodobire a inițialelor găsim numai la textul evangheliilor.

Unele cuvinte poartă accent. De cele mai multe ori acesta e accentul natural al cuvântului. Avem, însă, și abateri ca de exemplu: *tainà, vrajbà, gănduri̇̀, întrù, locùrile, plàcire* etc.

Foarte deasă este și întrebuințarea paiericului. Acesta e folosit mai ales după consonantele: *r, n, t.* De exemplu: *întor'sŭ, însfăr'șitŭ; pen'tru, tocmin'dŭ, răn'durile; pur'tăn'dŭ; cut'remură, nos't'ru* etc.

Uneori, în locul paiericului se întrebuinţează chiar scrierea lui *ŭ*, cum îl avem în cuvântul „liturŭghiie“, pe întâia pagină a manuscrisului, chiar în titlul liturghiei lui Ioan.

Copistul foloseşte 2 feluri de cerneli: neagră şi roşie. De obiceiu, cerneala neagră o întrebuinţează la scrierea textului religios, iar pe cea roşie, la scrierea indicaţiilor tipiconale şi a majusculelor cu care se încep părţile mai importante din text. Nici aici, însă, nu avem o normă bine fixată, deoarece avem şi text religios scris cu cerneală roşie, precum avem şi indicaţii tipiconale scrise cu cerneală neagră. Ba, uneori, întâlnim chiar cuvinte care sunt scrise jumătate cu un fel de cerneală şi jumătate cu altfel de cerneală.

* * *

După cum reiese clar din notiţa copistului, dată mai sus în întregime, acest liturghier care cuprinde aproape toate slujbele religioase pe care trebue să le săvârşească preotul la biserică, a fost scris în anul 1724 de către popa Ion din satul Suiug, astăzi în Bihorul înstrăinat, când — cum spune copistul — „a poporăt“ acolo.

Dacă dăm cuvântului „am poporăt“ înţelesul de „am păstorit“, atunci popa Ion din Suiug a fost preot în acest sat şi a scris această carte pentru trebuinţele sale proprii.

Am putea, însă, tălmăci cuvântul de mai sus şi prin cuvintele „am poposit“, „am stat vremelnic“ — cum, de altfel, se întrebuinţează în unele locuri cuvântul „a popori“ — şi atunci, popa Ion n'a fost preotul satului Suiug, ci a fost numai originar din acest sat. Cuvintele „din Suiug“ pot arăta şi numai locul de unde se trage popa Ion. In acest caz, acest copist-preot a scris cartea într'una din trecerile prin satul natal, deci ar fi fost un copist de meserie.

Cred că pentru această ultimă ipoteză pledează şi acea parte din notiţa sus amintită, în care copistul se adresează „cinstiţilorŭ preuţi“, rugându-i să nu-l hulească pentru eventualele greşeli, ci să le îndrepteze cu duhul blândeţii. Dacă acest copist ar fi scris cartea numai pentru trebu-

ințele sale, n'ar fi avut nici un înțeles ca să se adreseze altor preoți, rugându-i să nu-l hulească.

De altfel, cererea îngăduinții cetitorilor, în privința eventualelor greșeli ce s'ar fi strecurat în scris, era foarte la modă la copiștii de meserie, — deci la aceia care nu lucrau pentru ei cărțile pe care le scriau — după cum era la modă și la tipografii care tipăreau cărțile bisericești.

Oricare ar fi adevărul, — fie că popa Ion a fost preot stabil în satul Suiug și a scris această carte pentru trebuințele sale, fie că a fost numai un preot-copist originar din acest sat și a scris această carte pentru alții — numele popii Ion din Suiug înmulțește cu încă unul numărul copiștilor bihoreni.

Că în cazul nostru este vorba de un nou nume de copist, nerelevat până în prezent de către istoricii literari, nu mai încape îndoială.

Dintre diiacii bihoreni cunoscuți — judecând după bibliografia destul de incompletă care ne stă la îndemână — copiști cu numele de *Ion* au fost numai 3 și anume:

1. *Diiacul Ion din Pocioveliște* care a copiat, în a doua jumătate a veacului al XVII-lea, un exemplar din Cazania lui Coresi (Dr. Ciuhandu: „Diieci și manuscrise vechi din Bihor").

2. *Popa Ion, pribeagul din Țara Leșască*, care a copiat în anul 1724, în satul Bălaia, o cazanie și un prăznicariu (Dr. Ciuhandu: op. cit.) și în 1726, în Surduc, o evanghelie (N. Firu: „Urme vechi de cultură românească în Bihor").

3. *Diiacul Ion dela Muncaciu (Muncăcianul)* care a copiat în 1730, în Nojorid, o cazanie, și în 1732, în Cefa, o „epistolie" împreună cu slujba strastelor, păscălia și altele (Dr. Ciuhandu: op. cit.), și în 1737, în Apateu, cazania lui Varlaam (N. Firu: op. cit.).

Judecând după calitatea diiecilor de mai sus, după epoca în care au trăit și după activitatea pe care au desfășurat-o, popa Ion din Suiug nu se poate identifica cu nici unul dintre aceștia. Cred că o comparare a scrisului din manuscrisele acestor copiști cu scrisul liturghierului nostru ar confirma în întregime această afirmație.

De fapt, dintre cei trei copişti cu numele Ion, numai unul singur este şi preot, ceilalţi sunt numai „diiaci", deci nici n'ar putea fi aduşi în discuţie pentru a fi identificaţi cu copistul liturghierului nostru, care singur se intitulează „popă". Cel de al treilea este într'adevăr preot, ba chiar a trăit şi a lucrat în acelaşi timp cu popa Ion din Suiug, însă acesta este pribeag din Polonia şi această calitate nu uită să şi-o spună în toate notiţele cărţilor pe care le-a copiat. Ar fi curios ca numai în notiţa acestei cărţi să nu-şi spună această origine, ba să spună că este „din satŭ anume din Suiugŭ".

Un alt lucru care pledează în contra acestei identificări a popii Ion din Suiug cu popa Ion, pribeagul polon, este şi imposibilitatea fizică, ca una şi aceeaşi persoană să copieze, în acelaşi an (1724), şi la Bălaia o cazanie şi un prăznicariu, şi la Suiug un liturghier de peste 480 de pagini.

Rămâne deci stabilit că popa Ion din Suiug, copistul liturghierului descoperit de noi, este un nou copist bihorean, şi nu unul dintre cei mai puţin însemnaţi.

Satul *Suiug*, unde s'a scris liturghierul despre care e vorba, se află în Nordul judeţului Bihor, în plasa Marghita. Manuscrisul a fost găsit în comuna *Spinuş* din plasa Sălard. Cum a ajuns aici, nu putem şti. Un lucru este, însă, sigur: că manuscrisul a trecut şi prin satul bihorean *Ciutelecŭ*, deoarece o notiţă care se găseşte chiar pe prima pagină aminteşte de „Popovici Mărcuţia din Ciutelecŭ". Notiţa aceasta e scrisă cu litere latine şi e de dată recentă.

*
* *

Importanţa acestui manuscris nu constă în vechimea lui, deoarece în Bihor avem atât manuscrise cât şi tipărituri mult anterioare datei de 1724. De o covârşitoare importanţă este limba în care este scris, o limbă mult mai veche decât aceea vorbită în timpul când s'a copiat această carte. Aceasta ne arată că avem deaface cu o copie de pe un manuscris mult anterior timpului copierii.

O altă importanţă a manuscrisului este din punct de vedere liturgic. Cred că un cunoscător ar putea sesiza influinţe streine, interesante, în această carte şi cu această

ocazie s'ar putea aduce lumină în chestiunea originii atât de contestate a celui mai vechiu liturghier românesc din Bihor.

Dintre manuscrisele bihorene care conţin liturghiile, mai amănunţit a fost studiat un manuscris-liturghier copiat de popa Petru din Tinod, în 1679, deci în acelaşi an în care tipărea la Iaşi Mitropolitul Dosofteiu liturghierul său, cel dintâi liturghier românesc tipărit (Dr. Ciuhandu: „Vechi urme de cultură românească în Bihor").

Păr. Dr. Ciuhandu dovedeşte în acest studiu că liturghierul manuscris al popii Petru din Tinod nu poate fi copia liturghierului tipărit de Mitropolitul Dosofteiu, ci este copia unui manuscris de liturghier românesc care s'ar fi întrebuinţat în bisericile bihorene mult înaintea tipăririi celui dintâi liturghier românesc.

Anumite particularităţi bihorene, întâlnite în liturghierul tipărit de Dosofteiu, îl făceau pe Păr. Dr. Ciuhandu să creadă că Mitropolitul moldovean ar fi cunoscut şi chiar ar fi folosit la redactarea liturghierului său, liturghierul-manuscris existent în Bihor.

Bogatele texte reproduse de către Păr. Dr. Ciuhandu din liturghierul popii Petru din Tinod, — puse paralel cu aceleaşi texte din liturghierul lui Dosofteiu — mi-au dat posibilitatea de a compara textele liturghierului popii Ion din Suiug cu textele liturghierului popii Petru din Tinod. Intr'adevăr, aceste două texte se aseamănă mult, însă nu sunt identice. După o cercetare amănunţită, am putea afirma că ambele liturghiere reproduc un prototip comun, iar diferenţa ce există între ele s'ar datora felului diferit cum au copiat cei doi copişti unul şi acelaşi text.

Este lucru ştiut că diiecii nu copiau fidel cărţile bisericeşti de pe care îşi pregăteau manuscrisele. Dacă manuscrisul sau cartea de pe care copia prezenta o limbă mai veche, copistul căuta să modernizeze această limbă, făcând-o mai accesibilă cetitorilor pentru care lucra. Această modernizare, însă, nu putea să fie la fel la doi copişti diferiţi.

Acesta ar putea fi cazul celor două manuscrise de liturghiere: al popii Petru din Tinod şi al popii Ioan din Suiug.

Cu toate că liturghierul popii Petru din Tinod a fost copiat mai înainte cu 45 de ani decât liturghierul popii Ion din Suiug, totuşi prezintă o limbă mai nouă decât acesta din urmă. Acest lucru nu s'ar putea explica decât în două chipuri:

1. sau popa Petru din Tinod a modernizat mai tare textul liturghierului pe care l-a copiat, iar popa Ion din Suiug — copiind acelaşi manuscris — s'a ţinut mai aproape de original;

2. sau manuscrisul după care a copiat popa Ion din Suiug a fost un manuscris mai vechiu decât cel după care a copiat popa Petru din Tinod.

Altă explicaţie nu se poate da acestui fenomen ca un manuscris copiat mai târziu să prezinte o limbă mai veche decât unul copiat mai înainte cu aproape o jumătate de veac.

Judecând după anumite fenomene lingvistice, suntem înclinaţi să credem că popa Ion din Suiug şi-a copiat liturghierul după un manuscris mai vechiu decât acela după care a copiat popa Petru din Tinod.

Cred că arhaismul formelor gramaticale, precum şi arhaismul lexicului din textele pe care le vom reproduce mai jos, vor proba că avem de a face cu o carte al cărei original a fost scris cel puţin cu două secole mai înainte de data când a fost copiată.

Inainte de a purcede la reproducerea textelor din acest liturghier, trebue să remarc greutatea ce o întâmpin în transcrierea cu litere latine a textului scris cu litere cirilice.

De fapt unele semne grafice ca ѣ, ѧ, ь, nu au numai o singură valoare fonetică, ci valoarea lor variază dela caz la caz.

Litera ѣ, în cuvinte ca: să plinѣscă, dirѣptă, cale mѣ, etc., are valoare de *ea*, pe când în cuvintele: *prѣoţii*, greşalѣle, izbăvѣştemă etc., are valoare numai de *e*;

litera ѧ, în cuvinte ca: neascultarѧ, lumѧ, Mariѧ, puterѧ etc. are valoare de *ia*, pe când în cuvintele: ţiѧ, nѧ inceputul etc., are valoare de simplu *e*;

litera ь care are de obiceiu valoarea lui ŭ, în cuvinte ca; toţь, fiѧaţь, etc. are valoare de *i* sau de *î*.

La transcrierea cu litere latine ar fi mai potrivit ca aceste semne grafice, a căror valoare fonetică variază, să fie redate tot în forma cirilică, însă aceasta ar îngreuia mult munca tipografului şi de aceea am redat semnul grafic ѣ, prin litera *é*, iar pe ѧ l-am transcris întotdeauna prin *ia*. Pe ь l-am transcris întotdeauna prin *ŭ*.

In ce priveşte cuvintele prescurtate, la acestea am suprimat semnul prescurtării şi am completat, în paranteză, partea prescurtată a cuvântului.

La cuvintele cu litere aruncate deasupra, am scris aceste litere în rând cu celelalte, deoarece nu le-am putut scrie deasupra.

Accentele şi paiericurile nu le-am transcris.

RÂNDUIALA PROSCOMIDIEI, ÎN CORPUL LITURGHIEI LUI IOAN

„Şiţi spală mănule: dzică/n/d Spălavoiŭ întru cei nevinovaţi mănule méle: şi voiŭ cupride oltariulŭ tău D/oa/mne: ca să audzu glasulŭ laudei tale: şi să spuiŭ toate minunile tale: D/oa/mne iubiiŭ bunăcuviinţa casei tale: şi locul sălăşluirii mărirei tale: ca să nu pierdzi cu cei necuraţi sufletulŭ mieu: şi cu bărbaţii săngelui viiaţa mia: întru a cărora mănŭ săntŭ fărădélégi: şi dirépta lorŭ să înplu de nediréptate: iară eu cu nerăutate mé imblaiŭ: izbăvéştemă d oa mne, şi mă miluiaşte: pičoarele mele stau spre diréptate: in beséreci bine te cuvintedzŭ d/oa/mne: şterge mănule: şi mergi în priscomidiia: şi te închină: 3: ori: înnainte sf/i/ntelorŭ dzicăndŭ:

D/oa/mne curăţeştemi păcatele şi mă miluiaşte: şi sărut sf/ă/nŭtul discosŭ: şil pune despre lature stăngii tale: iară păharulŭ ilŭ sărută: şilŭ pune despre laturia diréptéi tale: şi alte pocrovete cu dănsăle: şi sf/ă/nta dzvézdă: iară lingurita sărutăndŭ şi o pune pré sf/ă/ntulŭ prestolŭ: şi întorcăndute fă 3: închinăciuni: înainte jirtăvnicului dzicăndŭ:

doamne fiiaţŭ milă: de mine păcătosulŭ, şi mă m/i/luiaşte: şiţi rădică mănule în sus: dzi

Răcumpăratunéi din blăstămulŭ legii: cu précinstitŭ săngelé tău: pré cruce téi găvozditŭ: şi cu suliţa în coaste tei inpunsŭ: şi fără de moarte ai izvorătŭ oamenilorŭ, măntuitoriulŭ nostru, slavă ţie: 3:

Şi te închină: dzicăndŭ:

Bl/ago/slovitŭ d/u/mn/e/dzăulŭ nostru totdéuna: acmu şi pururé: şi în vécii vécilorŭ, aminŭ: ţrcovniculŭ ţine blidulŭ: anaforii: iară preotulŭ luîndŭ în mâna stângă o prescură: şi copia in dirépta: şi făcăndŭ cu dănsa cruce de asupra peceţii, prescurei: şi dzici: de: 3: ori:

In pomeniria d/o/mnului d/u/mn/e/dzăului, şi măntuitoriului nostru Is/us/ H/ri/s/tos/: şi îndată înfige copia dé dirépta peceţii: şi tăinduo: dzici: Ca o oaia la giunghéré sau trasŭ: Şi ca unŭ mieluşelŭ nevinovatŭ înpotriva ceia cel tunde fără de glas: aşe nu deşchisă rostulŭ său: Iară în parte di sus: tăindŭ: dzici: Intru smerenie lui giudeţului sau rădicatŭ iară în parte din giosŭ: dzice:

Rudeniia lui dară cine o va spuné: înfigăndŭ copiia dirépta a prescurii de laturi rădică agneţulŭ,

Că să va rădica depre pământŭ viiaţa lui: şil pune cu miedzulŭ în sus în discosŭ şi tăindulŭ încrucişŭ dzice:

Jirtveştesă mieluşelul lui d/u/mn/e/dzău: cela ce rădică gréşalele lumiei: pentru a lumiei viiaţă, şi sp/ă/senie: şilŭ întoarce cu cruce în susŭ: şi înpungăndulŭ di drepta parte a prescurii cu sf/ă/nta copiia: dzici:

Şi unulŭ din voinici, cu suliţa, coasta lui iau înpunsŭ: şi cela ce au văzutŭ: au mărturisitŭ: şi adevărată iaste mărturie lui: şi bl/a/goslovindŭ vinulŭ: şi apa de préună: şi le toarnă în păharŭ: dzicăndŭ bl/a/gosloveşte doamne înpreunare sf/i/ntelorŭ tale:

/Aici urmează desenul; vezi facsimilul/.

„Şi luîndŭ întăiŭ prescură.

In cinste, şi în pomeniria pré bl/a/goslovitei, domnitoarei noastre: a lui d/u/mn/e/dzău născătoarei; şi pururé fečoară Maria: pentru a căriia rugăciuni, priiméşte d/oa/mne

jirtva ačasta întru précerescul jirtăvnicŭ: și pune parte dinadirepta sf/ă/ntului agneţŭ: cumŭ vedzi în roată: dzicăndŭ:

Innainte stătu înpărătésa, în veșminte poleite, înbrăcată: și preînfrămșețată: și luînŭdŭ a: 2: prescură dzici:

A cinstitului, și slăvitŭ prorocŭ préditecŭ: și botedzătoriulŭ ioanŭ: luîndŭ părțile pune cumŭ vedzi în roată: apoi dzici

A sf/i/nţilorŭ slăviţŭ: proroci moiisii, și aronŭ: ilie, și iliseiŭ: și toţi sf/i/nţii proroci:

A sf/i/nţilorŭ slăviţi, și întru totŭ lăudaţi apostoli: petrŭ, și pavelŭ, cei: 12: și toţŭ sf/i/nţii apostoli:

A sf/i/nţilorŭ părinţilor noștri, marele vasilie: grigorie de d/u/mn/e/dzău cuvăntătoriŭ: și ioanŭ zlataustŭ: athanasie, și chirilă: niculaia de mirlichiia: și toţi sf/i/nţii erarși:

A sf/ă/ntului întăiŭ m/ă/cinicŭ, și arhidiacon Ștefan:

A sf/i/nţi mari măcinici ghiorghie, dimitria: theodorŭ, tironŭ: și toţi sf/i/nţii m/ă/cinici:

A pré cuvioșilor: și de d/u/mn/e/dzău purtători, părinţii noștri, antonie: eftimie: sava, onofrei: Athanasia de athonŭ: și a tuturorŭ precuvioșilorŭ, părinţilorŭ: și a maicelorŭ:

A sf/i/nţilorŭ, și tămăduitorilorŭ, fără de argintŭ cosma, și dămianŭ: chira și ioanu: pantilimon, și ermolae: și a toţi sf/i/nţii fără de argintŭ:

A sf/i/nţilorŭ și direpţii lui d/u/mn/e/dzău, părinţi achimŭ și ana: și a sf/ă/ntului IMRKŬ a cărue iaste dzuoa: și a tuturorŭ sf/i/nţilorŭ: pentru a cărora rugăciuni ne socotéște pre noi D/oa/mne:

A sf/ă/ntului părintelui nostru ioanŭ cu rostul dé aurŭ, arhiepiscupul cetăţii lui costantinŭ: iară de va fi vasiliova:

A sf/ă/ntului părintelui nostru, va/si/lie arhiepiscopulŭ cetăţii de Chesaria capadochei: luîndŭ a trie prescură: dzici:

Poménéște despuitoriule, iubitoriŭ de oameni pre arhiepiscopulŭ nostru IMRKŬ cinstită a lui préoţie: și întru H/risto/s diiaconiia, și tot cinulŭ preuţăscŭ: și călugărescŭ, preoţŭ, diaconi: și toţi fraţii noștri: pre carii iai chiema întru înpreunaria ta: cu a ta milostiviria: întru totŭ bunule: și iubitoriule: și scoate părţile, și le pune cumui tocmitŭ

în roată: pre dedesuptŭ: apoi ia a patra prescură: şi pomenéşte pre cei vii pre cine vei vre: dzicăndŭ:

D/oa/mne i/suse/ h/ristoa/se se priiméşte jirtva ačasta: pentru erŭtare păcatelorŭ, robului tău IMRKŬ, socoteşte preote, că într'o părtice, poţŭ poméni mulţimé de numia: aice: ia a cince prescură: şi/dzi:/

Pentru poméniré: şi erŭtare păcatelorŭ: a sf/i/nţilorŭ patriarşi pravoslavnici: şi fericiţi ctitorii, aceştii sf/i/nte beséreci: şi pomenéşte morţii: pre cine vei vre: dzicăndŭ:

Poméneşte d/oa/mne I su/se H/ristoa/se, sufletulŭ robului tău IMRKŬ: iară la sfărşit: dzici:

Şi pré toţŭ carii săntŭ în nădéjdia înviarii: de viiaţă véčnică: că a ta iaste înpréunaria, răpăusaţilor a pravoslavnicilorŭ: părinţi: şi fraţi ai noştri d/oa/mne iubitoriule de oameni: şi luîndŭ a şiasa prescură: dzici:

Pomenéşte d/oa/mne şi a mé nedestoinicie: şi mi iartă toate gréşelele cele cu voia, şi fără de voia: şiţi pune părŭţişoara: în răndulŭ viilorŭ: apoi ia cădélniţa: şi pune tămăe bl/ago/slovindŭ: dzici m/o/litva cădirii:

Cădire aducemŭ ţie H/ristoa/se D/u/mn/e/dzăulŭ nostru întru mirosulŭ a bunii mirezme sufleteşti care priimindŭ întru preceresculŭ tău jirtăvnicŭ: trimite noao darul tău celŭ bun, a présf/ă/ntului d/u/hŭ: şi cădindŭ dzvézda: o puné désupra agnéţului dzicăndŭ:

Şi viindŭ stéoa stătu désupra unde era coconul culcatŭ: acmu şi pururé: şi cădindŭ celŭ dintăiŭ pocroveţŭ: acoperi pre sf/ă/ntulŭ agnéţŭ cu blindulŭ: dzici:

D/o/mnulŭ stătu inpărat în bunăcuviinţă sau inbrăcat inbrăcatusau D/o/mnulŭ cu putéria: şi sau incinsŭ: şi dară întăritau lumé caré nu să va clăti: casei tale să cuvine sf/i/nţie d/oa/mne intru lungime de dzile: totdéuna, acumŭ şi pururé: şi in vécii vécilorŭ: cădeşte alŭ doile pocroveţŭ: şi acoperi păharulŭ: dzicăndŭ:

Acoperitai ceriurile cu bunătate ta H/ristoa/se: şi de lauda ta, plinui pămăntulŭ: acmu şi pururia: şi vécii vécilorŭ: cădindŭ aerulŭ: acoperi preste amăndoao dzicăndŭ:

Acoperene cu acoperemăntulŭ arepilorŭ tale, d/u/mn-/e/dzăulŭ nostru acmu și pururé: și in vécii vécilorŭ: și cădește sf/ă/nta cu capulŭ plécatŭ: și cu smérenie: 3: dzicăndŭ:

Bl/ago/slovitŭ d/u/mnedzău, carele vrusăși așia: totŭdéuna: acmu și pururia: și in vécii vécilorŭ, aminŭ:

Pentru aceste cinstite daruri cesŭ puse innainte d/o/mnului să ne rugăm: și țŭ tine mănule in crucișŭ și cădélnița in stănga: și cu capul plécatŭ: dzi molitva:

D/oa/mne D/u/mn/e/dzăulŭ nostru: cela ce păné ceréscă, o dai hrană a toată lumé: pré d/o/mnulŭ nostru, și dumnezeu I/su/s H/risto/s, lai trimisŭ măntuitoriŭ: izbăvitoriŭ: dé ne bl/ago/slovéște, și ne sf/i/nțéște pre noi: insuți bl/ago/slovéște acastă jirtvă: cei puse innainté, in preceresculŭ tău jirtăvnicu: pomenéște d/oa/mne ca unŭ bunŭ și de oameni iubitoriŭ: pré aducătorii, carii adusără daruri și ne férește pre noi neosăndiți: in sf/ă/nta faceria, d/u/mn/e/dzăeștilorŭ tale taine: Că să sfinți, și să proslăvi, précinstitŭ: și de marecuviință, numele tău: a tatălui: și a fiiului: și a d/u/hului sf/ă/ntŭ: acmu și pururé: și in vécii vécilor aminŭ:

Și dăndŭ cădélnița la țircovnicŭ: și fă otpustŭ:

Slavă ții h/ristoa/se D/u/mn/e dzău nădéjdia noastră slavă ție: slava. INNEA:" etc.

* * *

Cetind textul de mai sus, nu poate să nu ne surprindă: *a)* marele număr de cuvinte și forme arhaice, care nu se mai întrebuințau în limba românească la data copierii manuscrisului; *b)* întrebuințarea unor forme dialectale, care par a trăda locul de origine al manuscrisului după care s'a copiat și *c)* multele abateri pe care le găsim în ce privește textul rugăciunilor și în ce privește modul cum se pregătește sfânta împărtășanie, față de cele în uz astăzi.

FORME ARHAICE

Intre *formele arhaice* putem aminti:

1. Intrebuințarea lui ς /dz/ în locul lui *z* în cuvintele de origine latină. Exemple: *Dumnedzău*, *miedzulŭ*, *dzuoa*, *vedzi*, *dzicăndŭ*, *botedzătoriŭ* etc.

2. Intrebuințarea lui џ /*ge, gi*/ în locul lui *j*, în aceleași cuvinte. Exemple: *giudețulŭ*, *giosŭ*. *giungherea* etc.

3. Confundarea lui *ă* cu *â*. De fapt, deși copistul întrebuințează ambele semne grafice, atât pe ъ. cât și pe ѫ, aceste semne nu reproduc sunete diferite, ci unul și același sunet. Dovadă că lucrurile stau așa ne-o dă felul cum sunt scrise următoarele cuvinte: Rъnduiala, Dumnedzъu, lѫudați, tѫmъduitorilorŭ, fѫrѫ, rugѫciuni, cetъții etc.

4. Intrebuințarea lui *e* diftongat și triftongat în cuvintele unde acesta era urmat de o silabă în care aveam un *e*. Exemple: fărădeleage, beseareci, iaste, pomenească etc.

5. Intrebuințarea formelor femenine cu articolul enclitic la dativ și genetiv necontopit cu corpul cuvântului. Exemplu cuvântul: *lumiei*, întrebuințat peste tot locul numai în forma aceasta: /„gréșalele *lumiei*; a *lumiei* viiață", pg. 15/.

6. Intrebuințarea de preferință a perfectului simplu, în locul perfectului compus. Exemple: „*iubiiŭ* bunăcuviința casei tale; direapta lor să *inplu* de nedireptate; eu cu nerăutate mea *inblaiŭ*; așe nu *deșchisă* rostulŭ său; și îndată *eși* sănge și apă" etc.

7. Intrebuințarea formelor: *inblaiŭ*, *inplu*, *înfrămșețată*, cu *i* în loc de *u*.

8. Intrebuințarea formelor: *nedireptate*, *direaptă*, cu *i* menținut.

9. Intrebuințarea formei: *mănule* și chiar *înbe mănule*, cu *u* în loc de *i*.

10. Intrebuințarea formelor: *patriarși*, *erarși*, în loc de: patriarhi, erarhi.

11. Intrebuințarea exclusivă a cuvintelor: *rostulŭ*, pentru gură, *giudețul*, pentru judecată, *despuitoriŭ*, pentru stăpân, *domnitoare*, pentru stăpână, *voinicŭ*, pentru ostaș, etc.

12. Intrebuințarea unor cuvinte de origine străină, astăzi ieșite din limba românească: „*găvozditŭ*" /spânzurat?/, „*preditecŭ*" /înainte mergător?/, „*a spodobi*" /a învrednici/, „*jirtăvnicŭ*" /jertfelnic/, „*vasiliova*" /liturghia Sfântului Vasilie/ etc.

13. Intrebuințarea formei „oltariulu", cu o nu cu a, mai apropiată de ungurescul „oltar", din care derivă.

Formele de mai sus, precum şi altele care nu s'au putut aminti, însă care se pot vedea din cetirea atentă a textului reprodus, ne arată că avem de a face cu o limbă mult mai veche decât timpul copierii manuscrisului.

FORME DIALECTALE

Intre formele dialectale mai caracteristice întâlnite în textul reprodus, cea mai frecvent întâlnită este întrebuinţarea formei nearticulate la substantivele femenine, la cazurile nominativ şi acuzativ singular, chiar şi atunci când întrebuinţarea articolului ar fi absolut obligatorie.

Exemple: „întru smerenie lui"; „în parte dinŭ giosŭ"; „şilŭ întoarce cu cruce în susŭ"; „adevărată iaste mărturie lui"; „blagosloveşte Doamne împreunare sfintelorŭ tale" etc.

După forma cuvintelor de mai sus, avem diftongul ea redus la e şi în alte cuvinte ca: „aşe"; „acum şi purure"; „înnainte jirtavnicului" etc.

Reducerea diftongului ea la e — lucru dealtfel, relevat şi de alţii — poate să fie provenită din felul particular de a se pronunţa acest diftong, sub formă de e deschis, la locul de origină al copistului manuscrisului.

Tot ca forme dialectale trebue să privim expresiuni ca: „şi-l pune despre lature stăngii tale"; „şi pune parte dinadirepta sfăntului agneţŭ"; „ţie aducând prespre toate şi drepţi toţi", unde avem cuvintele: „despre" cu înţelesul de „de", „dina direpta" = „de a dreapta". „prespre" = „de".

Cuvinte dialectale: „linicelŭ", „dărăbindu", „demică", „polate", „biuşugu", „învioraţi", „răştiraţi", „apropcelŭ", „iarăşile", „voroavele", etc., în loc de: „lin", „tăind în bucăţi", „dumică", „palate", „bogăţie", „împresuraţi de necazuri", „împrăştiaţi", „cât se poate de aproape", „iarăşi", „vorbele" etc.

Expresii dialectale: „pune cădelniţa la locu susŭ". Această expresie ar putea să tradeze o influenţă ungurească, deoarece nu pare a fi altceva decât traducerea ungurescului: „tedd fel a helyére".

ABATERI ȘI NEPOTRIVIRI INTRE TEXTUL PROSCOMIDIEI DIN MANUSCRIS ȘI INTRE TEXTUL PROSCOMIDIEI DIN LITURGHIERELE DE AZI

Comparând textul de mai sus al proscomidiei, cu același text dintr'un liturghier din zilele noastre, găsim următoarele abateri și nepotriviri:

1. la pomenirea prorocilor, manuscrisul nostru nu pomenește pe: prorocul David, pe cei trei coconi și pe prorocul Daniil.

2. după pomenirea celor 12 apostoli, nu mai pomenește și pe cei 70.

3. la pomenirea sfinților părinți, în manuscris n'avem calificarea acestora de „ai lumii mari dascăli și ierarhi".

4. între mucenici, nu sunt pomeniți: Teodor Stratilat, Mina, Ioan cel Nou, nici mucenițele: Tecla, Varvara, Paraschiva, Ecaterina și Filoteia.

5. între cuvioșii părinți, manuscrisul nu amintește pe: Dimitrie cel Nou, pe preacuvioasele maici: Pelaghia, Teodosia, Anastasia, Evpraxia, Teodula, Fevronia, Eufrosina, Maria Egipteanca și Paraschiva.

6. numele sfântului Kir, în manuscris e redat în forma femenină „Chira".

7. după ce ia a 5-a prescure, după manuscris, preotul trebue să pomenească numai pe sfinții „patriarși" pravoslavnici și pe ctitorii bisericii, fără să mai spună în întregime frumoasa rugăciune a morților.

8. după indicațiile din manuscris vedem că sfânta împărtășanie se făcea atunci din 6 /șase/ prescuri, nu din 5 /cinci/ cum se obicinuește astăzi.

9. la rugăciunea „Domnulŭ stătu înpărat" /„Domnul a împărățit"/, n'avem decât începutul și sfârșitul, iar la rugăciunea „Acoperine cu acoperemăntulŭ arepilorŭ tale" n'avem decât sfârșitul.

Abaterile și nepotrivirile de mai sus, pentru un cunoscător în știința liturgicei, ar putea să fie indicații prețioase pentru a afla origina izvodului după care s'a copiat acest manuscris.

*
* *

Pentru a ne da seama și mai bine de frumusețea limbii arhaice a acestui liturghier, precum și a putea vedea abaterile în practica liturgică, vom da câteva fragmente și din cele două liturghii pe care le conține manuscrisul.

LITURGHIA SF. IOAN ZLATAUST

Ectenia cea mare (fragmente).

„Pentru bunŭ credinčosŭ, și de d(u)mn(e)dzău iubitŭ înpăratulŭ nostru IMRKU și pentru toată *polata:* și *de voinicii* lui d(o)mnului să ne rugămŭ".

„Pentru *ciia* ce *îmblă* pre ape, și călătorescŭ: și pentru cei bolnavi: și *de cei ce să ustenescŭ:* și pentru cei robiți, și de *sp(ă)senie* lorŭ: d(o)mnului să ne ru(gămŭ)":

„Pré présf(ă)nta curată și prébinecuvăntată, *dom(n)itoare* noastră: a lui d(u)mn(e)dzău născătoaria: și pururia fečoară mariia: cu toți sf(i)nții pomeninduo: și înșine pré noi, și unulŭ pre alat: și toată viiața noastră lui H(risto)s d(u)mn(e)dzău să o dămŭ:"

Molitva antifonului al II-lea.

„D(oa)mne D(u)mn(e)dzăulŭ nostru, *mântuiaște oamenii tăi:* și bl(ago)slovéște *ačasta de sorți ocina ta:* pliniria besérecii tale o *ferește:* sf(i)nțéște pré ciia ce *iubăscŭ* bunăcuviința casei tale, tu proslăvéște pré aciia cu putéria ta ča d(u)mn(e)dzăiască: și nu ne părăsi pre noi, carii nădăjduimŭ spre tine:"

Molitva antifonului al III-lea (fragment).

„D(o)mnului să (ne rugămŭ):

Carele néi dăruitŭ noao aceste rugăciuni înpréunate: și întrun glas tocmite: carele a doi și a trii, ai tocmitŭ *voroavele* în numele tău: *făgăduiși* a le da cererile lorŭ: însuți și acmu cererile robilorŭ tăi spre folosŭ *plinéști.*" etc.

Molitva în taină la ieșirea cu sfânta evanghelie (fragment).

„*Biruitoriule* d(oa)mne d(u)mnezăulŭ nostru: carele ai tocmitŭ în ceriuri *șiréguri* de îngeri, și de *arha(n)gei,* întru slujba slavei tale: fă și intratulŭ nostru: să fiia întratŭ de sf(i)nți îngeri:" etc.

„Veniți să ne închinăm".

„mergăndŭ în *oltariu:* rădică ev(an)ghelie în susŭ: și strigă: *Pré înțelepciuné dreptă:* strana: dzice: Veniți să ne închinămŭ și să cădémŭ cătră H(risto)s măntuitoriulŭ nostru: *sp(ă)seștene* pre noi fiulŭ lui d(u)mn(e)dzău: cela ce *ai învisŭ* din morți: carii cântămŭ ție aliluia: de va fi *dzi proastă:* tu dzi:

Cela ce ești minunatŭ întru sf(i)nți", etc.

Rugăciunea ce o spune preotul în timp ce strana cântă „sfinte Dumnezeule".

(strana) „cântă *sf(i)nte d(oa)mne:* sau *aghiosŭ:* popa face: 3: închinăciuni: înaintea pre(s)tolului: dzicăndŭ sf(i)nte d(oa)mne: și dzi linŭ:

Cu porunca d(o)mnului ceriurile să întăriră: și d(u)hulŭ *rostului* lui toate puterile lorŭ:"

Rugăciunea dinaintea evangheliei (fragment).

„și cetescŭ ap(ostolu)lŭ: apoi strigă popa *Pre înțelepciuné* să luomŭ aminte: strana căntă *aligheru:* popa cetește molitva în taină:

Struluceşte întru inimile noastre: iubitoriule de oameni: *despuitoriule,* lumina ta ča *neputredzitoare:* a préceperii tale ceei d(u)mn(e)dzăești: și déschidé ochii cugetului nostru: întru înțelégire mărturisirii ai ev(an)gheliei tale: pune întru noi frica fericitelorŭ tale porunci: ca *pohtele* tale cele trupéști: toate *giosŭ pohtindule,* și călcăndule: viiață sufletescă să petrecemŭ" etc.

La cetirea evangheliei.

„și te întoarce spre norodŭ și dzi tare: *Pré înțelépciuné diréptă* să ascultăm sf(ă)nta ev(an)ghelie: pace tuturorŭ: și bl(ago)slovéște norodulŭ: și te întoarce la préstolŭ și dzi dela IMRKU: sf(ă)nta ev(an)ghelie, *cetivomŭ"* etc.

Rugăciunile pentru „cei chemați".

„Rugațivă *„oglașnici"* d(o)mnului: strana d(oa)mne miluiaștene: Pentru *oglașnici* credinčoșii să ne rugăm", etc.

Molitva pentru „oglașnici" (fragmente).

„D(oa)mne d(u)mn(e)dzăulŭ nostru, carele petreci *spre înălțime,* și spre cei smeriți privești: carele *trimisăși* măn-

tuiria *némului ominescŭ*, prin săngurŭ născutŭ fiiulŭ tău și d(u)mn(e)dzău: pré d(o)mnulŭ nostru Is(us) H(risto)s: caută spre robii tăi cei *oglăşuiţi*, ceşi plécară *grumadzii* săi sf(i)nţii tale: şii *spodobéşte* pre ei în vremia binetocmită: iarăşi *feredeului* fiinţii: a ertării păcatelor: şi veştmăntului celui neputredŭ, înpréunédzăi pre ei cu sf(ă)nta a ta săborni(că), şi apostoléscă besérecă: şi înpreună numără pre iai turmei tale cei alesă" etc.

Căţi oglaşneci purŭcedeţi, ca nu cineva din *oglaşnici*: căţi credinčoşi: iară și iară cu pace domnului să ne rugămŭ:"

Rugăciunea a II-a pentru credincioşi.

„*Iarăşile*, şi de multe ori la tine cădémŭ: şi ţie ne rugămŭ: bunule şi de oameni iubitoriule: caută spre rugăciunia noastră: şi curăţéşte d(oa)mne sufletele noastre, şi trupurile: şi de toată spurcăciunile trupeşti şi sufletéşti: şi ne dă d(oa)mne fără de vină şi fără de osăndă *a să cuminéca* de sf(i)ntele tale taini: şi împărăţii cei cereşti *să să spodobască*:"

Molitva din timpul cântării heruvicului (fragmente).

„Nime nui *destoinicŭ* din ciia cesŭ legaţi cu *pohtele* cele trupéşti: *şi a dulceţilorŭ*: să viia sau să să apropiia: sau să slujască ţiia înpăratulŭ slavei: etc.

că tu săngurŭ d(oa)mne d(u)mn(e)dzăulŭ nostru *stăpănéşti celorŭ din ceriuri* d(oa)mne, *şi celorŭ de pre pămăntŭ*: etc.

către tine dară viiŭ: plécăndŭ *grumadzii miei*, şi ţie mă rogŭ: nu întoarce faţa ta *de mine*: nici mă lepăda *din fečorii tăi*:" etc.

Heruvicul şi înconjurarea cea mare.

„cădéşte totŭ *olŭtariulŭ*: şi stă înnainte préstolului: şi te închină de: 3: ori: şi *dzi cu mănule în susŭ*: de: 3: ori căntaria heruvicului heruvimilor:

Carii pré herovimi, cu taină închipuimŭ: şi de viiaţă făcătoarei: tro(i)ţă în trei sf(i)nţiri: căntare aducemŭ ţie: toată grije *lumască acmu* să lepădămŭ:

Ca cie ce sprijinescŭ pré înpăratulŭ tuturorŭ: de cinuri îngereşti nevădzutŭ purtatŭ: aliluia: aliluia: aliluia: şi sărută cruce, şi préstolulŭ: şi mergi la jirtăvnicŭ: şi cădéşte

sf(i)ntele daruri: și te închină: de: 3: ori: dzicăndŭ: D(oa)mne curățéștemi păcatele, și mă miluiaște: d(oa)mne pre carele ai ziditŭ m(i)luiaștemă: greșitamŭ ție d(o)amne fără de numărŭ iartămă: pune cădélnița, și ia aerulŭ: șilŭ pune pre umărulŭ stăngŭ: dzicăndŭ: rădicați mănile voastre, întru cele sf(i)nte și bl(ago)sloviți pre d(o)mnul: și ia discosulŭ cu *îmbe mănule:* șilŭ rădică în creștétuți: și cădélnița cu stănga și în măna direptă potirulŭ: și fă văhodŭ mare: *mărgăndŭ* înnainte cu svéșniculŭ: eșindŭ pre dvera ča mică și dzi tare:

Pre toți pre voi să vă pomenéscă d(o)mnulŭ D(u)mn(e)dzău întru înpărătiia sa: totŭdéuna: acmu și pururé: și în vécii vécilorŭ: strana aminŭ:

Pomenéscă D(o)mnulŭ D(u)mnezeu pre arhiepiscopulŭ nostru IMRKU și toată čata préoțască: și diiaconéscă întru înpărăția sa, totŭdéuna: acmu și pururia: și în vécii vécilorŭ:

Pomenéscă d(o)mnulŭ d(u)mnedzău pré bunulŭ, și credinčosulŭ: și iubitoriu de H(risto)s înpăratulŭ nostru: și ctitorii aceștii sf(i)nte besèreci: și te întoarce spre *nărodŭ*, și dzi:

Și pre toți pre voi, *pravoslavnicilorŭ* creștini: să vă pomenéscă d(u)mn(e)dzău întru înpărăție sa totŭdéuna: acmu și pururia: întrăndŭ în *oltar:* dzici *linișorŭ:*

Luați boiari porțile voastre: și vă rădicați porțile celé de vécie: și va intra înpăratulŭ mărirei: bl(ago)slovitŭ cela ce vine în numele D(o)mnului: Domnulŭ D(u)mn(e)dzăŭ ni să arătă noo: și pune păharulŭ pe prestol *dinadirépta:* și discosulŭ déspre stănga ta: *apropcelŭ* de potirŭ: iară *pocrovețele* cele mici le pune spre laturia préstolului: apoi cădéște aerulŭ și acoperi sf(i)ntele: dzicăndŭ:

Acelŭ cu chipŭ bunŭ iosifŭ: depre cruce luîndŭ précuratŭ trupulŭ tău: și cu păndză cu(rată) înfășurăndulŭ: și cu mirodénii scumpe în mormăntŭ fu pusŭ: și cădéște sf(i)ntele: 3: dzicăndŭ:

In mormăntŭ cu trupulŭ: iară în iadŭ cu sufletulŭ, ca unŭ d(u)mn(e)dzău în raiu cu tălhariulŭ: și pré scaunŭ erai H(ristoa)se cu tatălŭ și cu d(u)hulŭ: toate plinindŭ *celŭ nescrisŭ înpregiurŭ:* și dzi:

Fă bine D(oa)mne din bună *vriaré* ta: sionului zidéşte zidurile ierusalimului: atunci *veri voi jirtvele* direptăţii: *arsele*, şi toate darurile: atunci vorŭ aduce spre *oltariulŭ* tău *giunci:*" etc.

Inainte de recitarea Crezului.

„*Uşile porţilorŭ sfinte* cu înţelepciuné să luămŭ aminte:"

După Crez.

„Să stămŭ bine, să stăm cu frica lui D(u)mn(e)dzău: să luomŭ aminte sf(ă)nta *anafură*, în pace a o aduce: strana

Milă pace jirtvă de laudă:" etc.

Molitva ce zice preotul în timp ce strana cântă „Cu vrednicie şi cu dreptate" (fragmente).

„Vrednicŭ, şi *cu direptul iaste*, pre tine a cănta pré tine bl(ago)slovimŭ: pré tine a lăuda: ţie a mulţămi: ţie a să închina *spre* totŭ loculŭ: etc.

tu *dintru nefiindŭ întru cie a fi* ne adusăşi pre noi etc.

mulţămimuţi, şi pentru liturghia ačasta: care dintru *mănule* noastre ai *spodobitŭ* deşi *dvorescŭ* deşi *dvorbie* înainte ta mii şi *întunérece* de *arangheli:*" etc.

Molitva ce zice preotul în timpul cântării: „sfânt, sfânt" (sfârşitul).

„şi mai vărtosŭ săngurŭ pre sine *să déde:* pentru viiaţa *lumiei:* luîndu păiné în sf(i)ntele sale şi précuratele, şi nevinovate *mănŭ: décă* mulţămi, şi bl(ago)slovi: *décă* sf(i)nţi şi *frămsă: dédia* sf(i)nţilorŭ săi ucenici, şi ap(o)stoli dzicăndŭ: ⁓ popa arată cu mâna spre agneţŭ: şilŭ bl(ago)slovéşte dzicăndŭ

Luoaţi şi măncaţi: acesta iaste trupulŭ mieu carele să frăngia pentru voi întru ertare păcatelorŭ: strana amin: popa dzice în taină: *Aşejdére* şi păharulŭ grăindŭ: bl(ago)slovindŭ spre păharŭ dzicăndŭ:

Béţi dintrănsulŭ toţi: acésta iaste singele mieu: celŭ din légia noao: carele pentru voi: şi pentru mulţi sau vărsatŭ întru ertare păcatelorŭ: strana amin".

Pomenirea împăraţilor în timp ce strana cântă „Axionul".

„încă ne rugămŭ pentru bunii credinčoşi, şi iubitori de H(risto)s înpăraţii noştri cei credinčoşi: şi dă lorŭ

D(oa)mne cu pace, a împărăţi: ca şi noi întru *lénişte* lorŭ, *înblăndŭ* şi fără *gălŭčavă* viiaţa să petrecemŭ întru toată bunăcredinţă, şi curăţiia ča dintăiŭ:"

Molitva ce se spune în timpul cântării: „Şi pentru toţi şi pentru toate" (fragment).

„Pomenéşte D(oa)mne şi pre cei ce aducŭ *rodŭ*, şi facŭ lucruri bune în sf(i)ntele tale besérici: şi şŭ aducŭ aminte de cei *mişei*:" etc.

Sfârşitul ecteniei şi ecfonisul înainte de „Tatăl nostru".

„Inpréunaria credinţei: şi *cuminecătura* D(u)hului sf(ă)ntŭ, *ceinduo*, înşine pre noi, şi unulŭ pre altulŭ, şi toată viiaţa noastră lui H(risto)s d(u)mn(e)dzău să o dămŭ: strana ţie d(oa)mne: popa dzice:

Şi ne *spodobéşte* pre noi *biruitoriule* cu îndrăznire fără de osăndă, să cutedzăm a te chiema pre tine Dumnedzău, părintele cerescŭ şi a grăi:" etc.

În timp ce se cântă priceasna.

„Iară popa *dărăbindŭ agneţulŭ* în patru părţi, cu socotinţă maria: dzicăndŭ:

Demicăsă şi să înparte mieluşelulŭ lui D(u)mnedzău fiiulŭ părintelui: Acel *dimicatŭ*, şi nediaspărţitŭ: carele totŭ déuna să mănăcă: şi nici *dănăoară* nu *să adăvăséşte*:" etc.

Iată mă *atinşŭ* cu budzele mele, şi va lepăda fărălégile méle".

„Să se umple gurile noastre".

„Ca *să se împlé rosturile* noastre de căntaria ta d(oa)mne: ca să căntămŭ slava ta: că *nei spodobitŭ* pré noi *a né cumineca*, de sf(i)ntele fără de moartia précuratele, şi dia viiaţă făcătoare tainele tale: păzeşténe pré noi întru sf(i)nţire ta: *preste* dzilele vieţii noastre: să ne învăţemŭ *direptăţilorŭ* tale".

Rugăciunea amvonului.

„Cela ce *bl(ago)slovéşti* pre carii te *bl(ago)slovăscŭ* D(oa)mne: şi sf(i)nţéşti pre *ciia* ce nădăjduescŭ spre sf(i)nţia ta: măntueşte d(oa)mne *oamenii tăi*, şi *bl(ago)slovéşte moşie ta: înpléria* besérícii tale o *feréşte:* sf(i)nţéşte pre *cie* ce *iubăscŭ* bunăcuviinţa casii tale, tu pre cie îi *proslăvéşte*,

cu putiare ta ča d(u)mn(e)dzăiască: și nu ne părăsi pre noi: carii nădăjduimŭ spre sf(i)nția ta: pace *lumiei* tale dăruiaște: besérecilorŭ tale: și preuțilorŭ tăi, și tuturorŭ oamenilorŭ tăi: că totŭ darulŭ celŭ bunŭ: și totŭ darulŭ celŭ deplinŭ de sus iaste de să pogoară de la tine tatălŭ luminilorŭ: și ție slavă trimitemŭ, tatălui, și fiiului: și d(u)hului sf(ă)ntŭ: *acmu* și pururia, și în vécii vécilor: aminŭ:"

Din **liturghia Sf. Vasilie cel Mare** dăm numai un număr restrâns de citate, completând pe cele date din liturghia Sf. Ioan Zlataust.

La molitva și ecteniile pentru „oglașnici", se zice:

„și le dă lorŭ giugŭ *iușorŭ*" etc.

„în știre săți fiia: că aceste ectenii, și m(o)litve, să adaugă de miercuri *a miadză păresimi* pănă miercuri a săptămânii mari: văzglașŭ: Căți cătră luminare apropiațivă: rugațivă cei cătră luminare d(o)mnului" etc.

La a doua rugăciune a credincioșilor:

„și ne dă noao întru deșchiderea *rostului* nostru, de *a chemare* darulŭ d(u)hului sfăntŭ, spre darurile ce au a să puné înainte": etc.

„peveții căntă herovicululŭ:"

In molitva pe care o cetește preotul după punerea sfintelor daruri pe masă;

„să luomŭ plata *credzuțilorŭ* și a înțăléptilorŭ: sf(i)nți întru dzuoa ča înfricoșată: a *platii* tale cei drepte:" etc.

După Credeu:

„după ce popa dzice: Să stămŭ bine să stămŭ cu frică să luomŭ aminte sf(ă)nta *rădicară* cu pace o aduce:"

La molitva din timpul cântării „Cu vrednicie și cu dreptate este" întâlnim:

„înțelépciune *mainte* de véci" etc.

„darulŭ *puierii de coconi de fečori: logodna a moștinii:* ce va să fie: *părga* bunătăților vééčnice" etc.

La molitva ce se cetește în timpul cântării: „Sfânt, sfânt" găsim:

„grăitunei prin *rostulŭ* prorocilorŭ, tăi: de *mainte* spuindune acia măntuiria ce voia să fiia pre urmă: légia *dediaşi* întru agiutoriu:" etc.

„*deşărtăsă* pre sine luîndŭ chipŭ de robŭ" etc.

„născutŭ din *muiaria* sf(ă)ntă a lui d(u)mn(e)dzău etc.

„dézlégă *durorile* morţii: şi *învisă* a triia dzi:" etc.

„fu *părgă adurmiţilorŭ:*" etc.

„*Ale tale dintru ale tale*".

„Ale tale dintru ale tale ţie aducăndŭ *préspre* toate: şi *direpţi* toţi:"

La molitva ce se ceteşte după pomenirea morţilor, avem expresii ca:

„*coconii* le hrăneşte:" etc.

„pre *cei răştiraţi* adunăi:" etc.

„*văduvălorŭ* le fii folositoriu" etc.

„bolnavii *vrăciuiaştei:* pre cei în pără de *giudeţŭ*, şi în (în)chisori: şi în toată grije, şi névoia: şi întru *încunjurări* fiindŭ: pomenéşte:" etc.

„izbăvéşte loculŭ acesta: şi toate *laturile*: creştinéşti, de omorŭ, de foamete: de cutremurŭ: de potopŭ, de focŭ, de sabie: de vinire *limbilorŭ* streine şi de *războiulŭ în desine*" etc.

La molitva pentru cei vii găsim:

„dăruiaşte noao, ploi de *biuşugŭ*" etc.

„aliniadză *rumperile* beséricilorŭ: stăngé *înglotiturile limbilorŭ:* în degrabă *răsăpéşte sculările eraselorŭ* cu putiaria d(u)hului sf(ă)ntŭ: şi pre toţi pre noi priimeşte întru înpărăţiia ta: arătăndune pre noi: fečori luminii şi dzilii:" etc.

*
* *

In bogatele texte reproduse mai sus, care ne dau, totuşi, numai o palidă icoană despre ceea ce este întreg manuscrisul, pe lângă particularităţile fonetice şi lexicale relevate anterior, mai întâlnim o seamă de arhaisme şi forme rare care merită să fie amintite.

Arhaisme:

„polată"=curte, suită; *„voinici"*=ostași; *„ocină"*=moștenire; *„moșie"*=moștenire; *„șiréguri"*=mulțimi; *„sfănta anafură"*, *„sfănta rădicară"*=sfânta jertfă; *„rostulŭ"*=gura; *„întunerece"*=zeci de mii; *„mișei"*=săraci; *„durorile"*=durerile; *„vraciŭ"*=doctor; *„limbile"*=neamurile; *„giudețŭ"*=judecată; *„rumperile"*=dezbinările; *„laturile"*=părțile; *„iușorŭ"*=ușor; *„dzi proastă"*=zi de rând; *„rodŭ"*=daruri; *„voroavele"*=vorbele; *„dvorescŭ"*=slujesc; *„dvorbie"*=slujbă; *„îmbe mănule"*=amândouă mânile; *„miadză păresimi"*=mijlocul postului mare; *„despuitoriŭ"*, *„domnitoriŭ"*=stăpân; *„dărăbind"*=tăind în bucăți; *„feredeŭ"*=baie; *„biușugŭ*=belșug etc.

Forme și expresii dialectale:

„îmblă"=umblă; *„ustănéscŭ"*=ostenesc; *„iubăscŭ"*=iubesc; *„boiari"*=boieri; *„pohtele"*=poftele; *„lumască"*=lumească; *„mărgăndŭ"*=mergând; *„iarășile"*=din nou; *„linișorŭ"*=lin; *„apropcelŭ*=aproape; *„décă"*=dacă; *„ce"*=ci; *„léniște"*=liniște; *„gălŭčavă"*=războiu; *„dănăoară"*=odinioară; *„adăvăséște"* = sfârșește; *„dimicatŭ"* = sfărâmat; *„mainte"*=mai înainte; *„arhanghei"*=arhangheli etc.

Forme gramaticale interesante:

„atinșŭ"=atinsei; *„a chemare* numele tău"=a chema; *„ai învisŭ"* = ai înviat; *„***de** *voinicii lui"* (Domnului să ne rugăm)=**pentru** ostașii lui; *„nu întoarce fața ta* **de** *mine"*=de la mine; *„carele petreci* **spre** *înălțime"*=**în** înălțime; *„nici mă lăpăda* **din** *fečorii tăi"*=**dintre** fiii tăi; *„stăpânești* **celorŭ** *din ceriuri*=**pre** cei din ceriuri; *„păzéstene pre noi* **preste** *dzilele vieții noastre"*=**în** zilele vieții noastre; *„să ne învățămŭ direptăților tale* = să învățăm dreptățile tale; *„aducăndŭ* **préspre** *toate și* **direpți** *toți"*=aducând **de** toate și **pentru** toți; etc.

Abateri în ce privește practica liturgică:

In corpul celor două liturghii ale manuscrisului am întâlnit următoarele abateri în practica liturgică:

1. In timpul când strana cântă „Sfinte Dumnezeule", preotul — înainte de a zice: „Binecuvântat este cel ce

vine întru numele Domnului — spune versetul: „Cu porunca D(o)mnului ceriurile să întăriră: și d(u)hulŭ rostului lui toate putérile lorŭ:“

Acest verset nu este în liturghierele de azi.

2. „Rugăciuné cu de dinsulŭ“ — adecă rugăciunea stăruitoare — în manuscris este pusă după ectenie, nu înaintea ei cum figurează în liturghierele de azi.

3. Inainte de prefacere, în manuscris preotul binecuvintează atât sfântul agneț cât și sfântul potir. In liturghierele de azi nu găsim această binecuvântare decât la prefacere.

4. La pomenirea pe care trebue s'o facă preotul pentru împărat, în timp ce strana cântă „Irmosul“, în manuscris se amintesc toți „împărații credinčoși“, nu numai împăratul țării cum se face astăzi.

5. După „Tatăl nostru“, preotul nu zice ecfonisul: „Că a ta este împărăția“, cum se obișnuește astăzi.

6. La rugăciunea amvonului nu se mai pomenește împăratul, ca în practica de astăzi.

7. La liturghia Sf. Vasilie, la ecteniile pentru cei chemați, în manuscris sunt date și ecteniile ce se spun pentru aceștia la liturghia înainte sfințită: „Căți cătră luminare apropiațivă“ etc.

In fragmentele citate mai sus din cele două liturghii ale manuscrisului, am dat într'adins într'o mai mare extindere fragmente ca „Herovicul și înconjurarea cea mare“, „Rugăciunea amvonului“, deoarece am voit să le pun la îndemâna celor care ar vrea să facă o comparație între aceste texte ale popii Ion din Suiug și între aceleași texte ale popii Petru din Tinod, publicate de Păr. Dr. Ciuhandu în studiul de atâtea ori citat.

Reproduceri din celelalte texte ale manuscrisului nu mai facem. Și acestea prezintă aceeași limbă arhaică ca și liturghiile din care am reprodus destule fragmente.

Ca o curiozitate lingvistică amintesc felul cum se încep „laudele“ în slujba utreniei: „Toată *dihaniia* ca să laude pre D(o)mnulŭ“.

Numele sărbătorilor în textul „Otpusturile praznicelorŭ" sunt cele vechi ca *„simvăsiŭ"*=Sf. Vasilie; *„simedriŭ"* =Sf. Dumitru; *„stretenie"*=Intâmpinarea Domnului; *„blagoveştenii"*=Bunavestire; *„dumineca florilor"*=Floriile; *„precuvioasa Parascoviia"*=Sf. Paraschiva; *„Vovedianiia"*=Intrarea în biserică; *„B(o)goiavlenia"*=?

*
* *

CONCLUZII

1. Manuscrisul de liturghier al popii Ion din Suiug dă la iveală un nou nume de copist bihorean, încă necunoscut până acum.

2. Popa Ion din Suiug a fost copist de meserie, scriind acest liturghier pentru alţii, nu pentru sine.

3. Acest liturghier-manuscris se aseamănă mult cu liturghierul-manuscris al popii Petru din Tinod, studiat de Păr. Dr. Ciuhandu, însă nu este identic cu acesta.

4. Deşi copiat mai târziu (1724) decât liturghierul popii Petru din Tinod (1679), liturghierul popii Ion din Suiug prezintă o limbă mai arhaică decât acesta din urmă.

5. Liturghierul-manuscris al popii Ion din Suiug este profund diferit, atât ca limbă cât şi ca indicaţii tipiconale, de primul liturghier românesc tipărit, adecă de liturghierul Mitropolitului Dosofteiu al Moldovii.

6. Ungurismele, precum şi provincialismele ardeleneşti, pe care le întâlnim în limba acestui liturghier, ne arată că avem de a face cu un liturghier ardelean.

7. Arhaismul limbii ne arată că originalul după care s'a făcut copierea acestui liturghier este un manuscris cel puţin din secolul al XVI-lea.

8. Liturghierul-manuscris al popii Ion din Suiug confirmă presupunerea existenţei unui liturghier-manuscris românesc, întrebuinţat în Ardeal înainte cu mult de răspândirea celui dintâi liturghier românesc tipărit.

INSEMNĂTATEA MORALĂ A CREDINȚEI LA FERICITUL AUGUSTIN

de

CORNELIU I. SÂRBU
Doctor în Teologie

„Crede, ut intelligas"[1]

Actul credinței este unul din cele mai frecvente fenomene sufletești. Fiecare om face acte de credință, dela copilul care se încrede cu totul în cuvântul mamei sale, până la savantul care crede pe colegul ce-i istorisește o experiență interesantă și isprăvind cu creștinul, a cărui mântuire este imposibilă fără credință.

Multă vreme, tratarea problemei actului credinței nu era prea pretențioasă; era de ajuns a arăta folosul credinței, a rezolvi dificultățile respective și a proba — împotriva obiecțiunilor curente — că nu credem fără rațiune.[2] Grija de a analiza actul complex al credinței și de a-l studia în structura sa intimă, rămânea aproape exclusiv în seama teologilor. Insă, de când teoriile cunoașterii au devenit o preocupare la ordinea zilei, *situația problemei fenomenului credinței s'a schimbat fundamental.* Toți aceia cari cugetă, simt nevoia de a face critica rațiunii și a ideilor lor, după pilda lui Kant și Descartes; însă cei mai mulți dintre ei se opresc în drum și se mulțumesc — ca sistem — cu un scepticism comod, cu un diletantism leger, iar alții — în baza unui subiectivism mai mult sau mai puțin temperat — își iau libertatea de a critica totul și de a nu ține la nimic. *Totuși fenomenul credinței interesează și preocupă profund mintea cercetătorilor.* De când oameni ca Balfour și Brunetière au arătat că'n chestiunea credinței sunt probleme vitale, *fenomenul credinței oferă și exercitează asupra cercetătorilor o atracție deosebit de pu-*

[1] Sermo XLIII c. VII n. 9. *Migne* P. L. 38 col. 258.

[2] Cf. *I. V. Bainvel:* La foi et l'acte de foi. Paris 1921, 3-ème éd. p. XXII.

ternică; în consecinţă, spiritul uman se opreşte cu stăruitoare curiozitate în faţa enigmei credinţei creştine.[1]

Cât priveşte pe credincioşi, ei încă nu trebue să neglijeze chestiunile în legătură cu problema credinţei, nu numai pentru a putea da socoteală despre credinţa lor şi pentru a redresa ideile false din jurul lor, ci şi pentru a-şi putea păstra şi consolida poziţia lor de adevăraţi creştini. „Căci, în timp ce raţionaliştii repetă fără încetare refrenul uzat al antagonismului dintre raţiune şi credinţă, iată că ideile kantiene ies din neguri şi descind, din ce în ce mai mult, în minţi, şi cu ele sau după ele — teoria unei credinţe sentimentale, fără dogmă, redusă la o religiozitate vagă, totul îndoit de seducător prin apucătura ştiinţifică şi prin tonul religios".[2]

Psihologia religiunii, disciplina teologică menită să îmbrace în haină ştiinţifică esenţa şi specificul fenomenului religios — îşi face din cercetarea naturii şi structurii intime a actului credinţei o problemă de căpătâiu. Chiar şi psihologia profană depune mult interes şi multă osteneală în acest domeniu.

Considerând toate acestea, credem că suntem îndreptăţiţi a afirma că subiectul de faţă: credinţa şi însemnătatea ei morală la fer. Augustin — deşi ne despart atâtea veacuri de cel care l-a gândit şi frământat — *nu-i lipsit de actualitate;* aceasta cu atât mai mult, cu cât fer. Augustin este „uriaşa personalitate, din a cărei operă imensă, cu adâncimi de gândire şi aprinsă de pasiune pentru adevărul creştin, se hrăneşte teologia Evului Mediu şi a veacurilor următoare";[3] pentru că „în materie de religie, veacurile primare ale creştinismului sunt cele mai productive şi mai adânci";[4] pentru că, în fine, la noi ortodocşii, „fer. Augustin este mai puţin cunoscut, fără ca prin aceasta să fie mai puţin preţuit. Exceptând teza monergismului şi aceea a predestinării necondiţionate de fapte..., pentru care Bi-

[1] Cf. *I. V. Bainvel:* o. c. p. XXIII.

[2] Idem, ibidem, p. XXIV sq.

[3] şi [4] *Constantin C. Pavel:* Problema răului la Fer. Augustin. Bucureşti 1937, p. 7.

serica ortodoxă nu i-a acordat titlul de sfânt, ci numai pe cel de fericit, Augustin, prin profunzimea și farmecul aproape fără egal al gândirii sale aplicate la mai toate problemele esențiale ale creștinismului, *merită o cercetare mai serioasă și în Biserica noastră ortodoxă"*.[1]

Fără a ne însuși aprecierile care fac din fer. Augustin „cel mai mare geniu, pe care l-a posedat Biserica",[2] observăm — ca o chestiune de mare importanță pentru studiul nostru — că cea mai mare insemnătate o are fer. Augustin ca etician.[3] E drept că fer. Augustin n'a scris un tratat sistematic și complet de morală creștină; totuși el are un număr mare de scrieri cu cuprins moral.[4] Inzestrat cu un spirit adânc pătrunzător, fer. Augustin „a tratat în sensul cel mai adânc esența filosofică a moralității, precum și sâmburele moralei supranaturale și realizarea psihologică și ascetică a idealului moral".[5] După el, bunul cel mai înalt („Summum Bonum") este Dumnezeu; ținta ultimă a omului este și trebue să fie *asemănarea și unirea lui cu Dumnezeu*, ceea ce rezultă cu evidență din următoarele cuvinte ale sale: „In tine trebue să fie iubire curată, cu care iubire să dorești a vedea nu cerul și pământul, nu întinderile netede și străvezii ale mării, nu priveliști deșerte, nu strălucirea sau eleganța mărgăritarelor, *ci dorește să vezi pe Dumnezeul tău, să iubești pe Dumnezeul tău!*"[6] Scopul acesta se realizează deplin numai în viitorul ceresc. Viața esențială este viața de dincolo; acolo este pace de-

---

[1] Idem, ibidem, p. 8.

[2] *I. Tixeront:* Précis de Patrologie, Paris 1927. 9-ème éd. p. 344.

[3] Cf. Dr. *I. Mausbach:* Die Ethik des hl. Augustinus, Freiburg 1909, I. B. pag. 47. Cartea aceasta ne-a servit ca isvor principal al studiului de față.

[4] Titlurile acestor scrieri se pot vedea la *B. R.-Gosselin:* La morale de Saint Augustin. Paris 1925 și la *Migne*, Indices generales, t. I.

[5] Dr. *I. Mausbach* : Katholische Moraltheologie. Münster 1922, I. B. p. 15.

[6] „Amor castus in te esse debet, quo amore desideres videre non coelum et terram, non campos liquidos maris, non spectacula negatoria, non fulgores nitoresque gemmarum, *Sed desidera videre Deum tuum, amare Deum tuum*". Sermo 179, n. 11 la *Mausbach:* Die Ethik des hl. Augustinus, I. B. p. 183.

plină și vedere a lui Dumnezeu. Viața aceasta pământească nu este rea, ci numai spes. Scara care ne urcă din imanență în transcendență o formează — după fer. Augustin — cele trei virtuți teologice: *credința, nădejdea și dragostea creștină.*

După definiția Teologiei morale actuale, virtutea este dexteritatea spiritului — câștigată prin exercițiu — de a înfăptui totdeauna binele și de a evita răul. Pentru fer. Augustin virtutea este o artă și o armonie. A acționa virtuos, înseamnă a acționa după rațiunea cea dreaptă, așa încât se poate spune că virtutea este rațiunea dreaptă.[1] Cum însă virtutea are de scop posedarea binelui, putem spune că virtutea este caritatea, prin care se iubește ceea ce trebue să fie iubit.[2] Unind aceste două puncte de vedere, obținem această definiție exactă: „...definiția scurtă și adevărată a virtuții, *(virtutea) este ordinea dragostei".*[3] Și cum obiectul dragostei este fericirea, care este Dumnezeu, *virtutea nu-i altceva decât cea mai înaltă dragoste de Dumnezeu.*[4] Deși diferă ca formă, fondul definiției pe care o dă fer. Augustin virtuții, consună cu definiția actuală a virtuții. Ceea ce are fer. Augustin în plus, este relevarea principiului din care izvorește și crește virtutea, și anume iubirea față de Dumnezeu.

Teologia morală actuală împarte virtutea din diferite puncte de vedere; din punct de vedere al principiului de la care provine, virtutea este naturală (filosofică sau achiziționată) și supranaturală (infuzată); cu privire la subiectul lor, virtuțile se împart în intelectuale, acelea cari perfecționează mintea pentru a cunoaște adevărul, și mo-

---

[1] „Porro recta ratio est ipsa virtus". De utilitate credendi c. XII n. 27. *Migne*, P. L. 42, col. 85.

[2] „Virtus est caritas qua id quod diligendum est diligitur". Epist. CLXVII, n. 15. *Migne*, P. L. 33, col. 739.

[3] „... definitio brevis et vera virtutis, Ordo est amoris". De Civit. Dei, XV, 22. *Migne*, P. L. 41, col. 467.

[4] „Virtus nihil aliud est quam summa caritas Dei". De moribus ecclesiae, lib. I. c. XIV. p. 24. *Migne* P. L. 32 col. 1321.

rale, cari perfecţionează voinţa pentru a face binele; dacă le privim din punct de vedere al obiectului lor, virtuţile se împart în teologice, cari au de obiect imediat pe Dumnezeu şi morale (cardinale şi derivate), al căror obiect îl formează atitudinea morală a omului faţă de lumea creată; în fine, din punct de vedere al perfecţiunii lor, virtuţile se împart în comune şi eroice. La fer. Augustin nu întâlnim această clasificare amănunţită; el vorbeşte despre *virtuţi teologice* şi *virtuţi cardinale*.[1] Acestea din urmă, precum în genere toate celelalte virtuţi particulare, sunt numai diferite grade şi manifestări ale iubirii adevărate faţă de Dumnezeu, pentru Dumnezeu.[2] Virtuţile cardinale Augustin le împarte în patru la număr: prudenţa, cumpătarea, dreptatea şi curajul,[3] iar pe cele teologice în trei: credinţa (fides), speranţa (spes) şi dragostea (caritas).[4] Importanţa deosebită pe care o acordă fer. Augustin virtuţilor teologice, se observă cu evidenţă şi din faptul că una din importantele sale scrieri o întitulează „Enchiridion ad Laurentium sive de fide, spe et charitate".[5] Virtuţile teologice isvorăsc numai din iubirea de Dumnezeu. Dobândirea lui „Summum Bonum", care este Dumnezeu, nu se poate face decât prin primirea credincioasă a adevărurilor creştine, prin *fides*, la care se adaugă *spes*, adică aşteptarea şi dorirea cu toată încrederea a fericirii veşnice şi *caritas*, prin care se face unirea mistică cu Dumnezeu. Impreunarea mistică cu Dumnezeu prin dragoste, este opera harului divin. Fides, spes şi caritas sunt scara pe care ne urcăm la Dumnezeu. Obiectul material, formal şi final al virtuţilor teologice este Dumnezeu. Dintre acestea trei, *caritas este virtutea teologică cea mai mare; ea este însăşi esenţa a toată moralitatea.* De aceea fer. Augustin zice: „Iubeşte

---

[1] [2] Cf. *E. Voiutschi:* Prelegeri academice din Teologia morală ortodoxă. Cernăuţi 1906 I. p. 227.

[3] Cf. *B. R.-Gosselin:* o. c. p. 105.

[4] Cf. Dr. *I. Mausbach:* Katholische Moraltheologie, II B. p. 6.

[5] Aceeaşi importanţă o subliniază — mai târziu — *Petru Movilă*, împărţindu-şi „Mărturisirea" sa în trei părţi, după credinţă, speranţă şi dragoste.

și, ceea ce vrei, fă!"[1] *Dragostea este punctul central al moralității:* „Căci cine slujește prin dragoste, slujește liber... cu dragostea de a face ceea ce e instruit, nu cu frică ceea ce este silit".[2] Ea este singura moralitate; în afară de dragoste, nu există moralitate.

Intre virtuțile teologice există o foarte strânsă legătură; existența lor e condiționată reciproc: „Deci nici dragoste fără nădejde nu este, nici nădejde fără dragoste, nici ambele fără credință".[3]

După ce am văzut cum concepe Augustin virtutea, trecem la noțiunea credinței. Fericitul Augustin cunoaște o credință care nu se sprijinește pe o mărturie, ci pe signa și indicia, probabil credința în sinceritatea și cinstea mărturisitorului sau a unui prieten.[4] El cunoaște și o *credință religioasă* (= fides), care se naște prin reflexiune proprie și este o ascultare față de vocea lui Dumnezeu în conștiință.[5] In definirea acestui fel de credință, fer. Augustin urmează îndeaproape pe sf. Apostol Pavel. Bazându-se pe locul scripturistic respectiv (Evrei XI, 1), Augustin definește credința în modul următor: „*Convictio rerum quae non videntur*".[6] Prin urmare, credința este o stare sufletească ce are de a face cu lucruri pe care de prezent ni le reprezentăm ca date, dar pe care nădăjduim să le dobândim abia într'un viitor oarecare. Lucrurile există, dar de prezent nu se văd, iar dovada existenței lor faptice ne-o dă această putere sufletească, care se numește cre-

---

[1] „Dilige, et quod vis, fac!" In Io. Ep. tr. 7, 8. La *I. Mausbach:* Die Ethik des hl. Augustinus I. B. p. 168.

[2] „Qui enim per caritatem servit, libere servit... cum amore faciendo, quod docetur, non cum timore, quod cogitur". In Ep. ad Gal. 43. La *Mausbach:* Die Ethik des hl. Augustinus I. B. p. 168.

[3] Proinde nec amor sine spe est, nec sine amore spes, nec utrumque sine fide". Enchiridion, c. VIII. *Migne* P. L. 40 col. 235.

[4] Cf. De fide rerum, n. 2. 5. *Migne* P. L. 40 col. 174.

[5] Cf. De Civit. Dei, lib. VIII c. 4. *Migne* P. L. 41 col. 228.

[6] Enchiridion c. VIII. *Migne* P. L. 40 col. 235.

dinţă.[1] Nu este greu de observat că în această definiţie fer. Augustin vizează în special latura psihologică a credinţei, ceea ce nu însemnează nici de cum că el ar neglija celelalte laturi ale credinţei. In alte locuri, fer. Augustin prezintă credinţa ca o ridicare în domeniul invizibilului şi în special ca mai de-aproape ţinerea de adevărat a adevărului dovedit obiectiv: „Credere est consentire, verum esse quod dicitur", sau consimţământul gândirii la revelaţia divină: „cum assensu cogitare".[2]

Mintea ageră a fer. Augustin a pătruns până în adâncimea mecanismului complex al credinţei şi precizările sale în această privinţă concordă de minune cu rezultatele recente ale psihologiei religiunii. Psihologilor — clasici şi moderni — cari văd în credinţă un fapt ce purcede numai din inteligenţa pură (=intelectualiştii sau raţionaliştii), sau numai din reprezentarea sensibilă (= empiriştii), ori numai din voinţă (=voluntariştii: Descartes, Victor Brochard şi într'o măsură oarecare şi W. James),[3] fer. Augustin le spune că *în procesul psihologic al credinţei se angrenează toate facultăţile sufleteşti, prevalând în special voinţa şi raţiunea:* „Insuşi a crede nu este nimic altceva decât a cugeta cu consimţământul (bineînţeles al voinţei)".[4] Credinţa nu este un consimţământ orb, ci o primire a adevărului prin raţiune şi conştiinţă; cu privire la conţinutul credinţei, fer. Augustin zice: „Crede, ut inteligas",[5] iar referitor la formarea ei zice: „Desigur, nimeni nu crede ceva, dacă nu cugetă mai întâiu că trebue crezut".[6] Din cita-

---

[1] Cf. Dr. *V. Gheorghiu:* Explicarea Epistolei către Ebrei. Curs litografiat. Cernăuţi 1934, p. 412.

[2] De spir. et lit. c. 31; De praed. 2. La *Thomasius:* Dogmengeschichte. Erlangen 1886. 2 Aufl. I B. p. 532 sq.

[3] Cf. *A. Cuvillier:* Psychologie. Paris 1937, p. 415 sq.

[4] „Ipsum credere nihil aliud est, quam cum assensione (scil. voluntatis) cogi tare". De praed. sanct. c. II. n. 5. *Migne* P. L. 44 col. 963.

[5] Sermo XLIII, c. VII, n. 9. *Migne* P. L. 38, col. 258.

[6] „Nullus quique credit aliquid, nisi prius cogitaverit esse credendum". De praed. sanct. c. II. n. 5. *Migne* P. L. 44, col. 962 sq.

tele date şi din cele ce s'ar mai putea aduce, rezultă că în actul credinţei trebue să distingem două momente cu totul diferite: 1. *acela al preambulelor* şi 2. *acela al credinţei.* În momentul prim, totul este sau poate să fie ştiinţific şi raţional, natural şi studiu speculativ, fără altă intervenţie a voinţei decât dorinţa de a şti, dragostea de adevăr, dispoziţia spre cercetare. In momentul al doilea, rolul esenţial îl au harul divin şi voinţa umană,[1] iar spiritul — după ce în momentul prim s'a convins de demnitatea de crezare a revelaţiei — nu mai cercetează, nu mai discută, ci aderă fără examen la adevărul revelat. Această scindare a actului credinţei în două momente nu-i atât una faptică, cât mai ales una teoretică. *Progresul cunoaşterii* şi *al credinţei este întrucâtva unul reciproc:* „Căci deşi nimeni nu poate crede în Dumnezeu, dacă nu înţelege ceva, totuşi prin însaşi credinţa cu care crede, este vindecat, pentru ca să înţeleagă cele mai mărețe. *Căci sunt unele, cari, dacă nu le înţelegem, nu le credem, şi sunt altele cari dacă nu le credem, nu le înţelegem".*[2] Dacă vrem să precizăm şi să exprimăm într'un limbaj mai curent acest ajutor reciproc, atunci spunem: Raţiunea premerge credinţei şi-i pregăteşte calea, construind temeliile raţionale pe care se ridică credinţa; iar după ce credinţa a ajuns în posesiunea adevărurilor revelate, tot raţiunea scrutează şi analizează adevărurile de credinţă, spre a le putea face — într'o anumită măsură — inteligibile şi accesibile minţii. La rândul său, credinţa luminează raţiunea şi o călăuzeşte pe drumul cel adevărat, deschizându-i orizonturi noui şi adâncindu-i privirile.

Dacă obiectul credinţei ar fi iraţional, atunci credinţa ar fi o nimicire proprie, o renunţare la existenţa personală

---

[1] Aşa este în realitatea faptică, dar teoretic fer. Augustin a alunecat în monergism, atribuind exclusiv harului acţiunea mântuirii.

[2] „Quamvis enim, nisi aliquid intellegat, nemo possit credere in Deum, tamen ipsa fide, qua credit, sanatur, ut intellegat ampliora. Alia sunt enim, quae nisi intellegamus, non credimus, et alia sunt, quae nisi credamus, non intellegimus". Sermo XVIII, c. II, n. 3. *Migne* P. L. 38, col. 129.

şi liberă. Numai în acest caz — observă fer. Augustin — n'am fi putut crede de loc, când noi oamenii n'am fi avut suflete raţionale.[1] Totuşi, *în domeniul credinţei, esenţialul este autoritatea;* pentru lucruri şi adevăruri care întrec puterea noastră de gândire şi pricepere (=misterii), mărturia şi credinţa în autoritatea divină este drumul regulat al înţelegerii adevărului. In acest sens, fer. Augustin zice: „Ceea ce ştim... datorăm raţiunii; ceea ce credem (datorăm) autorităţii".[2]

Credinţa (creştină) *este credinţă dumnezeească.* Ea se sprijineşte nemijlocit pe Dumnezeu ca „adevărul necreat" şi dreptatea absolută. Fericitul Augustin — şi împreună cu el scolasticii — vorbeşte de un *„credere Deum", „credere Deo" şi „credere in Deum"* (a crede pe Dumnezeu, a crede lui Dumnezeu şi a crede în Dumnezeu). Dumnezeu este conţinutul credinţei, Dumnezeu este temeiu şi martor al credinţei, El este scop al credinţei;[3] cu alte cuvinte, Dumnezeu este obiectul material, formal şi final al credinţei. „Credere in Deum" fer. Augustin şi discipolii săi îl referă la nădejdea şi dragostea crescută din credinţă.[4]

Credinţa este credinţă divină: Domnul Iisus Hristos, ca Dumnezeu-om, este punctul culminant în imperiul revelaţiunii divine; El este deasemenea punctul central al învăţăturilor de credinţă, aşa încât putem vorbi de: „Credere Christum, credere *Christo" şi „credere in Christum"*[5] (a crede pe Hristos, a crede lui Hristos şi a crede în Hristos).

In ceea ce priveşte calităţile[6] credinţei, aceasta trebue să fie *vie* şi *activă.* „Crede ut intelligas" fer. Augustin nu-l referă la credinţă numai ca la elementul adevăratei cunoştinţe religioase, ci şi ca la dorinţa puternică după

---

[1] Cf. Dr. *C. X. Linsenmann*: Lehrbuch der Moraltheologie. Freiburg 1878, p. 293.

[2] „Quod scimus... debemus rationi; quod credimus, auctoritati". Retract. I, c. 14, n. 3. *Migne* P. L. 33, col. 607.

[3] Cf. Dr. *I. Mausbach:* Kath. Moralth. II. B. p. 13.

[4] Cf. In Ioh. Evang tr. 29, n. 6. La *Mausbach:* Kath. Moralth. II. B. p. 13.

[5] Sermo CXLIV c. II. n. 2 *Migne* P. L. 38 col. 788.

[6] Contrastele sau păcatele împotriva credinţei Augustin nu le tratează.

cunoştinţă mai înaltă, după progres în înţelepciunea creştină; el spune: „Credinţa este călăuză spre cunoştinţă; cunoştinţa este răsplata credinţei".[1] Dela lapte, hrana copilului, creştinul trebue să progreseze la pâine.[2] Creştinul n'are nevoe de o cercetare amănunţită şi curioasă a lucrurilor naturale, ci „creştinului îi este de ajuns dacă crede că toate-s create de Trinitatea cea mai înalt bună şi că acestea (sunt) bune".[3] Credinţa trebue să lucreze prin dragoste, căci aşa cere sf. Apostol Pavel: „Căci întru Hristos Iisus nici tăierea împrejur foloseşte, nici netăierea împrejur, ci credinţa care lucrează prin dragoste" (Galat. V, 6).[4]

După ce am expus noţiunea, esenţa şi cuprinsul credinţei, trecem la *importanţa morală a credinţei,* aşa cum o vede fer. Augustin. Alături de raţiune, călăuză la înţelegerea adevărului şi bunului celui mai înalt este şi *autoritatea.* Cu aceasta, este recunoscută ca temelie şi putere a vieţii morale — pe lângă dragoste — şi *credinţa.* Fără îndoială, raţiunea unui destoinic gânditor creştin este în stare să derive esenţa şi temelia obiectivă a moralităţii din observările făcute asupra sa însuşi şi asupra universului; el zăreşte în divinitate principiul unitar al lumii morale, ca şi al celei intelectuale şi fizice.[5] Insă moralitatea nu este numai scopul „Übermesch-ului", cum voia Nietzsche, ci ţinţa vieţii tuturor oamenilor; siguranţa cu privire la temeliile ei nu poate să depindă de puterea speculativă a spiritului cu care noi ne ridicăm de la sensualitate la la cele mai înalte scopuri. „Pe demonstrare omenească bazaţi, numai oameni singuratici, spiritualiceşte înalt dotaţi... fin formaţi în ştiinţe, au ajuns la înţelegerea nemuririi sufletului. Dar nici ei n'au găsit pentru suflet o fericire du-

---

[1] „Fides enim gradus intelligendi; intellectus autem meritum fidei". Sermo CXXVI c. I. n. 1. *Migne* P. L. 38 cot. 698.

[2] Cf. Sermo CXXVI n. 1 *Mausbach:* Die Ethik des hl. Augustinus II. B. p. 35.

[3] „Christiano sufficere si credat a summe bone Trinitate omnia creata esse, eaque bona". Enchiridion, c. IX 3. *Migne* P. L. 40. col. 235.

[4] Cf. Enchiridion C. VIII. *Migne* P. L. 40 col. 235.

[5] Cf. Dr. *I. Mausbach:* Die Ethik des hl. Augustinus, I. B. p. 169.

rabilă, id est: adevărată".[1] *Credința, însă, ne dă întreaga certitudine „nu prin argumentare omenească, ci prin autoritate dumnezeească"*[2] *asupra fericirii, și anume aceea a întregului om.* Ceea ce s'a zis aici despre cunoașterea fericirii, are valoare și cu privire la ordinea lumii și la ordinea morală: „Dacă până și configurația tuturor lucrurilor, pe care trebue s'o credem că izvorește neîndoelnic dintr'o oarecare obârșie a celei mai adevărate frumuseți, și nu știu ce conștiință internă îndeamnă, oarecum deschis și pe furiș, a căuta pe Dumnezeu și a sluji lui Dumnezeu, atunci este de așteptat *că același Dumnezeu a așezat undeva o autoritate,* prin care noi, bazați ca pe o treaptă tare, să ne urcăm la Dumnezeu".[3]

In stabilirea și formularea acestor argumente, fer. Augustin a încătușat tocmai pe filosofii proslăviți, scoțând — din dogma creștină — măsura corectării acestora și clădind punctul de vedere adevărat creștin. Ceea ce a sesizat el, din capul locului — ca o deosebire esențială între etica filosofică și etica creștină ceea ce a adus el ca noutate în premisele și în pretențiile eticii, *este înalta așezare a autorității și credinței pentru cunoștința și pentru progresul moral.*[4] Deja în perioada sceptică a vieții sale, fer. Augustin a ajuns la ideia, că defectul speculației de până acum constă mai puțin în aceea că spiritul uman al adevărului n'ar fi destoinic, cât mai ales în aceea că *el a greșit metoda corectă a cercetării, care începe cu autoritatea.*[5] Ce admirabil avertisment și dojană la adresa sectarilor în special, cari nu vreau să știe nimic de autoritate! Experiența dovedește cu evidență că cunoa-

---

[1] Idem, ibidem, p. 169.

[2] „Non argumentatione humana, sed divina auctoritate". De Trinit. lib. XIII c. IX n. 12. *Migne P.* L. 42 col. 1023.

[3] „Si vero et species rerum omnium, quam profecto ex antiquo verissimae pulchritudinis fonte manare credendum est, et interior nescio quae conscientia Deum quaerendum Deoque serviendum quasi publice privatimque hortatur; non est desperandum *ab eodem ipso Deo auctoritatem* aliquam constitutam, quo velut gradu certo innitentes, attolamur in Deum". De util. cred. c. VI. n. 34, *Migne* P. L. 42 col. 89.

[4] Cf. *I. Mausbach:* o. c. p. 169.

[5] Cf. De util. cred. c. VIII n. 20. *Migne* P. L. 42 col. 78 sq.

şterea filosofică a lui Dumnezeu reuşeşte numai în mică măsură, şi totuşi toate sunt bine stabilite în religiunea creştină şi chiar şi omul cel mai inferior nu trebue să rămână zdrenţuros în ceea ce priveşte religiunea. *El se ridică numai prin credinţă şi prin ascultare faţă de poruncile mari ale moralităţii, succesiv, la cunoaşterea curată a lui Dumnezeu.* Dacă este aşa, atunci *toate* — şi *tăria şi destoinicia gândirii!* — *trebue să înceapă cu dispoziţie spre credinţă!* Aceasta din următoarele motive: 1. fiecare se înşală foarte uşor în sentinţele asupra independenţei sale spirituale; 2. spiritul puternic strică celor mai slabi, prin exemplul său; 3. prin răceala şi lipsa de consideraţie cu privire la credinţă, se răpeşte lumina dumnezeească, care este absolut necesară în problemele cele mai înalte[1] De fapt, credinţa participă la toate: la problemele vieţii pământeşti şi datoriile morale legate de aceasta, ca şi la recunoaşterea de tată şi mamă fără ea, nu rămâne nimic nevătămat în societatea omenească.[2] *Inaintea cunoaşterii raţionale este necesară credinţa; în ea, spiritul primeşte mai întâiu sâmburele adevărului, medicamentul împotriva slăbiciunii sale.*[3] De aceea Domnul nostru Iisus Hristos cerea mereu să se creadă în El şi numai cu această condiţiune vindeca boalele şi neputinţele. *In credinţă zace cea dintâi ridicare (suspensio) a spiritului uman peste ceea ce este pământesc şi întoarcerea la adevăratul Dumnezeu.* Pentru a atinge idealul cel mai înalt — privirea nemijlocită a lui Dumnezeu în paradis — este necesară *curăţenia morală;* spre a o face posibilă pe aceasta din urmă, *trebue să dăruim autorităţii credinţă.* Autoritatea Bisericii creştine a reuşit, de fapt, să aşeze în conştiinţa popoarelor, noţiunea morală de Dumnezeu în locul celei naturale, precum şi o lege morală de stricteţe ideală, căreia dacă nu se conformează toţi, totuşi — ceea ce nu 'nsemnează mai puţin — *Biserica a reuşit s'o aducă la cunoştinţă şi preţuire generală.*[4] După fer. Augustin,

---

[1] Cf. De util. cred. c. IX. n. 24 *Migne* P. L. 42 col. 81.
[2] Cf. De util. cred. c. XII n. 26. *Migne* P. L. 42 col. 84.
[3] Cf. De util. cred. c. XIV, n. 31. *Migne* P. L. 42 col. 87 sq.
[4] Cf. De util. cred. c. XVII, n. 35. *Migne* P. L. 42, col. 90 sq.

scara gradată a ridicării morale este următoarea: *credinţă*, curăţie şi tărie morală, contemplaţie.

Importanţa morală a credinţei se reliefează mai ales în raportul ei cu scopul ultim al omului. Desăvârşirea sufletului şi contemplarea Fiinţei celei mai înalte depinde de progresul şi gradul curăţeniei morale. In formularea acestui adevăr, fer. Augustin a pornit dela afirmaţiunea biblică: „Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu",[1] pe care a apărat-o şi consolidat-o prin învăţătura neoplatonică.[2] Vrednicia morală trebue să devină un bun al tuturor oamenilor; plinătatea morală are ca sâmbure al ei *iubirea* de Dumnezeu şi de aproapele:

„Dacă nu este *iubit prin credinţă*, nu va putea curăţi inima, prin care-i potrivit a-L vedea pe El".[3] La curăţirea etică a *sufletului, credinţa în autoritate formează un element fundamental pentru obştea credincioşilor*, întrucât ea ţine mereu înaintea sufletului — cufundat în cele pământeşti şi lăuntric nesigur — scopul moral suprem şi fericitor al vieţii. Faptul acesta este de mare importanţă pentru strădania morală a oamenilor, în care influinţa ultimului scop este hotărîtoare şi imprimă faptelor valoarea lor morală: „Căci intenţia face fapta bună, credinţa dirijează intenţia. Negreşit, să nu iei seama la ceea ce face omul, ci la ceea ce intenţionează atunci când face".[4]

Credinţei îi datorăm nu numai determinarea precisă şi sigură a scopului moralităţii, ci şi cunoaşterea clară şi lămurită a câtorva porunci, ca şi deosebirea binelui de rău; credinţa, aducând cu sine necurmata conştiinţă a prezenţei lui Dumnezeu — înalţă şi intensifică conştiinciositatea şi seriositatea luptei morale: „Credinţa ta (este) dreptatea ta; fiindcă mai ales dacă crezi, te temi, dacă însă te temi, în-

[1] Mat. V, 8.

[2] Cf. *I. Mausbach:* o. c. I p. 171.

[3] Nisi per fidem diligatur, non poterit cor mundari, quo ad eum videndum sit aptum et idoneum". De Trinit. lib. VIII, c. IV, n. 6. *Migne* P. L. 42 col. 951.

[4] „Bonum enim opus intentio facit, intentionem fides dirigit. Non valde attendas, quid homo faciat, sed quid, cum faciat, aspiciat", En. 2 in Ps. 31, 4. La *Mausbach:* o. c. I, p. 172.

cerci; și Dumnezeu înoește încercarea ta și cercetează voința ta și consideră lupta cu carnea și îndeamnă să lupți, și ajută ca să învingi, și privește pe cel ce luptă, și sprijinește pe cel ce se sfârșește și încununează pe învingător".[1]

Credința nu-i necesară numai pentru cei simpli, spre a-i lămuri asupra scopului și conținutului moralității. Chiar și aceia cari cunosc adevărata patrie a spiritului, ca platonicienii, nu știu drumul într'acolo, adecă nu cunosc puterea ajutătoare și mântuitoare care ne conduce la un scop așa de sublim. Omenirea a devenit, din punct de vedere spiritual, slabă și bolnavă prin alipirea păcătoasă de ceea ce este vremelnic; vindecarea de care are nevoe este — după hotărîrea înțeleaptă a lui Dumnezeu — corespunzătoare boalei respective: vecinicul intră în vremelnicie și se milostivește față de slăbiciunea noastră prin fapte și mijloace de mântuire vizibile.

Această operă de mântuire istorică, poate să ne-o mijlocească vizibil numai credința, nu speculația.[2] Credința este — și după conținutul său — o (nedeplină) anticipare a adevărurilor de dincolo. Ochiul nostru slab, care nu poate suporta strălucirea soarelui, este oarecum condus de autoritatea bisericească în pădurea umbroasă, unde o lumină dulce ne înconjoară: simboalele și „umbrele" adevărului, conținute în faptele minunate și în învățăturile biblice.[3] *Credința conține în sine „grăunțele adevărului", cari înfloresc în lumea cealaltă;*[4] *ea este „leagănul" din care sufletul omului — devenit puternic — se urcă la contemplarea lui Dumnezeu.*[5]

Coborîrea adevărului dumnezeesc la o autoritate nu numai învățătoare ci și vindecătoare și mântuitoare, pri-

---

[1] „Fides tua iustitia tua; quia utique si credis, caves, si autem caves, conaris; et conatum tuum novit Deus et voluntatem tuam inspiciet et luctam cum carne considerat et hortatur, ut pugnes, et adjuvat, ut vincas, et certantem expectat et deficientem sublevat et vincentem coronat". Sermo I, c. III, n. 4. *Migne* P. L. 38 col. 25.

[2] Cf. *I. Mausbach:* o. c. I, p. 173.

[3] Cf. De morib. eccl. lib. I, c. VII, n. 11. *Migne* P. L. 32, col. 1315.

[4] Cf. De util. cred. c. XIV, n. 31. *Migne* P. L. 42 col. 86 sq.

[5] Cf. De ordine lib. II, c. IX, n. 26. *Migne* P. L. 32, col. 1007.

meşte desăvârşirea sa minunată în înomenirea Inţelepciunii eterne; Fiul lui Dumnezeu a venit în lume, pentru a deveni Fiul omului şi a prinde oarecum credinţa noastră 'n Sine şi în felul acesta să ne ducă la adevăr. Pâinea celor tari a devenit un lapte în umilitul Iisus, care dă spiritului copilăresc posibilitatea să se întărească.[1] Adevărul nevăzut, care este mai aproape de ochiul duhovnicesc al celui sănătos, a devenit vizibil şi ochiului trupesc, spre a da o mână de ajutor boalei oamenilor.[2]

Credinţa singură, şi anume *credinţa în autoritatea dumnezeească apărută în vremelnicie*, care — prin siguranţa şi puterea sa vindecătoare şi în acelaşi timp prin exemplul şi afabilitatea sa — covârşeşte toate, *a făcut din înţelepciunea morală*, care odinioară aparţinea numai câtorva oameni aleşi — *un bun comun al omenirii şi a creat în Biserică o permanentă forţă socială a moralizării.*[3]

In concluzie, concepţia fer. Augustin despre credinţă şi importanţa ei morală — considerată sub cel mai autentic şi competent unghiu de apreciere, şi anume acela al moralei creştine ortodoxe — se prezintă ca profund creştină şi temeinic închegată. In deosebi, trebue să remarcăm subtila pătrundere în structura psihologică intimă a actului credinţei, pregnanta accentuare a necesităţii şi importanţei autorităţii în chestiunile de credinţă, precum şi justa şi înalta apreciere a credinţei ca factor în evoluţia morală a creştinului. De aceea în tratarea actului credinţei, opera fer. Augustin constitue un isvor valoros şi pentru teologul ortodox, care trebue s'o utilizeze însă cu spirit critic, ferindu-se mai ales de a întinde obiectul actului credinţei şi asupra eterodoxiilor augustiniene: predestinaţia absolută şi monergismul.

[1] Cf. Confess. lib. VII, c. XVIII, n. 24. *Migne* P. L. 32, col. 745.
[2] Cf. De doctr. chr. lib. I, c. XI, n. 11. *Migne* P. L. 34, col. 23.
[3] Cf. Contra Academicos lib. III, c. XIX, n. 42. *Migne* 32, col 956.

ECLESIASTUL

SCURTE NOTE EXPLICATIVE[1]

de

Preot Dr. NICOLAE NEAGA

Profesor la Academia teologică „Andreiana"

IX. CEI BUNI ŞI CEI RĂI AU ACEEAŞ SOARTĂ. INŢELEPŢII DISPREŢUIŢI

Relativitatea cunoaşterii omeneşti, soarta din urmă a dreptului şi a celui păcătos, rostul femeii în tovărăşia bărbatului, raportul dintre muncă şi succes, valoarea înţelepciunii, iată semnele de care se ocupă cap. IX:

1. *Cu adevărat toate acestea le-am pus la inimă şi inima mea le-a văzut: că cei drepţi şi cei înţelepţi împreună cu toate faptele lor sunt în mâna lui Dumnezeu. Nici măcar iubirea, nici ura nu o cunoaşte omul; ci totul este deşertăciune înaintea oamenilor.*

Eclesiastul are convingerile sale rezultate din experienţă, din speculaţii filosofice şi din inspiraţia divină. Toate obiectele de studiu şi „le-a pus la inimă", pentruca astfel să-i fie mai uşor evocate de voinţă şi pentru a cugeta neîncetat asupra lor. Incheerea acestor experienţe sufleteşti este că dreptul ca şi înţeleptul sunt o păpuşe în mâna lui Dumnezeu, adică nu pot activa independent de El. Atât de relativă este cunoaşterea bietului înţelept, că nu poate descoperi ce va fi mai târziu: fi-va el un copil iubit, sau unul urgisit de Domnul?

Pentrucă oamenii nu vor fi în stare să pătrundă, cu propriile puteri, toate rosturile lumii, Eclesiastul nu protestează, ci îşi pleacă fruntea, acceptând viaţa aşa cum e de Dumnezeu lăsată.

2. *Căci toţi au aceeaş soartă, cel drept ca şi cel păcătos, cel bun ca şi cel rău, cel curat ca şi cel necurat,*

---

[1] Urmare din *Revista Teologică* XXX, 1940 p. 573.

cel ce aduce jertfă ca şi cel ce nu aduce, cel bun ca şi cel rău, cel ce jură ca şi cel ce cinsteşte jurământul.[1]

Soartă comună au pământenii prin moarte, care nu distinge între unul sau altul. Poate Eclesiastul se mai gândește la întâmplări extraordinare intervenite într'o viață de om: cutremur de pământ, epidemii, etc.[2]

„Buni" sunt cei deprinși să făptuiască totdeauna binele moral, „răi" sunt contrarii lor; „drept" este cel ce în tot momentul face și voește ceea ce este cu dreptate, iar „păcătos", omul care deși știe bine care-i binele, totuși îl întrelasă pentru a săvârși răul. „Jertfa" însumează îndatoririle morale pe cari le are credinciosul față de Dumnezeu. In sens etic se interpretează și cuvântul „curat", cu antiteza lui.

A jura drept nu constitue o călcare a legii, dar cel ce, din motive etice mai înalte, se ferește a folosi jurământul ca mijloc pentru constatarea adevărului, are sentimentul afecțiunii față de Dumnezeu mai desvoltat.

3. *Este un mare rău în tot ceea ce se face sub soare, căci toţi au aceeaşi soartă şi pe lângă aceasta inima oamenilor este plină de răutate şi nebunia în inima lor dăinueşte toată viaţa lor şi se duc în acelaşi loc cu cei morţi.*

Prin moarte, care domnește de atâta vreme asupra trupului stricăcios, virtuoșii cei mai necontestaţi se împărtășesc de aceeaș soartă cu decăzuţii societăţii. Cei cari cred că odată cu moartea cărnii sfârșește totul, șterg din programul vieții lor idealurile și scopurile superbe.

Purtarea cu ușurinţă în viaţă e o dovadă a lipsei de credinţă în cele veșnice.

4. *Căci cine va rămâne în viaţă? Pentru toţi cei vii este o nădejde, căci un câine viu este mai de preţ decât un câine mort.*[3]

Moartea trupească e o realitate pentru toţi oamenii. Nu există abatere dela această regulă generală.

---

[1] Fraza: „cel bun ca și cel rău" se repetă dintr'o eroare trecută cu vederea din partea traducătorilor.

[2] Cum cred b. o. Hengstenberg, Fillion.

[3] Leu mort.

Comparaţia se face aici nu între câine şi câine, ci între câine și leu (așa cum e în ebreește și în cele mai multe texte greceşti). Câinele e, după clasificarea Vechiului Testament, un animal necurat. Reprezintă aici ceva fără valoare. Leul majestuos, puternic și mândru, e uneori tipul regilor, al lui Dumnezeu chiar. Fie o ființă vie oricât de neînsemnată, e mai de preț decât una valoroasă dar lipsită de viață. Prin antiteză se dovedeşte superioritatea vieţii asupra morţii. Concluzia: Cu toate mizeriile ei, viaţa e un dar nespus de mare.

5. *Cei vii ştiu că vor muri, dar cei morţi nu ştiu nimic şi parte de răsplată nu mai au, căci numele lor a fost uitat.*

Cu privire la cunoaştere, cel viu e mai de preț decât un mort, căruia îi lipsește conștiința de sine. Nașterea și moartea sunt limitele de frontieră ale cunoașterii omenești. Cei care au trecut „dincolo" nu mai au parte de ceea ce le poftește inima, căci pentru ei nu mai există bucurii de felul celor lumești.

6. *Aşijderea dragostea lor, ura lor şi zulia lor a pierit de mult şi nu se vor mai bucura nicidată de ceea ce se face sub soare.*

Prin moarte iubirea față de cele dragi încetează, ura împotriva dușmanilor își pierde efectul, iar ambiţiile pasionate nu-și mai capătă întrupare, pentru că ceea ce se face pe pământ e imposibil dincolo de viață.

7. *Du-te şi mânâncă cu bucurie pâinea ta şi bea cu inimă bună vinul tău, pentru că Dumnezeu este îndrumător pentru faptele tale.*[1]

Un grad de fericire constă și în mulțumirea ce rezultă din bunul traiu, închipuit prin mâncare și beutură. In lucrarea sa: „Noţiunea de fericire în cartea Eclesiastul", autorul Buzy se gândește la satisfacţia găsită în festivalurile cinstite.[2] Interpretarea lui Buzy e cam forțată. Mâncarea și beutura se poate consuma cu veselie chiar, în familie, fără a fi nevoit să recurgi la festivaluri. Că Dumnezeu îngădue omului

---

[1] Conf. II $_{24}$. V $_{18}$.

[2] La notion du bonheur dans L'ecclesiaste, Revue biblique p. 509 din 1934.

să săvârşească o faptă şi să evite alta o ştie Eclesiastul. Cari sunt faptele plăcute Lui? — adică în acord cu legea morală, aceasta nu ne-o spune nici autorul, ci ne îmbie să profităm de ceea ce avem din darul Celui de sus.

8. *Toată vremea veşmintele tale să fie albe şi untdelemnul să nu lipsească de pe capul tău!*

Culoarea albă este simbolul curăţeniei sufleteşti,[1] a nevinovăţiei;[2] aici, chipul bucuriei. Având-se în vedere dispoziţiile acestui text, unii episcopi[3] şi-au impus purtarea veşmintelor albe. Untdelemnul răspândeşte o aromă plăcută, el este icoana mulţumirilor rezultate din plăcerile împreunate cu festivităţile. „Cu untdelemn amestecat cu ingrediente aromatice se ungea capul şi barba oaspeţilor chemaţi la un ospăţ. A unge capul cu untdelemn însamnă aşadar a împărtăşi bucurie".[4] Neglijarea ungerii era semn de doliu. Intrelăsau miruirea fariseii, pentru à se arăta oamenilor că sunt posomorîţi din pricina postului aspru. Mântuitorul osândeşte această neglijenţă, îndemnând la îngrijirea părului prin miruire.[5]

9. *Bucură-te de viaţă cu femeia pe care o iubeşti în toate zilele vieţii tale celei deşarte, pe care ţi-a hărăzit-o Dumnezeu sub soare; căci aceasta este partea ta în viaţă şi din truda cu care te trudeşti sub soare.*

Femeea e un izvor de bucurii pentru bărbat. Soţul îi datorează credinţă. Neglijarea ei are urmări tragice pentru familie şi societate. Eclesiastul recomandă monogamia, ca formă de căsătorie instituită de Dumnezeu şi singura care procură o viaţă liniştită şi fericită în această lume a deşertăciunilor. Armonia sufletească, prin sfânta căsătorie, e unul dintre rarele prilejuri de norocire în viaţă.

Soţii aparţin, atât trupeşte cât şi sufleteşte, unul altuia. Ideal este ca această armonie să dureze în „toate zilele vieţii".

---

1 Ps 50_{8}; Apoc. $III_{4,5}$

2 Is. I_{8}.

3 Der Prediger... Bibelwerk 191.

4 Cartea Psalmilor, Voiutschi E. pag. 177.

5 Mat. VI_{17}.: „Tu când posteşti unge-ţi capul..."

10. *Tot ceea ce mâna ta prinde să săvârşească, fă cu hotărîre, căci în iadul în care te vei duce nu se află nici faptă, nici punere la cale, nici ştiinţă, nici înţelepciune.*

Viaţa e o luptă grea. Niciodată nu poţi spune că ai făcut prea mult, căci totdeauna mai este ceva de făcut. Eclesiastul sfătueşte a se pune la contribuţie toate forţele fizice şi intelectuale, pentru a realiza maximul posibil, înainte de a sfârşi cu această lume.[1] După ce eşti aruncat în pulbere nu mai poţi gândi şi făptui, nu mai cunoşti frumuseţa înţelepciunii, nici desăvârşirea ştiinţei.

Traducerea cuvântului „ᾅδη cu iad nu mi se pare potrivită. Aş fi tradus cu „mormânt", lumea de jos, „lumea morţilor". Nu toţi oamenii ajung în iad, dar de murit toţi mor.

Iadul e locul de nefericire, locuinţa de după moarte a celor răi, „focul cel veşnic" cum îl numeşte Mântuitorul. Cuvântul derivă de la grecescul ᾅδης, Ἀΐδης, ου, ὁ = întunecos, nevăzut; în Iliadă e imperiul lui Pluton (zeul iadului), lumea cea de sub pământ, locuinţa morţilor, moarte, mormânt.[2] In Noul Testament iadul e împărăţia morţilor păcătoşi.[3] El are porţi zăvorîte, chei la porţile sale şi stăpân temut.[4]

11. *Şi iarăşi am văzut sub soare că izbânda în alergare nu este a celor iuţi şi biruinţa a celor viteji, nici pâinea a celor înţelepţi, nici bogăţia a celor pricepuţi, nici faima pentru cei învăţaţi, căci timpul şi întâmplarea întâmpină pe toţi.*

Omul aleargă cu multă sprinteneală: cel al poftelor pentru a strânge averi, eroul pentru a-şi lărgi cuceririle, iar intelectualul are bucuria ideilor, cu care dobândeşte cunoaşterea adevărului. Realitatea dovedeşte că în viaţă nu reuşeşte totdeauna cel sprinten. In succesul omului joacă un mare rol timpul şi întâmplarea, dirijate de altcineva. Răsboaele nu sunt câştigate numai decât de cei

---

[1] Vorba Mântuitorului: „lucraţi până este ziuă căci vine noaptea şi nimeni nu mai poate..."

[2] Conf. Dicţionarul lui Ioanid vol. I pag. 32.

[3] Cele mai clasice locuri sunt: Mat. XVI$_{18}$ Fapte II$_{27}$ Lc. X$_{15}$.

[4] Conf. Dr. S. Schirlitz: Wörterb. zum N. T. (1908) pag. 8.

tari; exemplificarea excepției, cu David și Goliat, se face pe bună dreptate. Tot așa, pentru a agonisi hrana, care întreține viața, nu ajunge înțelepciunea, iar bogăția celor pricepuți, dar izolați de Dumnezeu, devine supărătoare. Numai faima acelor învățați, cari lucrează pentru binele obștesc, rămâne; ceea ce se face pentru profit personal e vremelnic.

Toate isprăvile omenești se pot face numai până la o vreme, până când pământeanul e întâmpinat de întâmplarea neprevăzută a morții, care-i curmă orice râvnă.

12. *Căci omul nu știe nici măcar vremea lui: întocmai ca și peștii cari sunt prinși în vicleanul năvod, întocmai ca și pasările în laț, așa sunt prinși fără de veste oamenii în vremea de restriște, când vine dintr'odată peste ei.*

Omul e osândit să moară, dar ființă mărginită fiind, nu-și cunoaște sfârșitul, nu modul ci timpul, ziua și ciasul. Nu numai ceasul morții, dar nici măcar anumite catastrofe cari îl așteaptă în viață nu le știe ocoli. Merge țintă spre ele ca peștele spre năvod și asemenea pasării care se introduce singură în cursa fatală. Intocmai cum peștele nu știe gândul omului, așa acesta nu cunoaște ce va fi în viitor.

13. *Și am mai văzut sub soare acest fapt de înțelepciune care mi s'a părut într'adevăr mare.*

Fraza aceasta anunță o constatare nouă în legătură cu înțelepciunea. Cazul povestit în versurile următoare dovedește ce poate înțelepciunea în anumite împrejurări ale vieții.

14. *A fost odată o cetate mică, locuită de oameni puțini și împotriva ei a pornit un rege vestit, care a împresurat-o și-a ridicat de jur împrejur întărituri puternice.*

Dacă acest caz e real sau imaginar, cu greu se poate ști. Comentatorii cari interpretează în sens realist se referă la persoane și localități anumite.

Eu cred că vorbirea e figurată. Forțele ce stau împotrivă sunt inegale, rezultatul luptei e ușor de prevăzut. Totuși evenimentele nu-și urmează cursul — care pare cel natural — căci soarta cetății celei mici e alta decât cea bănuită:

15. *Intr'ânsa se afla un sărac înțelept, care a scăpat cetatea prin înțelepciunea lui și nimeni nu-și mai aduce aminte de acest om sărman.*

Prin acest exemplu concret se dovedește cu cât prisosește înțelepciunea asupra altor forțe, fie acestea materiale sau spirituale. In ce mod a salvat cetatea, periclitată prin asediu, nu ni se spune. Binefăcătorul moare, în conștiința poporului, deodată cu isprava sa. Această lipsă de recunoștință a urmașilor o condamnă Eclesiastul.

16. *Și am zis: „mai bună este înțelepciunea de cât vitregia; dar înțelepciunea celui sărac este urgisită, iar cuvintele lui nu sunt luate în seamă.*

Ințelepciunea poate mai mult decât un eroism brutal. Dar omul e ciudat, leagă valoarea înțelepciunii cuiva de rostul în societate al insului. Cu cât este mai sus pus cineva în societate, cu atât este mai ascultat, iar sfatul înțelept al omului de rând nu-i luat în seamă.

17. *Vorbele celui înțelept spuse domol sunt mai ascultate decât strigătul unui stăpân între nebuni.*

Alături de înțelepciune, de mare preț e blândețea. Vorba dulce mult aduce, pe când strigarea — mai ales a stăpânului — e ascultată numai de teamă față de superior. Aceasta din urmă nu lasă impresiile săpate în conștiința nimănui, așa că vorbirea cu ton ridicat e zadarnică.

18. *Ințelepciunea e mai de preț de cât armele de luptă: dar o singură greșală nimicește mai mult.*

Cu ajutorul înțelepciunii poți să obții un mai mare succes de cât cu niște material de răsboiu modern sau cu grele arme de luptă. Greșala de aici vine: din necredință și imoralitate. Ceea ce alții clădesc cu mari și îndelungate jertfe, poate dărâma într'o clipă un nesocotit. Aceasta atât în ordinea celor spirituale cât și în a celor materiale.

(Va urma).

PUSTNICUL DE LA IORDAN

SF. IOAN BOTEZĂTORUL

de

Preot Dr. T. NEGOIȚĂ

După mărturisirile dumnezeeștilor Evanghelii, apa în care s'a botezat Mântuitorul Hristos, înainte de începerea lucrării Sale pământești, a fost pârâul Iordan.

Iordan, sau Iarden, cum îi spuneau Evreii, formează astăzi ca și altă dată granița de miazăzi a Țării Sfinte. Vara, Iordanul este un pârâiaș ce poate fi trecut cu piciorul, în părțile mai apropiate de izvor. Iarna, devine un pârâu în toată puterea cuvântului. Deși nu e râu sau fluviu, totuși Iordanul este cea mai mare apă a Palestinei, fiindcă în această țară, opt luni de zile pe an nu cade nici un strop de ploaie. De aceea, Iordanul rămâne singurul curs de apă, ce durează și vara. El mai este socotit ca cea mai mare apă a Țării Făgăduinței, pentru că are multe cotituri. Numai de la Marea Tiberiadei până la Marea Moartă are 40 de mile engleze, deși în linie dreaptă ar avea numai 15.

Pârâul Iordanului isvorește din muntele Hermon, aflător în Siria de astăzi. După unirea celor trei brațe ce isvoresc din Hermon, Iordanul pornește la vale, formând lacul pe care Arabii de azi îl numesc Tell-el-Hule. De aci pleacă mai departe și după ce trece pe sub podul numit arăbește *Gisr benat Iakub*, ce lega altă dată Canaanul și Egiptul cu țările Eufratului, iar azi și orașele palestiniene Haifa și Acka cu Damascul, mergând tot mereu la vale, ajunge și se revarsă în lacul Kineret, numit azi ca și în vechime Marea Galileii sau Marea Tiberiadei, după numele ținutului Galileii în care se afla orașul Tiberiada. După ce iese din Marea Tiberiadei, Iordanul începe să meargă mai repede, din pricina micilor afluenți pe care îi primește și

cu care își mărește puterea. Numim pe cei doi mai însemnați: *Iarmuk*, chemat de Greci Hieromax, iar de Arabi Seriat-el-Menadire și al doilea *Iabok*, azi Nahr-ez-Zerka. Mai puțin însemnați sunt afluenții: Uadi-el-Arab, Uadi-Agilun, Uadi-Rujeb, El-Bire, Nahr-Gialud, ș. a.

Valea Iordanului sau Câmpia Iordanului este șesul cel mai straniu de pe fața pământului. Deși este udată de Iordan și ar putea să fie cea mai fertilă, totuși din pricina unei călduri tropicale ea este arsă și lipsită de vegetație. Vara rămân verzi numai tufișurile de pe malul Iordanului, cu trestia și păpurișul din apă. Omul cu turmele trebue să plece. Rămân aci numai șacalii și cei câțiva lei, ce din când în când, vin din podișul de dincolo de Iordan și atacă mănăstirile de călugări din apropiere. Un european, neobișnuit cu clima de aci nu poate sta vara lângă Iordan de cât expunându-se la mari suferințe. Din această pricină, câmpia Iordanului de lângă Marea Moartă este numită de către Sfintele Evanghelii „pustia Iordanului".

In pustia aceasta se retrăsese, acum 19 veacuri, un eremit care își impusese s'o rupă cu căile lumii și să strige tuturor: „Intoarceți-vă la Dumnezeu".

Sfintele Evanghelii nu ne spun în ce loc anume s'a retras, dar ne lasă să înțelegem că în aceste părți de lângă Marea Moartă și Iordan s'a așezat. Numai sfântul Evanghelist Ioan ne arată locul unde Inaintemergătorul Domnului a început să boteze. El numește locul „Enon", lângă Salim. Nici până astăzi, însă, nu s'a ajuns să se fixeze cu preciziune unde a fost așezat acest Enon.

Ca să poată să se birue pe sine, pustnicul a adoptat o nemaipomenită asprime a vieții. Sfânta Evanghelie ne spune că îmbrăcămintea lui era din păr de cămilă, cu un brâu de curea ce-i încingea mijlocul. Hrana lui? Lăcuste și miere sălbatecă.

„Eu sunt glasul celui ce strigă în pustie... Gătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui..." (Marcu 1, 3), sunt cuvintele cu care începe să predice Ioan, gândindu-se la cele ce spuseseră și alți prooroci, ce grăiseră poporului, cu mult înaintea lui (Isaia, Ieremia, ș. a.),

A fost destul ca Ioan să iasă la iveală, și norodul din Iudea și Ierusalim a și plecat să audă cu urechile lui *„ce va fi"* și ce să facă, ca să nu-și piardă sufletul.

Tuturor el le răspunde: *„Pocăiți-vă, căci s'a apropiat împărăția Cerurilor..."*. Aceste cuvinte formau trăsătura generală a predicii lui Ioan. La pocăință voia el să deștepte poporul. Numai prin pocăință se împacă omul cu Dumnezeu. Pocăința presupune o transformare lăuntrică, de ordin religios și moral, până în cele mai adânci cute ale sufletului omenesc. Această prefacere lăuntrică nu trebue să rămână numai în mintea și cugetarea omului, ci trebue să pună în mișcare voința lui, dând naștere la năzuinți, fapte și realizări pe dea'ntregul opuse celor de dinaintea pocăinței. Altfel n'avem de a face cu o întoarcere, ci numai cu o discuție stearpă. Era tocmai cazul poporului evreu. Contimporanii lui Ioan, Iudeii, se făleau cu numele că sunt poporul ales și astfel gândind, nu-i interesa dacă faptele lor corespundeau cu ceea ce voia Dumnezeu de la poporul ales. Tocmai deschiderea priceperii lor căuta s'o facă Ioan prin pocăința ce-o predica.

La început lumea alerga, cum se întâmplă totdeauna, din curiozitate, dar mai pe urmă cuvintele lui Ioan au sguduit-o și au pus-o pe gânduri. Turburată sufletește, a început să întrebe: *„Ce să facem?"*

— *„Ce să faceți?"*, răspunde profetul.

— *„Cel ce are două haine, să dea una și celui ce n'are, iar cel ce are bucate, să facă asemenea"* (Luca 3, 11). Minunate cuvinte! Dumnezeești cuvinte! Intr'o singură frază, Ioan arată, pe înțelesul chiar și al celor din leagăn, în ce constă toată *Legea* și *Profeții.*

Lumea a rămas înmărmurită. Ea se aștepta să-i ceară să se lapede cu totul de plăcerile pământului; să renunțe la rangurile și funcțiunile veacului și să ia și dânsa calea pustiei. Nimic din toate acestea nu cerea pustnicul, ci numai milă către aproapele.

Știindu-se că au intrat în slujba păgânilor, Romanii, care stăpâneau atunci Iudeea, perceptorii (vameșii din Evanghelie) credeau că ei au să fie blestemați de eremitul

de la Iordan. Şi-au luat, totuşi, inima în dinţi şi au mers la el, întrebându-l: *„Invăţătorule, dar noi ce să facem?"* (Luca 3, 12).

— *„Să nu cereţi nimic mai mult de cât vă este rânduit"* (Luca 3, 13), fu răspunsul. Stupoare! Ei se aşteptau să li se poruncească să părăsească, fără zăbavă, ocupaţia de vameşi, ca un lucru urît în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor. Este un fapt destul de cunoscut, astăzi, că încasarea dărilor pentru Romani se dădea la licitaţie, iar cel ce primea dreptul de încasare, jupuia la rându-i pe nenorociţii de platnici. Inaintemergătorul nu-i sileşte să-şi lase ocupaţiile, ci îi sfătueşte să facă totul numai cu cinste, dreptate şi frică de Dumnezeu. Ce bine ar fi fost dacă şi noi cei de astăzi am fi făcut aşa în toate timpurile şi în toate locurile.

Ducându-se vestea despre Ioan şi în rândurile armatei, în cea mai mare parte alcătuită din păgâni, iată-i şi pe soldaţi luând calea Iordanului, înfăţişându-se pustnicului şi întrebându-l: *„Dar noi ce să facem"?*

— *„Pe nimeni să nu asupriţi, nici să pârâţi pe nedrept, ci să vă mulţumiţi cu soldele voastre..."* (Luca 3, 14). Peste măsură de miraţi au rămas şi soldaţii! Cum?... şi noi putem să fim primiţi de Dumnezeu? Au nu spun Iudeii, că numai cine se trage din seminţia lui Avraam are parte de împărăţia Cerului?

Şi de unde mulţi veniseră din simplă curiozitate, plecau de aci adânc frământaţi sufleteşte, ba chiar hotărâţi să trăiască de acum încolo în pace cu Dumnezeu şi cu sufletele lor.

Ioan, pe cei care primiseră cuvintele lui, îi boteza cu apă din Iordan, simbol al intrării într'o viaţă nouă şi al hotărârii spre pocăinţă.

Gloatele care merseseră şi îl ascultaseră se întorceau acum tulburate, gândindu-se cu mirare: „Au nu este acesta Mesia cel prezis de proorocii noştri şi pe care noi îl aşteptăm"? Ideea, la început numai gândită, încetul cu încetul prinde rădăcină şi s'a răspândit ca vântul în toată ţara. Nimeni nu mai vorbea decât de sfântul dela Iordan?

Fariseii, cărturarii și saducheii, care până acum nu voiseră să audă de arătarea unui om simplu, necunoscător al Legii, văzând că lucrurile se precipită, curioși pe de o parte, furioși pe de alta, se hotărâră să plece la Iordan și prin întrebări meșteșugite să înfrunte și să rușineze pe acest „neînvățat" ce s'a făcut pe sine învățător de Lege. Ei nu veneau, deci, cu gând curat de pocăință, ci cu un gând viclean de a prinde în cuvânt pe pustnic și a-l face de rușine în fața mulțimii, zicând: „In chipul acesta, îl vom face să plece rușinat, iar poporul să nu mai meargă după el".

Recunoscându-i pe farisei, după filacteriile late și ciucurii lungi de la haine, iar pe saduchei după îmbrăcămintea lor bogată și strălucită, Ioan nu se pierde, ci îi primește cu cuvinte ca acestea: *„Pui de năpârcă, cine v'a arătat (spus), ca să fugiți de mânia ce va să vie"?* (Matei 3, 7). *„Faceți roade vrednice de pocăință".*

Cărturarii rămân uimiți. Un om din popor să ne înfrunte pe noi? Și încep atacul. „Au nu este asupra noastră și asupra a tot poporul ales binecuvântarea lui Dumnezeu, dată prin patriarhul nostru Avraam și prin toți patriarhii? Cum se poate să se mânie și să ne lapede pe noi Dumnezeu?" „Vezi că nu cunoști Legea?"

Cu acelaș curaj, eremitul îi biciue, spunându-le: *„Să nu gândiți să spuneți întru voi: părinte avem pre Avraam, căci zic vouă, că Dumnezeu poate și din pietrele acestea să ridice fii ai lui Avraam...* (Matei 3, 8). *„Iată, securea stă la rădăcina pomilor. Tot pomul, care nu face roadă, se taie și se aruncă în foc"* (Matei 3, 10).

Fariseii au muiat glasul și s'au retras mai de o parte și și-au zis: „De vom continua, noi vom fi cei ce vom ieși cu obrazul rușinat. Mai bine mergem în Ierusalim și trimitem numai câțiva dintre noi mai puțin cunoscuți, care să-l ispitească pe acest neînvățat pe toate fețele și după ce vom afla toată învățătura lui, vom veni cu toții și-l vom înfrunta, gonind și acest norod îndărătnic..."

Și au plecat toți, mai puțin semeți decât veniseră. In sinedriul din cetatea Ierusalimului, au ales pe câțiva re-

cunoscuţi în mânuirea cuvântului şi meşteri în aruncarea de cursă, pe care i-au trimis din nou în valea Iordanului, la pustnicul cel ce nu cunoştea Legea şi au început să-l ispitească:

— „Cine eşti tu? Eşti Ilie?"

— Şi a răspuns (Ioan): „Nu sunt".

— „Prooroc eşti tu?"

— Şi a răspuns: „Nu".

După învăţătura biblică, venirea lui Mesia pe pământ va fi anunţată de un prooroc. Iudeii credeau că acest prooroc va fi Ilie sau un oarecare altul.

— *Deci au zis lui: „Cine eşti, ca să dăm răspuns celor ce ne-au trimis pre noi. Ce spui tu despre tine?"*

Ioan le răspunde scurt:

— *„Eu sunt glasul celui ce strigă în pustie: Indreptaţi calea Domnului, precum a grăit Isaia proorocul".*

Ispititorii n'au înţeles pe deplin ce vrea să spună Ioan şi l-au întrebat iarăşi:

— *„Pentru ce dar botezi, dacă nu eşti Hristosul, nici Ilie, nici proorocul?"*

Botezarea, după mărturia celor din Ierusalim, aparţinea timpului când avea să vină Mesia. El o va practica sau vestitorii lui. Nerecunoscând pe Ioan nici de Mesia, nici de înaintemergător, de aceea îl întrebă: „Pentru ce botezi"?

Atunci Ioan lămureşte cu înţeles, atât pe trimişii Ierusalimului cât şi pe norodul ce asculta:

— *„Eu vă botez cu apă. Cel ce vine după mine, care mai înainte decât mine a fost, mai mare decât mine este, căruia eu nu sunt vrednic să-i desleg nici cureaua încălţămintelor Lui. Acela vă va boteza pe voi cu Duh Sfânt... Lopata este în mâna Lui şi va curăţi aria. Grâul îl va aduna în jitniţă, iar pleava o va arde în focul cel nestins..."* (Mat. 3, 12).

Aşa dar, Ioan spusese clar că nu el este Mesia; că venirea lui Mesia bate la uşă; că Mesia va avea mare putere şi că botezul Lui va fi cu foc şi Duh Sfânt, că va arde ce e rău şi va sfinţi ce e bun...

Fără să mai poată spune ceva, trimişii fariseilor s'au întors la sinedriu şi şi-au spus cuvântul. Dar inimile lor tot împietrite au rămas. Nici un strop din înaltele şi dumnezeeştile cuvinte ale prorocului nu s'au lipit de sufletele lor. Iar când le va veni bine, nu vor sta pe gânduri nici o clipă ca să-l vândă, cum au făcut mai târziu chiar cu Mesia. Momentul n'a întârziat să vină şi iată cum s'a întâmplat. Ioan, în predica lui, n'a cruţat nici chiar pe rege. In faţă i-a spus lui Irod Antipa: „Nu ţi se cade să ţii pe femeia fratelui tău" (Marcu 6, 17), căci trebue să ştim că acest Antipa trăia cu Irodiada, soţia fratelui său vitreg Irod Filip, din care se născuse celebra Salomea. Pentru că o făcea *curtezană*, Irodiada nu putea să-l sufere pe Ioan. Fariseii prind momentul şi merg la Irod să-l pârască pe Ioan că răscoală poporul contra regelui. Irodiada îi susţine, dacă nu chiar ea îi îndârjise, iar rezultatul este că cinstitul şi curatul Ioan, care nu voia decât binele sufletesc şi trupesc al neamului său, este închis în cetatea Macherus, dincolo de Iordan.

Având-l în cuşcă, Irodiada căuta numai prilejul să-i ridice viaţa. Şi prilejul nu întârzie. La un ospăţ mare, bine pregătit de Irodiada, desigur în faţa tuturor linguşitorilor de la curte, Salomea este rugată de Irod să joace ceva frumos, căci va primi în dar orice va cere. Pregătită mai dinainte de mama sa, după ce a jucat, a cerut ameţitului rege capul lui Ioan. Neavând încotro, căci se legase prin cuvânt, Irod a admis şi astfel, în ziua de 29 August anul erei creştine 28 sau 29, iar dela fundarea Romei 781—782, i s'a tăiat capul celui mai sfânt şi mai drept prooroc al lui Dumnezeu.

EDUCAȚIUNE PRIN RELIGIE[1]

de

Prot. GHEORGHE MAIOR

Profesor la Școala normală „A. Șaguna"

6. SFÂNTA ÎMPĂRTĂȘANIE PENTRU ELEVI

După ce haina sufletului le-a fost curățită de petele greșelilor și reparată ori chiar înoită prin har, când păcatele au destrămat țesătura ei armonică, și elevul, ca oricare alt creștin, urmează să restabilească deplin legătura sa sfântă cu Domnul, asemenea viței roditoare cu buciumul viei, prin taina sfintei împărtășanii. Dar pentru ca să o primească cu vrednicie și să devie roditor de fapte cari să rămâie, trebue ridicat până la înțelegerea înălțimei jertfei sublime de pe Golgota. Aceasta se face prin pregătire la lecții și prin pregătire anume în vederea cuminecării.

In primul rând, atât profesorii cât și elevii să vadă în ziua împărtășirii *o sărbătoare a sufletului lor*, trăind bucuria uneia din cele mai mari zile. In privința aceasta Ardealul a avut o tradiție, adânc respectată și de stăpânirea străină: fiecare școală designa ziua care-i convenia pentru cuminecarea elevilor și în acea zi, fără a tot cere și a se da aprobări și paraaprobări și fără a se da în tot anul ordine speciale, lecțiunile erau suspendate, era sărbătoare, deși totdeauna se făcea în zi de lucru. Incercarea de a tot trece această activitate școlară pe zi de duminecа sau sărbătoare trebue abandonată. Dumineca, serviciul divin e mai lung, începe mai târziu, se mai nimeresc servicii laterale pe lângă sf. liturghie. Elevii nu sunt antrenați să stea nemâncați până cătră orele 12 din zi, li se face rău, leșină. Impărtășirea, în loc de bucurie, provoacă nerăbdare, îngrijorare, chiar durere. Dacă s'ar pune înainte de utrenie, preotul nu-i poate împărtăși cu liniștea cuvenită, temându-se că întârzie serviciul divin pentru public și-l superficializează fără voie. In cazul acesta lipsește sf.

[1] Urmare din *Revista Teologică* XXX, 1940 p. 567

liturghie pentru ceice se împărtăşesc, iar taina ia aparenţa unei obligaţii pur formale, care are să se facă în galop, fără prea multă grije. Să se facă în zile de lucru, începându-se sfânta liturghie (anume pentru elevi) mai de dimineaţă şi împlinindu-se tot ce se cere primirii cu vrednicie a acestei sfinte şi mari taine. Cedându-se această zi sărbătorii sufletului copiilor noştri, poate că instrucţia pierde ceva, dar se câştigă enorm de mult pentru educaţie, deci pentru viaţa obştească de mai târziu, când cunoştinţele dobândite prin instrucţie au fost uitate definitiv.

Elevii trebue învăţaţi să priceapă ce însemnează o sărbătoare a sufletului lor.

Dacă haina sufletului lor a fost curăţită prin harul Domnului, se cade şi ei să poarte grije de curăţirea celor ce îmbracă trupul lor. Prin exortaţii sau meditaţii li se va pune la inimă să nu fie fără grije la anumite cerinţe externe. In ajun de cuminecare vor face baie, iar dacă n'au posibilitate, se vor spăla temeinic, îşi vor cârpi hainele, le vor scoate petele şi se vor primeni.

Seara vor stărui ceva mai mult în rugăciune şi vor rosti câteva din rugăciunile speciale ale sf. împărtăşiri. In internate, profesorul de religie va aduna pe elevi în capelă (sau în vreo sală) şi va face rugăciunea de pregătire împreună, adăugând o scurtă alocuţie pentru apropiere „cu frica lui Dumnezeu, cu credinţă şi cu dragoste" de sfintele taine.

Dacă e cu putinţă, măcar o zi — în ajun — să mănânce de post.

Sfânta împărtăşanie se va da elevilor numai după asistarea la sfânta liturghie, care s'a săvârşit anume pentru ei. La locul potrivit, preotul va citi rar, cu înţeles, o rugăciune din cele dinaintea sf. cuminecări, ascultată în genunchi de elevi, iar îndată rostind cu toţii după preot rugăciunile: *„Cred, Doamne... Deci mă rog Ţie... Cinei Tale... Nu spre osândă"...*

La sfânta împărtăşire, preotul să rostească pentru fiecare elev simbolul, formula, tainei în întregime. Dela elevi am aflat că unii preoţi rostesc formula numai pentru primul, iar pentru rest, fie cu miile, rostesc numai numele.

Nu numai că nu e corect, dar găsesc că unii ca aceştia săvârşesc chiar păcat, pentru care vor răspunde la ziua judecăţii.

După ce au fost împărtăşiţi toţi elevii, preotul rosteşte răspicat — fără a pune în genunchi (după sf. împărtăşanie, spune canonul, nu se mai îngenunchează) — una sau două rugăciuni de mulţumire. Apoi va încheia sf. liturghie.

Dacă preotul va pune la inima elevilor să se apropie de sfintele taine cu toată grija, ca în faţa unor realităţi ce întrec puterea noastră de pricepere, şi dacă el însuş face lucrul acesta cu toată băgarea de seamă, poate fi sigur că atâtea suflete au fost unite cu Domnul şi sfinţite prin harul cel de sus şi în aceeaş vreme a săvârşit muncă educativă în înţelesul adevărat al cuvântului.

7. MEDITAŢIA

Un mijloc educativ mai greu de mânuit în şcoală este meditaţia religioasă.

E mai greu, fiindcă e lucrare personală a fiecăruia. Din afară nu se prea poate contribui cu mult.

Meditaţia religioasă se deosebeşte de cea literară, care prea adeseori este un fel de lamentaţie. Cea religioasă are două părţi distincte: o aprofundare temeinică a unui adevăr de credinţă, de morală sau chiar din cult, dusă până la formarea unei convingeri, care nu mai poate fi nici măcar clătinată, nu zdruncinată, după care parte vine totdeauna hotărârea de a o urma necondiţionat, între toate împrejurările vieţii. De comun, oamenii înţeleg o predică, o alocuţie, o vorbire ceva mai sentimentală. Cele trei zile mari de ajunare şi de rugăciune, după orbire, în Damasc, ale sf. Apostol Pavel, sau atâtea momente din viaţa sf. Efrem Sirul şi ale altor sf. Părinţi, pot servi de exemplu cu privire la ceea ce avem să înţelegem prin meditaţia religioasă.

Este o rupere cu un anumit fel de a cugeta, simţi şi voi, pentru a porni imediat pe un drum nou, iubit de Domnul. E mai puţin cuvânt şi aproape în întregime faptă

creștină, răsărită din lăuntrul nostru pe urma unei frământări proprii.

Ori pentru asemenea frământare, elevul este prea crud și vioiciunea firii sale prea protivnică. A sta de vorbă cu sine însuș pentru a trăi adânc cu Domnul, slujind oamenilor, prea ades e rodul unei speciale miruiri de sus, nota distinctivă a elitelor din împărăţia lui Dumnezeu, și vine ceva mai târziu.

Dar tocmai această consideraţie ne determină să spunem că ea nu trebue neglijată. Ori cât ar fi de greu și de nepotrivită cu vârsta, la timp potrivit trebue încercată, pentru ca viitorul creştin să înţeleagă lucrul care i se poate cere în viaţă. Sunt întâmplări deosebite în viaţa școlară, moartea unui profesor, a unui coleg al lor, alteori o minunată salvare din primejdie, un bine care iese din comun. Profesorul de religie, până când încă nu s'a luat nici o dispoziţie oficială, va aduna elevii în capela școalei, unde-i va aștepta în odăjdii, vor sta împreună câteva clipe în reculegere mută, demnă, profundă, apoi cu ton, care par'că vine din altă lume, va rosti câteva cuvinte de adâncire a unui adevăr potrivit cu împrejurarea excepţională ce i-a adunat în înţelesul de mai sus al meditaţiei și va termina cu un serviciu religios sau cu o rugăciune ocazională. Așa ar înălţa inimile, ar pleca genunchii și ar apropia pe oameni unul de altul, făcându-i să simtă că sunt una prin rânduiala cea de sus. Numai în acest fel s'ar putea face la școală un fel de meditaţie religioasă, care urmată (sau precedată) de instrucţia necesară, ar putea servi de exemplu pentru felul cum să ajungă la adevărata meditaţie viitorul nostru creştin.

(Va urma)

ATITUDINI

HRISTOS DOMN ŞI STĂPÂN AL VIEŢII NEAMULUI

PE MARGINEA RECENTULUI COMUNICAT AL SFÂNTULUI SINOD

Când se va scrie istoria măreţiilor şi amărăciunilor cari au cercetat viaţa României postbelice, se va vedea lămurit covârşitoarea contribuţie pe care a adus-o Biserica Neamului la înseninarea gândurilor noastre prea des înnourate de îngrijorări, la întărirea inimilor noastre de atâtea ori tăbărâte de poverile sbuciumului prin care trece toată lumea.

Prezentă cu sfatul ei, cu luminile ei, cu lacrimile ei, cu mâna ei de ajutor la toate încercările prin cari a trecut Neamul nostru, Biserica ortodoxă nu şi-a neglijat nici în vremurile mai noui nobila sa îndatorire de paznică a ţăriei naţionale. Din potrivă. In anii din urmă a adoptat bunul obiceiu al curajoaselor luări de atitudine faţă de problemele esenţiale cari frământă la un moment dat viaţa obştească, prin acele sobre **Comunicate ale Sfântului Sinod,** *cari nu numai că definesc fără reticenţe poziţia în chestiune a instituţiei sfinte, ci pun totdeodată la îndemâna tuturor fiilor Neamului soluţia de Dumnezeu voită pentru sigura noastră ieşire din impas.*

Stilul de-o preciziune dogmatică, tăria convingerilor creştine şi curăţenia simţămintelor naţionaliste ale Ierarhului care tălmăceşte regulat atitudinea Bisericii conducătoare — îl ştiţi cu toţii cine-i — au asigurat de fiecare dată acestor comunicate un răsunet excepţional şi un succes desăvârşit.

Ne-am obicinuit cu ele în aşa măsură, în cât le aşteptăm oarecum de la sine, ori de câte ori se petrece câte un fapt deosebit în mersul vieţii obşteşti.

Nu putem spune că în ultimele luni am fi fost lipsiţi de evenimente sguduitoare. Biserica trebuia să intervină, ca ele să nu se prefacă în catastrofe. Catastrofele încep doar totdeauna cu prăbuşirile sufleteşti. Şi aici trebue să se facă simţită cu succes prezenţa preventivă şi întăritoare a Bisericii.

Am pierdut, în vara trecută, a treia parte din pământul Ţării. Grumazii câtorva milioane de fraţi de-ai noştri au luat jugul stăpânirii străine, iar alţii drumul refugiului şi al pribegiei. Nemulţumirile dinlăuntru creşteau şi temerile din afară tot aşa. Am petrecut în acest răstimp transformări teritoriale, dinastice şi de regim. In câteva luni ne-am schimbat rosturile atât de radical, în cât păream de nerecunoscut.

Ne-am regăsit totuşi, în vrerea bărbătească de-a ne reculege şi de-a porni mai departe, pe cărările istoriei noastre bimilenare, cu sporită încredere în Dumnezeu şi'n steaua Neamului românesc.

Ajutorul pe care ni l-a dat şi de astă dată Biserica, zace în **Comunicatul** *publicat de Sf. Sinod în 3 Decemvrie 1940.*

Tăcerea organizată în jurul lui de-o presă „dirijată", nu i-a putut împuţina ecoul. Obştea a luat cunoştinţă de el şi şi-a dat osteneala să se conformeze cu sfinţenia cu care te apropii de Evanghelia lui Hristos — care-i şi a Neamului.

Din stufosul snop de idei pe cari le conţine, subliniem câteva.

Evenimentele din vară sunt protivnice dreptăţii lui Dumnezeu, care porunceşte încă la 'nceputul Scripturii ca **„stăpânirea pământului să o aibă cei ce-l locuesc"**. *Toate eforturile ce le vom face în scopul redobândirii pământului pe care trudesc în marea lor majoritate Românii, capătă astfel binecuvântarea dumnezeească şi prin urmare, ori ce cenzură omenească, ori ce încercare de stăvilire a lor, purceasă din consideraţiuni pasagere, este neavenită şi inoperantă.*

Noului Rege al Românilor, Majestăţii Sale **Mihai I**, *Biserica îi face urarea de-a fi în toată bună vremea* **„adevărat părinte, pătruns de răspundere pentru viaţa morală a poporului său"**, *indicându-i astfel, cu o delicată cuviinţă, esenţialul strădaniilor Sale.*

Guvernarea creştină a dlui General **Ion Antonescu** *este obiectul unei speciale atenţiuni din partea supremului for al Bisericii noastre. Comunicatul subliniază cu recunoştinţă duhul creştin care îi insufleţeşte ostenelele şi voinţa de refacere a Ţării. Ii pune însă la inimă, cu cea mai curată iubire, îndemnul de a lucra pururea — şi pe toată linia — în concordanţă cu voinţa lui Dumnezeu arătată în sfânta Evanghelie,* **„căci numai astfel înoirea pe care o intenţionează va fi profundă, reală şi durabilă"**.

Rolul preoţimii în păzirea şi îndeplinirea cu sfinţenie a voii lui Dumnezeu de către toţi fiii Neamului, este de nesuplinit. Cu o condiţiune: ea însaş să se ferească să nu cadă de la linia cea dreaptă a vieţii în Hristos. De aceea Comunicatul îi pune în vedere **„să stea cu întreg devotamentul şi cu toată râvna în slujba lui Hristos şi a Evangheliei, propovăduind cu însufleţire voia Lui aşa cum este, neştirbită şi nerăstălmăcită"**.

Pe scurt, ultimul Comunicat al Sfântului Sinod e o măreaţă mărturie a grijii Bisericii noastre de-a se identifica pururea cu voia lui Dumnezeu, care vrea **să le reaşeze toate în Hristos** *(cf. Ef. 1, 10).*

Şi pentru ca în viitor documentele de natura aceasta să se bucure imediat de circulaţia care li se cuvine, ar fi bine ca Sfântul Sinod să studieze şi să pună în aplicare fără zăbavă mijlocul găsit ca cel mai potrivit în acest scop. Publicarea — chiar repetată — în foile eparhiale, e insuficientă. Noi ne luăm voie să propunem **ci-**

tirea din amvoane, *urmată barem de-o predică, în fiecare biserică parohială.*

Şi acum,

TEXTUL COMUNICATULUI SF. SINOD

„Sfântul Sinod al Bisericii ortodoxe române întrunit în sesiunea ordinară de toamnă constată că dela sesiunea sa trecută s'au produs mari schimbări în viaţa statului şi neamului românesc.

In tot timpul acesta de adânci dureri şi prefaceri Biserica a fost alăturea de neam, suferind cu el, ajutându-l să-şi recapete nădejdile în ziua de mâne şi îndreptându-i sufletul spre Dumnezeu care încearcă pe cei ce nu vrea să-i părăsească, ci să-i îndrepte pentru a împlini prin ei înalte roluri în istorie.

Dând glas cugetului ei de mamă iubitoare, faţă de evenimentele care s'au produs în viaţa neamului românesc în lunile din urmă, Sf. Sinod declară:

1. Răpirea unor mari părţi din pământul ţării şi trecerea mai multor milioane de români sub jug străin sunt acte protivnice dreptăţii dumnezeeşti care porunceşte ca stăpânirea pământului să o aibă aceia cari-l locuesc şi care nu poate aproba ca anumite neamuri să subjuge pe altele, ci cere ca fiecare să se bucure la fel de darul sfânt şi dumnezeesc al libertăţii.

Prin sfâşierea pământului românesc, mai multe eparhii sau părţi din eparhii ale Bisericii ortodoxe române au rămas între hotare străine şi milioane de credincioşi şi de preoţi ai ei îşi văd strâmtorate putinţele de a-şi manifesta credinţa religioasă, cea mai fundamentală şi mai necesară pornire a sufletului omenesc.

In faţa acestei situaţii, Biserica ortodoxă a neamului românesc îşi îndreaptă nădejdile şi rugăciunile spre Dumnezeul milostivirilor, dreptăţii şi al atotputerniciei, care va aduce cu toată siguranţa timpuri mai bune pentru poporul nostru, dacă acesta îşi va spori şi mai mult frumoasele însuşiri şi virtuţi de credinţă, de seriozitate morală şi de jertfelnicie.

2. Biserica înconjoară pe noul şi tinărul Rege al neamului nostru, Mihai I, cu toată dragostea ei, rugând pe Dumnezeu — dela care vine tot darul puterii şi toată înţelepciunea stăpânitorilor — să-i dăruiască o domnie îndelungată, aducătoare de fericire pentru neam şi sortită să reîntregească pământul ţării. Ii urează să fie un rege apropiat de sufletul poporului şi înţelegător al poverilor lui, un adevărat părinte pătruns de răspundere pentru viaţa morală a supuşilor săi, pe care să o promoveze prin pildă personală, printr'o şcoală inspirată de duhul creştin şi prin aducerea întregei vieţi publice sub frică de Dumnezeu.

3. Asigură de toată solicitudinea şi ajutorul său noua conducere a Statului Legionar în frunte cu dl general Ion Antonescu. Constatând voinţa acestei conduceri de a aduce în viaţa statului şi a popo-

rului român un duh de reînoire morală sub semnul credinţei şi al virtuţilor creştine, îşi îngădue să-i dea îndemnul ca această voinţă să o aducă pe toată linia şi fără nici o excepţie în concordanţă cu voinţa lui Dumnezeu arătată în Sfânta Evanghelie, căci numai astfel înoirea pe care o intenţionează va fi profundă, reală şi durabilă.

4. Sfântul Sinod adresează tuturor credincioşilor sfintei noastre Biserici un îndemn la înfrăţire, la pace, la uitarea tuturor desbinărilor şi patimilor din trecut, punând toţi mai presus de orice grija pentru salvarea ţării. In ordine, în disciplină, în spirit de frăţietate să-şi dea fiecare contribuţia la ridicarea ţării şi la pregătirea unor zile mai bune. Prin ascultare şi supunere la legi, prin împlinirea datoriei şi prin muncă nepregetată să înlesnim opera salvatoare ce o îndeplineşte Conducătorul statului şi guvernul ţării. In deosebi se impune, după grozavele încercări pe cari ni le-a trimis Dumnezeu prin părăsirea atâtor întinderi din teritoriul ţării şi prin cutremurul înfricoşător dela 10 Nov. să sărim cu toţii în ajutorul fraţilor noştri loviţi de soartă, a refugiaţilor, a sinistraţilor şi a tuturor celor lipsiţi.

5. Un apel deosebit îndreaptă Sfântul Sinod către preoţimea Bisericii, să stea cu întreg devotamentul şi cu toată râvna în slujba lui Hristos şi a Evangheliei, propovăduindu-i cu însufleţire voia Lui aşa cum este, neştirbită şi nerăstălmăcită. Numai descoperind fără încetare şi imprimând sufletelor Evanghelia Domnului şi Mântuitorului nostru Iisus Hristos, numai slujindu-i Lui fără compromisuri, numai silindu-se să facă pe Hristos Domn şi stăpân al vieţii neamului, aducem cu adevărat cel mai mare serviciu acestuia pentru prezent şi viitor.

Un neam care nu are cu adevărat pe Hristos Domn al său, e ca o corabie purtată de valurile tuturor greutăţilor şi nenorocirilor, fie într'o parte, fie într'alta.

Aducând acestea la cunoştinţă şi punându-le la inima tuturor fiilor sfintei biserici, Sfântul Sinod îşi împărtăşeşte binecuvântările sale statului, neamului şi tuturor dreptcredincioşilor creştini, ca Dumnezeu să le ajute să scoată la lumină şi la biruinţă deplină asupra tuturor greutăţilor şi neajunsurilor scumpei noastre ţări.

Din şedinţa Sfântului Sinod dela 3 Decemvrie 1940".

(Urmează semnăturile membrilor Sfântului Sinod).

Dr. GRIGORIE T. MARCU

MIŞCAREA LITERARĂ

Ch. Diehl: BIZANŢ. *Mărire şi decădere;* ed. II, Bucureşti, f. a. p. 397; Edit. Naţionala Ciornei, Lei 85.

Iată o carte care trebue cetită de fiecare preot şi intelectual român. Autorul, francez de celebritate mondială în materie, dă o sinteză pătrunzătoare în istoria, cultura, arta şi viaţa bizantină. Capitolele principale sunt: evoluţia istoriei bizantine, cauzele măririi, cauzele decadenţei, civilizaţia bizantină şi influinţa sa, moştenirea Bizanţului; un subcapitol tratează: Bizanţul şi România. Deşi opera aceasta a lui Diehl nu este nouă, chiar în româneşte apare în a doua ediţie, ea este actuală în împrejurările de faţă, mai ales faţă cu deformările intenţionale ale propagandiştilor unguri. Istoricii de artă unguri, mândrii că arta şi cultura lor este apuseană, ne tratează în scrierile lor cu dispreţ din cauză că aparţinem sferei bizantine. Câte argumente de combatere a acestui dispreţ unguresc conţine cartea lui Diehl! Să reproducem câteva. Bizanţul „în faţa barbariei a fost centrul unei admirabile civilizaţii, cea mai rafinată, cea mai elegantă, pe care a cunoscut-o evul mediu, timp îndelungat. A fost educatorul Orientului slav şi asiatic, în fine, influenţa sa se întinsese până în Occident, care a învăţat nemăsurat de mult la şcoala Constantinopolului" (p. 8). „Bisericile sale au servit de modele în Rusia, precum şi în Italia; iconografia sa a inspirat tot atât de bine arta sârbă ca şi arta toscană. Intregul ev mediu i-a cerut maestrii şi opere preţioase, porţi de bronz, emailuri montate, fildeşuri, stofe, manuscrise decorate. Timp de secole, arta bizantină a fost „arta îndrumătoare a Europei..." (p. 139)...; „a făcut prozeliţi dela Marea Neagră până în Pacific" (392); în apus a pătruns influenţa lui până în Franţa şi Spania. „Nicăiri în lumea evului mediu nu s'a păstrat mai complectă tradiţia antică aşa ca în Bizanţ" (307); „este incontestabil, că Bizanţul a colaborat minunat la producerea Renaşterii italiene" (380). „Arta bizantină este foarte variată, complexă şi mlădioasă" (335). Bizanţul a făcut din hoardele slave, bulgare, maghiare, varege — Serbia, Croaţia, Bulgaria, Ungaria, Rusia, state creştine"; el le-a adus tot ceea ce le-a permis să trăiască, toate elementele viitoarei lor desvoltări. Misionarii bizantini sunt cei ce prin propagarea ortodoxiei au iniţiat toate aceste popoare aspre şi sălbatice la creştinism şi cari, prin religie, le-a învăţat progresiv tot ceea ce face ca un stat să fie organizat şi civilizat (p. 347). „Dacă, din contra, Ungaria a fost convertită de biserica romană, ea n'a întreţinut mai puţin active legături cu lumea bizantină şi a datorat mult acesteia". „Rasele Europei Orientale — spune

Rambaud în „L'empire grec au X. siècle" (p. X) — nu ar cunoaşte aproape nimic despre originile lor, dacă Bizantinii nu ar fi avut grijă de a alcătui analele acestor barbari. Fără acel Corpus historiae byzantinae... ce ar şti de propria lor istorie Ruşii, Ungurii, Sârbii, Croaţii, Bulgarii?" Iată deci ce valoare are dispreţul unguresc al artei şi culturii bizantine. Este de observat că savanţii mai vechi unguri au apreciat just valoarea artei bizantine, d. ex. Fr. Pulszky în „Budapesti Szemle" 1874, 5, 226; dar atunci savanţii nu erau înhămaţi la jugul revizionist! De înţepenire, lipsă de viaţă, imobilitate, sterilitate a artei bizantine şi române — cum pretind mai nou Ungurii — nu poate fi vorba, ci din contra, de o continuă desvoltare, clar definibilă, „capabilă de originalitate şi invenţie creatoare" cum zice Diehl în manualul său de artă bizantină.

Ce e bizantin la Români? Autorul ne fixează următoarele: organizarea politică şi religioasă, începând cu sec. XIV, este după modelul bizantin, titlurile marilor demnitari, concepţia asupra autorităţii suverane; primii mitropoliţi erau greci, apoi ceremonialul bizantin, introducerea cărţilor greceşti, influenţa cronicilor bizantine, greaca în şcoală, să remarcăm şi influenţele prin căsătoriile cu grecoaice ori greci ale familiilor domnitoare române. In descrierea caracterului bizantin şi a Bizanţului, ce ne-o dă autorul, găsim atâtea note similare în Principatele române. Caracterul bizantin are însuşirile de nervos, impresionabil, cucernic, superstiţios, pasionat, luxos în vestminte, acasă, la cai şi echipaje, iubeşte banul, contează mai puţin pe merite decât pe intrigi, caracterul nu este la înălţimea spiritului, trăncănelile, glumele, elocinţa, corupţia în administraţie şi faima rea asemenea îi aparţin. Constantinopolul are multe biserici; alături de grandoare găsim însă străzi murdare, este fără simetrie, fără plan de ansamblu, dar de-o rară fantezie, oraşul plăcerilor.

Ceea ce ne lipseşte în volum sunt ilustraţiile. Cu cât ar fi mai concret, intuitiv şi instructiv volumul ilustrat cu capodoperele artei şi culturii bizantine! De sigur însă, în cazul acesta, din cauza costului mare, cartea ar fi pătruns mai greu în cercurile mai largi, cărora le este destinată. Publicului nostru îi lipseşte un album al capodoperelor bizantine pân'acum, atât de necesar.

Traducerea de I. Biciolla este în general satisfăcătoare. Totuşi trebue să facem câteva rectificări. Astfel dsa traduce „art roman" cu arta romană (p. 374), ceea ce e greşit: în româneşte spunem „artă romanică" fiindcă nu e vorba de arta din Roma ori a Romanilor vechi, ci de cea din sec. X—XII, din tot occidentul european, derivată din cea romană (dacă putem spune aşa); de alt cum şi franceza face distincţie între „roman" şi „romain". La anumite localităţi traducătorul nu şi-a luat osteneala de a cerceta în care ţară se găsesc şi dă denumirea franceză; astfel Mont Cassin în loc de Monte Cassino (p. 368) fără a fi însă consecvent; ne scrie Trèves în loc de Trier (p. 371). La pag. 373 confundă Périgeux cu Périgord. La pag.

134 este inconsecvent scriind Djami, gami şi giami pentru acelaş lucru. Unele greşeli de tipar sunt supărătoare, d. ex. Trotokos.

Prof. univ. CORIOLAN PETRANU

Preot *Il. V. Felea:* PAISIE ŞI PAISIANISMUL. Retipărire din revista „Viaţa Ilustrată", Cluj 1940, p. 51, Lei 20.

Incă o carte clară şi folositoare ieşită din truda scriitoricească a cunoscutului teolog arădan. De astă dată în colecţia „Cărţile Vieţii" dela Cluj, care cine ştie când va mai putea răspândi „Viaţă" în sufletul românesc.

E o prezentare concisă, restrânsă la câteva perspective esenţiale, a curentului de înviorare mistică şi culturală produs de Paisie — în sec. XVIII — la Athos, în Moldova şi Rusia. Ea pune la îndemâna celor ce nu pot sau nu se ostenesc a citi marea monografie a Prot. S. Cetfericov — după care se călăuzeşte autorul — o clară şi conturată viziune asupra paisianismului.

După „viaţa lui Paisie" (p. 6—14), se arată rânduiala monahală din obştea stareţului Paisie la Athos şi la mănăstirea Neamţ (p. 14—28), în care se punea mare preţ pe cetirea cărţilor sfinte. Pentru nevoile obştei sale, Paisie traduce multe opere de ale Sf. Părinţi (ni-au rămas 350 msse dela el). Astfel mănăstirea Neamţ, pe lângă dreapta rânduială şi îmbunătăţita viaţă călugărească, devine un centru de cultură şi o pepinieră de ierarhi devotaţi credinţii şi culturii creştine (p. 27). Afară de traduceri, opera lui Paisie cuprinde cuvântări şi scrisori cu învăţături duhovniceşti; câteva fragmente citate (p. 28—47) dovedesc o minte luminată şi un călugăr experimentat în ale duhovniciei. Importantă e mai ales lucrarea despre Rugăciunea lui Iisus. Paisie citează din scrierile Sf. Părinţi cari s'au ocupat cu această rugăciune — şi „face din ea o regulă principală şi o lucrare zilnică pentru călugări" (p. 47). Paisie era un dăruit al contemplaţiei. De aceea esenţa paisianismului este mistica: trăirea mistică este centrul din care s'au revărsat toate celelalte realizări. Paisianismul a revoluţionat nu numai monahismul şi cultura românească, ci a avut repercursiuni adânci şi în Rusia, unde multe mănăstiri au luat regula de viaţă a obştei lui Paisie. De aici s'a născut stareţismul, cu atât de mare influinţă în viaţa religioasă şi chiar culturală a Rusiei.

O carte actuală nu numai ca formă, ci şi ca fond.

Diacon NICOLAE MLADIN

Nicolae Arseniev: MONAHISMUL ŞI CALEA ASCETIC-MISTICĂ IN BISERICA RASARITEANĂ, IN DEOSEBI IN RUSIA. Traducere de Preot Ioan Zugrav, prof. univ., Cernăuţi 1940, p. 75, Lei 30.

Studiul cuprinde două părţi: 1. „Lumea interioară" a monahismului oriental (p. 5—33); 2. Indicaţii istorice, în special asupra monahismului rus (p. 33—73).

Se discută, la început, specificitatea monahismului. Arseniev susţine că esenţa lui este general-creştină; ceea ce îl diferenţiază este numai forma. Pentru că — zice el — în creştinism există o singură cale şi un singur ideal: participarea la crucea lui Hristos; sunt însă două forme deosebite de realizare a acestui ideal: în lume şi în călugărie. Pe baza acestei identităţi de esenţă, monahismul devine îndemn la lupta duhovnicească pentru cei din lume; el e „laboratorul duhovnicesc" al Bisericii care „livrează" comunităţii creştine armele luptei spirituale; ...„e predică aplicată despre împreuna răstignire cu Hristos" (p. 7).

Stabilit astfel sensul şi esenţa monahismului, se relevă, prin citate din Pateric şi Filocalie, calea ascetic-mistică a vieţii călugăreşti: „Luptă necontenită; luptă internă cu gândurile păcatului, cu patimile (p. 10), neîncetată rugăciune, smerenie, dorinţă fierbinte după Dumnezeu, rugăciunea lui Iisus, ascultarea, dragostea de fraţi", etc. „Sărăcia duhului" şi „curăţia inimii": iată scopul răsboiului duhovnicesc. Dar acest scop nu se poate împlini decât prin harul lui Dumnezeu. De aceea „toată viaţa e rugăciune" (p. 25). Pe scara rugăciunii se înalţă, mai bine zis e înălţat, monahul spre contemplaţie, care este cea mai sublimă rugăciune. Prin ea se hrăneşte iubirea lui Dumnezeu, care naşte martiri şi sfinţi. Ea urcă pe culmile transfigurării: într'acolo se îndreaptă toată dorinţa monahului. Impresionante, în acest sens, sunt figurile ascetic-mistice schiţate în partea istorică a lucrării, care e o exemplificare vie a doctrinei. Care e raportul monahilor faţă de lume? Ei stau cu ea în comuniune de iubire şi de rugăciune, de eroică luptă împotriva forţelor întunerecului: sunt pedagogii vieţii spirituale. Ei binecuvintează lumea, se roagă pentru ea şi o conduc pe căile înduhovnicirii.

Studiul este o clară precizare a poziţiei monahismului în Biserică şi o veridică descriere a vieţii lui lăuntrice. Cei ce vor să guste mireasma înduhovnicirii, îl vor citi cu folos.

Diacon NICOLAE MLADIN

Emilian Vasilescu, asistent la Facultatea de Teologie din Bucureşti: MISTICISM ŞI PATOLOGIE. Extras din „Studii Teologice", an. VIII, vol. I, 1940, Bucureşti 1940, p. 20.

E „un studiu de sinteză" (p. 5), care indică liniile largi de discuţie şi rezolvare a problemei. Se trec astfel în revistă, succint şi fără amănunte, toate fenomenele ce însoţesc trăirea mistică şi sunt susceptibile de interpretări medicale, arătându-se adevăratul lor înţeles. In truda ascetică de pildă, după Dr. Pierre Janet, este acelaş proces de simplificare şi sărăcire a conştiinţei ca la psihastenie. Identificarea însă e falsă: misticii se axează în jurul ideii de Dumnezeu, procesul de unificare fiind *voluntar*; pe când psihastenicii suferă involuntar disocierea psihică, nu unificarea, care îi conduce la idioţie. Nici viziunile nu pot fi confundate cu halucinaţiile. Halucinaţiile sunt

aiureli absurde, pe când viziunile concordă cu viaţa reală. Viziunile, în viaţa misticilor, sunt excepţii cărora aceştia nu le acordă mare valoare, pe când halucinaţiile, la bolnavi, constitue toată viaţa lor. Ceea ce are preţ în viaţa mistică e iubirea lui Dumnezeu, perfecţionarea morală şi eroismul (p. 12). De aceea ei nu pot fi identificaţi cu psihastenicii, istericii, etc. Extazul mistic a fost comparat cu extazul demenţilor. Dar se ştie că „bolnavii ies din extaz cu puterile sleite. Misticii ies cu noi puteri de viaţă activă" (p. 13); unii sunt inadaptabili şi egoişti, ceilalţi se aprind de iubirea lui Dumnezeu şi a lumii în Dumnezeu.

Toate acestea sunt simple „incidente" în drumul misticilor spre contemplaţie, spre unirea cu Dumnezeu. La lupta aceasta pentru cucerirea Absolutului, misticii trec prin durerile crucificării, dar, în general, dovedesc o uimitoare sănătate spirituală şi rezistenţă fizică.

N'am relevat toate problemele, dar e suficient atât spre a înţelege că adevărul nu e de partea criticii medicale. Recomandăm studiul acesta celor ce vor să aibă o privire generală asupra acestei probleme şi să se iniţieze în acest capitol nou al Apologeticei creştine.

Diacon NICOLAE MLADIN

Preot *Ioan G. Coman*: SUBLIMUL PREOŢIEI CREŞTINE. Extras din „Studii Teologice", an. VIII, vol. I; Bucureşti 1940, p. 23.

Cuprinde „note pe marginea tratatului Despre Preoţie al Sf. Ioan Gură de Aur" (p. 3), tot atât de actual ca şi în sec. al IV-lea. Poate chiar şi mai necesar.

După o privire generală asupra preoţiei pre-creştine (p. 3—6), clasă socială privilegiată şi îngrădită în limitele tribului sau ale statului, se expune, metodic şi rezumativ, sensul preoţiei creştine, în toată sublimitatea ei, aşa cum s'a oglindit în sufletul sf. Ioan Hrisostom. Preoţia e slujbă cerească, slujbă îngerească. Cel ce o doreşte se cuvine deci să se cerceteze pe sine cu luare aminte, ca nu cumva nevrednic fiind să fie sortit focului veşnic şi să plece sub pedeapsa lui Dumnezeu şi pe cel ce l-a sfinţit. Având în vedere origina divină şi scopul îndumnezeitor al preoţiei, preotul trebue să fie „vasul celor mai alese însuşiri" (p. 11), să-şi depăşască turma întru toate virtuţile: înţelepciune, dragoste, credinţă, cultură, simţ artistic, oratorie, pedagogie duhovnicească şi pastorală, etc. Ar fi „întruparea sau aproape întruparea perfecţiunii" (p. 19). „Sufletul preotului ar trebui să fie ca o lumină care străluceşte peste tot pământul", „să fie pur, ca şi cum s'ar afla în ceriuri, în mijlocul puterilor îngereşti" (p. 21). Pentrucă a primit puterea „pe care Dumnezeu nici îngerilor, nici arhanghelilor n'a dat-o" (p. 22).

Autorul promite să ne dea traducerea întregului tratat „Despre Preoţie". Il aşteptăm.

Diacon NICOLAE MLADIN

Preot *Nicolae Vonica:* PREOTUL ŞI SĂNĂTATEA POPORULUI, („Biblioteca Bunului Păstor" nr. 21). Sibiu, Editura „Revistei Teologice", 1940, p. 80, Lei 30.

Ogorul pastoral în Biserica noastră — prea puţin desţelenit — îşi deschide o fereastră nouă prin apariţia acestei cărţi a Părintelui Vonica. O carte care ne trebue, o carte care se aşază ca o cărămidă în colţ de clădire nouă, în lucrul pastoral ce se cere de acum înainte zeloşilor slujitori ai altarelor. O carte tixită de bune sugestii şi care te pofteşte aşa de convingător să-ţi iai slujba în serios fără ca să-ţi scape nimic din ceea ce se pretinde purtătorilor cinstitorului titlu de: *„Părinte"*.

Sublima obligaţie rodită din angajarea liber voită de-a fi „părintele" unui sat, nu poate lua sfârşit nici o clipă pentru preotul care-şi înţelege cu adevărat misiunea, în toate multiplele ei îndatoriri.

Adevăratul „părinte" se face tuturor toate, cu timp şi fără timp şi aplică şi păstoriţilor săi metoda de creştere firească şi duhovnicească pe care o aplică şi propriilor săi fii după trup, iar nu indiferenţa.

Boala — cum zice autorul — e un climat prielnic pentru ca sufletul să-şi întoarcă faţa durerii şi nizuinţa îndreptării spre Dumnezeu, dar tot boala e aceea care sub anumite limite căşunează omului tulburări nepotolite şi chiar zdruncinări morale. De aceea sănătatea trupului — templu al Duhului Sfânt — e o problemă capitală pentru păstorul de suflete şi lucrul cel mai de preferat pentruca truda de părinte să aibă efect înzecit.

Părintele Nicolae Vonica desbate aici problema sănătăţii poporului nostru, arătând valoarea creştină a sănătăţii trupeşti, starea sănătăţii poporului nostru care lasă mult de dorit din pricina ignoranţei, a lipsei de încredere în medic şi din lipsa banilor ca şi a insuficienţei hranei — chiar şi la cei cari ar avea posibilitatea unui trai mai omenesc.

Dacă preotul şi-ar lua, pe lângă molitvelnic, o cât de mică osteneală de a face şi pe sanitarul, dacă şi-ar înjgheba şi o mică farmacie parohială şi s'ar însoţi cu medicul de circumscripţie pentru neîntârziata luminare, prevenire şi curare a poporului, atunci s'ar observa neîntârziat, pe lângă îmbunătăţirea stării sanitare a poporului, şi o mai strânsă legătură fiiască între popor şi părinţii săi sufleteşti.

Conferinţele preoţeşti pot cuprinde pe viitor — în programul de discuţie — cu mai multă amploare, chestiunile de ordin sanitar, iar fraţii preoţi să nu întârzie a-şi procura această carte folositoare.

Preot NICHIFOR TODOR

✠

Dr. Milan P. Şesan, Profesor la Facultatea de Teologie din Cernăuţi: CRUCIADELE ŞI BISERICA ORTODOXĂ, Cernăuţi 1938, Tiparul Glasul Bucovinei, p. 48, Lei 40.

Studiul documentat al Părintelui profesor Dr. Milan P. Şesan pe care-l prezentăm aici cititorilor noştri, i-a servit autorului ca lecţie de inaugurare a cursurilor de Istoria bisericii universale la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, în ziua de 2 Noemvrie 1937.

Cruciadele în istorie formează un capitol care e văzut aşa de diferit de cercetători; într'un fel e văzut de apuseni şi într'altul de răsăriteni.

După cum odinioară Canaanul a atras poporul ales ca să-i moştenească „laptele şi mierea", tot aşa devin mai târziu locurile sfinte ţinta mult dorită a miilor de pelerini creştini, încă de prin sec. IV, cari erau convinşi că cei ce ostenesc într'acolo vor fi învredniciţi de multă iertare dela Dumnezeu. Şi tocmai aceşti pelerini dau primul imbold pentru recucerirea locurilor sfinte. Ei au insistat cu tot dinadinsul — mai ales după definitiva înstăpânire a Turcilor Seleucizi peste Palestina (1078) — ca acele locuri să fie redate creştinilor.

Pe tronul papal rezida la un moment dat înfumuratul papă Grigorie VII (1073—1085), care vede în această invitare cel mai potrivit drum de-aşi lăţi o monarhie papală universală, aşa cum râvnea încă înainte de a urca treptele tronului papal.

Dacă lui nu i-a reuşit, papa Urban II (1088—1099) izbuteşte, prin sinodul dela Clermont (1095), să pună cruciadele în mişcare.

Scopul cruciadelor, deşi la început a fost pur religios: eliberarea bisericii din Orient de sub vitrega stăpânire a Seleucizilor şi cucerirea locurilor sfinte, ajunge, către sfârşitul celei de-a IV-a cruciadă (în total au fost şapte), să capete culoare politică.

Astfel se iscă neînţelegeri între papi şi regi, din dorinţa de-a profita cât mai mult din aceste expediţii, cari au pătat greu paginile de istorie bisericească.

Iar dela rostul prim cu care au pornit, s'au pomenit umilind Bizanţul, exterminând pe necatolici şi întemeind imperii apusene, atât la Ierusalim cât şi la Constantinopol.

Doi papi au fost adevăraţii promotorii ai cruciadelor: Urban II (cruciada I) şi Inocenţiu III (cruciada IV), iar restul au fost ale cavalerilor feudali şi ale regilor.

Desigur că poporul de rând era fascinat oarecum de faima Răsăritului şi dorul de-a vedea locurile sfinte îi scânteia în suflet. Şi cum tocmai atunci (între 1033—1064) se predica plinirea miei de ani (hiliasm) a împărăţiei lui Hristos, creştinii mai slabi de înger alergau pentru a fi găsiţi de sfârşitul lumii în acele locuri.

Aşa cum au decurs cruciadele, pentru Biserica ortodoxă n'au fost decât nişte tulburătoare de linişte, dar şi nişte ocazii ca Ortodoxia să se întărească şi mai mult şi să iese „biruitoare din toate impasurile şi din toate tentaţiunile seducătoare de unire".

Preot NICHIFOR TODOR

I. Lupaş, membru al Academiei Române: DESCENDENŢA TRANSILVANĂ A LUI GHEORGHE MAGHERU ŞI RELAŢIILE LUI CU ŢĂRANII SALIŞTENI *în deosebi cu familia lui Dumitru Răcuciu.* Bucureşti, Monitorul Oficial, 1940, p. 32+10 planşe, Lei 55.

Neobositul cărturar ardelean, dl prof. univ. I. Lupaş a limpezit definitiv descendenţa generalului Gheorghe Magheru, ministru de răsboiu în Muntenia în anul 1848. Figura acestui luptător, „erou al libertăţii" cum îi spune autorul, a jucat în Principate un rol asemănător cu acela al „regelui munţilor" în Ardealul robit.

Plecând dela înrudirea a două nume de familii: Magheru şi Magieru (P. Sf. Episcop Andrei al Aradului), precizează că strămoşii lui Gh. Magheru s'au refugiat în România liberă din Transilvania, din judeţul Arad, din cauză că au fost persecutaţi de împilatorii noştri milenari — Ungurii. Pentru lămurirea deplină a acestor fapte, distinsul autor se bizueşte şi pe o scrisoare, cu putere de document istoric, a P. Sf. Sale Andrei Magieru — din 26 Oct. 1939 — care confirmă că'n tradiţia P. Sf. Sale se vorbeşte de-un asemenea descălecat în Ţară, a unor foarte vechi rudenii.

Această descălecare, în Oltenia, e chiar mai îndepărtată decât anul 1665, când strămoşii lui Gheorghe Magheru, Vlad şi Petru, au ajuns acolo proprietari de moşii. Membrii familiei Magheru, conştienţi de originea lor ardeleană, au continuat să lupte pe pământul liber, pentru desrobirea fraţilor lor de acelaş neam, din Transilvania. Dintre aceştia, doi au venit din Gorj ca să participe, în toamna anului 1784, la marea revoluţie a lui Horia, Cloşca şi Crişan din Munţii Apuseni.

Tatăl lui Gheorghe Magheru era preotul Ioan, iar bunicul lui era protopopul Ioan. Gheorghe s'a născut deci din familie preoţească, în 1802. El luptă în 1828—29 alături de Ruşi contra Turcilor, cu o ceată de 300 de panduri voluntari. Ţarul îl decorează cu gradul de cavaler al ordinului sf. Ana, dându-i o sabie de onoare, iar boerii din Tg.-Jiu, pentru „slujbele ostăşeşti ce-a arătat în răsboiu", apărând oraşul şi judeţul de răufăcători, îi mulţumesc în scris, ca unii ce sunt datori să-i pomenească numele şi meritele.

Dârzenia şi vitejia sunt calităţile sufleteşti ale lui Gheorghe Magheru, moştenite dela străbuni, însuşiri comune neamului Magherilor din Ardeal, toţi neînfricaţi răsvrătitori împotriva iobăgiei ruşinoase.

Generalul Gh. Magheru plănuise o alianţă militară cu moţii fratelui său de neam Avram Iancu. Dacă acest ispititor şi temerar plan ar fi isbutit, e cert că alta ar fi fost întorsătura pe care ar fi luat-o istoria Transilvaniei. Dar el, încrezător în consulul englez, în 28 Sept. 1848 concediază cei 10.000 de oameni. Inainte de-a se despărţi de dragii lui panduri — pe „câmpul lui Traian" — toţi jurară că se vor ridica din nou „împotriva asupritorilor, oricând vor auzi că vreunul dintre fruntaşii mişcării revoluţionare (plecaţi cu el), au intrat

în Ţară şi-au făcut apel la dânşii. Acest jurământ l-au făcut bieţii Români — zice Magheru — cu toată ardoarea unui adevărat patriotism" (p. 264).

Depunând armele, s'a aşezat la Sibiu, unde numele său de revoluţionar produsese spaimă între Saşi, cari erau bucuroşi să-l vadă plecat, de teama că nutreşte planuri ascunse. Neputând să rămână multă vreme la Sibiu, plecă cu familia sa şi cu alţi prieteni la Sălişte şi se adăposti la familia Răcuciu, de unde îşi urmă drumul spre Lugoj şi apoi în Apus (Nov. 1848).

Deşi om foarte bogat, Gh. Magheru, fiind jefuit de Ungurii lui Bem de toată avuţia şi de actele familiei, a sărăcit mult şi a fost nevoit să se'mprumute dela D. Răcuciu şi de la alţi oieri fruntaşi din Sălişte, cu 14.830 florini, oferindu-le în schimb, ca garanţie, uzufructul muntelui Petriman (din valea Lotrului).

Relaţiile acestea contractuale dintre Magheru şi sălişteni, s'au transformat cu vremea în legături de prietenie cordială durabilă între familiile lor. Ele au continuat şi după ce membrii familiei Magheru au trebuit — de nevoe — să părăsească vatra strămoşească a Ardealului chinuit.

Această amiciţie sinceră, cu pronunţate sentimente de naţionalism, a dăinuit şi'ntre urmaşii celor două familii. Fiul lui D. Răcuciu a devenit cel dintâi mare stenograf român şi a fost instructorul fiului lui Gh. Magheru, Romulus, ajuns maior şi aghiotant al regelui Carol I. Ambii s'au întâlnit în 1879, când Vodă Carol I a călătorit în Ardeal.

La sfârşit, lucrarea face un elogios portret al virtuoasei femei Alexandrina Magheru, căsătorită col. Haralamb, fiica lui Gh. M., asemănătoare Corneliei mama Grachilor. Suflet mare şi patriotă neîntrecută, ea a rostit aceste cuvinte profetice: *„Românismul nu va triumfa decât prin virtute şi ştiinţă. Ar trebui ca junimea română să nu uite aceasta. Cred în marele viitor al Românilor. Eu nu voiu trăi să văd acea zi frumoasă, dar o presimt"* (p. 288).

Convingerea cu care rămâi, după ce ai citit cartea, este aceasta: în ciuda tuturor împrejurărilor maştere şi a piedecilor puse de străini pentru exterminarea noastră totală, între Românii de pretutindeni — din România liberă şi Transilvania subjugată — s'a menţinut focul sacru al dragostei de neam şi-a sacrificiului pentru frate. Acestea ne-au încălzit, ne-au hrănit, ne-au mângăiat şi ne-au întregit Ţara.

Cu aceste gânduri alese şi actuale, dl prof. Lupaş se situează încă odată pe linia de mare îndrumător al neamului, educator al tineretului şi desţelenitor al trecutului nostru măreţ.

Preot Prof. SIMION RADU

Preot *Mihail Bulacu,* conferenţiar la Facultatea de Teologie din Bucureşti: NOBLEŢA EDUCAŢIEI COPIILOR, *după sf. Ioan Hrisostom,* Bucureşti, 1940, p. 16.

In această lucrare, cititorul află câteva principii expuse de sf. Ioan Hrisostom în ce priveşte educaţia copiilor. Sfântul Ioan Hrisostom nu este numai un mare părinte bisericesc, ci tot odată unul dintre cei mai de seamă educatori creştini. Educaţia copiilor este, după sf. Ioan Hrisostom, cel mai nobil lucru ce-l poate săvârşi un om, căci „prin educaţie se face rânduială în sufletul copilului, prin educaţie se formează caracterul".

Sf. Ioan Hrisostom ridică misiunea educaţiei la „înălţimea treptei de sacerdoţiu creştin, căci pe Ana, mama lui Samuil, când îl încredinţează templului sfânt pentru creştere, o apreciază că face preoţie sfântă... Iar pe adevăratul preot nu-l poate concepe sf. Ioan Hrisostom, fără să instruiască, fără să înveţe, adică să fie educator" (p. 9). Mijloacele educaţiei sunt multe. „Unul dintre mijloacele puternice ale unei educaţii temeinice pentru copii, după sf. Ioan Hrisostom, este Sf. Scriptură". Despre vârsta potrivită educaţiei şi despre ceilalţi factori hotărâtori asupra educaţiei copilului, cititorul va afla amănunte citind lucrarea harnicului profesor Bulacu.

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

Peter Petersen, profesor de pedagogie la Universitatea din Iena: O ŞCOALĂ PRIMARĂ LIBERĂ ŞI GENERALĂ, după „Planul-Iena"; Traducere de Dr. *Lucian Bologa*, prof. la Şcoala normală „A. Şaguna" din Sibiu, Bucureşti, 1940, p. 120, Lei 50.

Pedagogul Peter Petersen ne este cunoscut din atâtea lucrări monumentale cari i-au creat un renume mondial şi dintre cari amintim aici următoarele: „Der Iena-Plan" (tradusă aici); „Der grosse Iena-Plan" 3 vol. şi anume: 1. Schulleben und Unterricht in einer freien allgemeinen Volksschule; 2. Das gestaltende Schaffen; 3. Die Praxis der Schulen nach dem Iena-Plan. Baza pedagogică teoretică este tratată în cărţile: „Allgemeine Erziehungswissenschaft"; „Ursprung der Pädagogik"; „Pädagogik", iar latura didactică şi metodică a învăţământului în cartea: „Führungslehre des Unterrichtes".

Profesorul Peter Petersen este socotit ca unul din cei mai de seamă reprezentanţi ai pedagogiei sociale. El se înşirue în rândul pedagogilor P. Natorp, E. Krieck ş. a. Ca atare, susţine între altele că întrucât educaţia este un fapt social, formele comunităţii sociale sunt hotărâtoare în educaţie. Aceasta înseamnă că noi ar trebui să găsim formele fundamentale ale educaţiei în viaţa „totalităţii etnice".

Forma nouă dată de P. Petersen vieţii şcolare este forma *comunităţii şcolare*, expusă în anul 1927 în *Planul-Iena*. Şcolile Planului-Iena, în calitate de comunităţi şcolare, sunt în acelaş timp şcoli familiare, sprijinindu-se pe cea mai intimă colaborare între casa părintească şi învăţători.

In aceste şcoli locul vechilor clase îl ocupă *grupurile* de câte trei şcolari, pentru că acestea s'au dovedit ca cea mai bună comu-

nitate de viaţă (simbioză) pentru elevi. Acest traiu în comun nu se desfăşoară în „clasă" ci în „odăiţa şcolară" (Schulwohnstube), care posedă şi desvoltă un adevărat spirit de cămin. Prin aceste şcoli familiare, generaţia tânără se integrează în mod organic în naţiune, iar învăţătorii şi părinţii, prin colaborarea lor, îşi câştigă zilnic din nou locul şi rangul în cadrul comunităţii naţionale.

Profesorul Lucian Bologa, un profund înţelegător al problemelor şcolare, cunoscut nouă din rodnica lui activitate în domeniul pedagogiei şi psihologiei, un om care ştie lucra în tăcere, prin traducerea de faţă aduce un mare serviciu şcoalei şi neamului românesc, deschizând astfel un bogat izvor de putere pentru înoirea duhului în lăcaşurile noastre de lumină. Dr. NICOLAE TERCHILĂ

Preot *P. F. Alexandru:* RELIGIA ŞI MORALA ÎN CONCEPŢIA ŞCOALEI SOCIOLOGICE FRANCEZE; Huşi, Librăria şi Tipografia George Cerchez, 1940, p. 111, Lei 45.

Religia şi morala creştină au avut de luptat cu nenumăraţi duşmani. Incepând cu atacurile păgânismului şi iudaismului şi terminând cu apostasia şi indiferentismul zilelor noastre, religia creştină a trebuit să înfrunte cele mai scelerate tentative puse la cale pentru exterminarea ei.

Secolul XX i-a scos în cale un nou duşman: Sociologia, aşezată pe baze exclusiv pozitiviste. Când considerăm sociologia ca adversară a religiei creştine şi a moralei tradiţionale, nu contestăm valoarea ei ştiinţifică în domeniul faptelor sociale, ci respingem abuzurile făcute pentru încorporarea totală a individului în societate şi despuierea lui de elemente intime sufleteşti, al căror presidiu îl deţine religia. Această greşală a făcut-o şcoala sociologică franceză, în frunte cu Emile Durkheim.

Preotul P. F. Alexandru — cunoscut cercurilor teologice prin studiile din domeniul moralei: „Biserica şi comunismul" (1937) şi „Concepţia sf. Ioan Hrisostom asupra bunurilor materiale" (1939) — în lucrarea de care ne ocupăm, înfăţişează limpede şi documentat aberaţiile şcoalei sociologice franceze, atunci când aceasta atribuie socialului atotputernicie în materie de religie şi morală.

In partea I a lucrării, autorul prezintă, în temeiul operelor sociologilor şcoalei franceze, tezele eronate referitoare la originea religiei în societate, combate metodic aserţiunile gratuite şi neverosimile ale acestei şcoale, demonstrând că religia este întâi de toate o trebuinţă şi un atribut al vieţii individuale şi numai în al doilea rând un fapt social.

„Religia nu numai că nu are originea în societate, dar societatea de multe ori nici nu se gândeşte să impună membrilor ei o religie; ea poate împiedeca o religie să se întindă, dar aceasta, în ciuda ei, devine triumfătoare" (p. 57). Cât priveşte prima formă de religie

a omenirii, pe care școala sociologică franceză o găsește în totemism, e necesar a se aminti că studiile lui E. Durkheim nu se întemeiază pe cercetări făcute la fața locului, în Australia, ci pe operele lui H. Spencer și Gillen, din cari scoate generalizările pripite și neștiințifice în această problemă. O examinare mai atentă face dovada că totemismul nici nu e o religie, ceea ce a arătat de alt fel și Frazer. Consecințele practice ale școalei sociologice franceze sunt primejdioase pentru religia noastră, aceasta fiind considerată de E. Durkheim un „delir", o numire apropiată de „opiumul" comunismului.

In partea II este studiată încercarea acestei școale de a substitui morala, ca „știință a valorilor și legilor morale", cu o știință a moravurilor. Ceea ce este cu neputință, fiindcă omul este o ființă rațională și ca atare, are trebuință să fie clarificat asupra moralei pe care o trăește, având o justificare și legitimare a ei în fața rațiunii sale. Pe câtă vreme știința moravurilor nu se ocupă de justificarea regulelor, acțiunilor și datoriilor morale (p. 107).

Lucrarea Păr. P. F. Alexandru, deși nu e de extensiune prea mare, e scrisă într'o formă ușoară și e sprijinită pe o bibliografie bogată, bine aleasă și mai ales serios aprofundată. Alături de alte încercări în acest domeniu, ea este o mărturie a interesului tot mai viu pe care-l trezesc la noi problemele Teologiei sistematice.

Preot Prof. ION BUNEA

Al. Lascarov-Moldovanu: CARTEA CU PILDE. București, Editura „Cugetarea", 1940; p. 232, Lei 60.

Prin păcat, puterea de înțelegere a omului a fost considerabil slăbită. Ea trebuia ajutată cu pilde de viață și de cuvânt, ca să se poată apropia de priceperea adevărurilor suprafirești.

In această privință, Mântuitorul rămâne pildă neajunsă peste veacuri, cu viața Lui și cu propovăduirea Lui. Mai toată învățătura Lui ne-a înfățișat-o în pilde.

Pilda exprimă, în cuvinte simple și pe înțelesul tuturor, adevăruri eterne, făcând ca toți să se poată împărtăși din comorile ei. Pilda coboară pe Dumnezeu între oameni și urcă pe oameni la Dumnezeu, la înțelegerea adevărurilor Lui. Prin pildă se răsfrâng în noi frânturi din lumea cerească.

Adevărul dumnezeesc trebue făcut cunoscut în toată bunăvremea. De preot în primul rând. El poartă toată răspunderea. El trebue să propovăduiască neîncetat. Mântuitorul îi îmbie metoda cea mai eficace: pilda.

„Cartea cu pilde" a dlui Al. Lascarov-Moldovanu este un bun sprijin pentru preot. Cunoscutul autor nu a pregetat de-a culege diferite pilde, îmbrăcându-le în duh creștin, așa cum ne spune în prefață: „Pildele din cartea aceasta, ca simple motive sunt culese din diferite cărți, reviste, jurnale, etc., dar prelucrarea lor literară și

ca duh creştin îmi aparţine, în întregime". Pe lângă *O mie de pilde pentru viaţa creştină* a răposatului Episcop Grigorie Comşa şi cea a I. P. Sf. Mitropolit Nicolae *Veniţi la Mine*, cartea dlui Lascarov-Moldovanu îşi face o frumoasă intrare în literatura care ajută păstorului de suflete. Laolaltă, ele formează o trilogie de cărţi cu pilde.

Plină de seminţe bune, „Cartea cu Pilde" îşi aşteaptă sămănătorul harnic care să risipească grăunţele ei în predică, în pastoraţia individuală, în catehizaţie şi ori unde.

Abundenţa pildelor, frumos rânduite pe subiecte, în ordine alfabetică, şi graiul uşor în care sunt îmbrăcate, fac din ele o lectură plăcută şi instructivă pentru toate vârstele şi toate condiţiile sociale.

Pentru preoţi ea este absolut necesară.

VISALON ISPAS

ANUARUL ACADEMIEI TEOLOGICE ORT. ROM. DIN ARAD. 1935—1939; p. 210.

Anuarele au un anumit rol documentar şi rostuesc icoana activităţii desfăşurată în decursul unui an de instituţiile cari le redactează. Prin înseilările de date, cari sunt expuse cu exactitate şi fără comentarii de auto-elogiere sau justificare îndoelnică, se urmăreşte în special ca cititorii să fie informaţi sincer despre cele înfăptuite în perioada de timp la care se referă anuarul.

Anuarul Academiei teologice ort. rom. din Arad, pe anii 1935/6, 1936/7, 1937/8 şi 1938/9, se impune tocmai prin seriozitatea cu care a fost redactat, continuându-se astfel frumoasa tradiţie a acelei instituţii de har şi lumină, care a avut misiunea — timp de 117 ani — de a păstra intactă în aceste părţi apusene ale ţării flacăra naţionalismului şi a credinţei strămoşeşti.

P. Sf. Sa Dr. Andrei Magieru, Episcopul Aradului, schiţează în „Prefaţă" istoricul Academiei teologice şi arată linia de conduită educativ-morală pe care P. Sf. Sa a impus-o acestei şcoli, care trebue „să crească preoţi cu adâncă dragoste faţă de neamul nostru, care nu însetează după nimic alt ceva mai mult de cât după apa cea vie a lui Hristos".

Urmează apoi studiile profesorilor Preot Dr. Petru Deheleanu şi Preot Dr. Ilarion V. Felea — două elemente de incontestabilă valoare. Primul semnează studiul de extremă actualitate: „Răsboiul, o problemă de morală şi sociologie creştină", în care analizează — bine documentat — toate feţele răsboiului şi raporturile sale cu morala, încheind cu rolul pe care l-a avut Biserica, de la ivirea ei, întru pacificarea popoarelor.

Al doilea studiu este „Teologie şi Preoţie", care se încheie cu minunatele cuvinte: „Grijile veacului... nu intră în preocupările stricte ale teologiei şi ale preoţiei lui Hristos. Aci totul e pentru mântuire, totul pentru viaţa eternă, totul pentru Dumnezeu". Partea a II-a a

„Anuarului" cuprinde „Date şcolare" publicate de Prot. Dr. Nicolae Popovici, actualul rector al Academiei teologice, în care se cuprind date în legătură cu şcoala (profesori şi teologi) şi cu societatea academică „Episcopul Grigorie" a studenţilor. De asemenea trebue să remarcăm biografiile conducătorului suprem al Academiei teologice, P. Sf. Sa Episcopul Andrei şi ale celor trei eminenţi profesori: regretatul Iconom Stavrofor Dr. Teodor Botiş, fost rector; Arhim. Dr. Iustin Suciu şi Atanasie Lipovan, cari — fiind pensionaţi — au părăsit această şcoală, în cadrele căreia au desfăşurat o pilduitoare activitate, relevându-se ca nişte adevăraţi apostoli şi vrednici propovăduitori ai învăţăturilor sfinte.

Redând în linii sumare cuprinsul acestui anuar, am încercat să-i evidenţiem însemnătatea, ca astfel să se cunoască valoarea netăgăduită a silinţelor ortodoxe de la Arad.

Preot MIRCEA MUNTEANU

⊕

Erwin Hesse: DES HERRN KREUZ UND HERRLICHKEIT (Die öffentliche Wirksamkeit Jesu in ihren grossen Zusammenhängen). Viena, Herder & Comp., 1940; p. 104; legată în pânză RM. 2,60.

Cartea este o mărturie a ceea ce se poate face dintr'o problemă grea, pentru folosinţa sufletească a celor cu mai puţină ştiinţă de carte teologică. Activitatea desfăşurată de Mântuitorul Hristos pe pământ, în cursul celor trei ani de propovăduire a împărăţiei lui Dumnezeu, este urmărită aici cronologic şi expusă limpede şi cuceritor. Cititorul atent rămâne — când a întors ultima filă — cu regretul cu care sfârşeşti lectura cărţilor bune. Dar şi cu imaginea reală şi vie a ceea ce a fost Fiul lui Dumnezeu coborât în lume: purtătorul jugului nostru, tămăduitorul durerilor noastre, Mântuitorul sufletelor noastre.

După trei luni de la apariţie, ediţia I era epuizată, iar editura a scos alta.

Fără comentarii! Dr. GRIGORIE T. MARCU

CRONICĂ

† PĂRINTELE MOȚA. Cad pe rând brazii Ardealului, făuritorii neînfricați ai unirii tuturor Românilor, bătrânii noștri cuminți și entuziaști ale căror frunți au fost încununate cu laurii biruințelor legendare.

La 20 Noemvrie 1940, Părintele Moța de la Orăștie a plecat dintre noi, înfășurat în cinste și vrednicii, pe drumul de veci. O scurtă și aprigă suferință i-a închis pentru totdeauna pleoapele stufoase într'un spital din București.

Fiu de preot ardelean, născut în 1868, tânărul Ioan Moța a îmbrățișat dintru'nceput apostolia tatălui său. Teologia a studiat-o aici la Sibiu. Marele său talent de publicist priceput în iscusita potrivire a gândului înalt pentru înțelegerea tuturor, s'a vădit încă de pe băncile școlii. A fost cel mai popular gazetar al Ardealului românesc în ultimele decenii.

Ajuns paroh în Orăștie, în 1897 a condus foaia săptămânală „Revista Orăștiei". In anul următor a ostenit în redacția ziarului șagunian „Telegraful Român" de la Sibiu. In 1899, înapoiat la Orăștie, a înființat împreună cu o mână de buni patrioți foaia „*Libertatea*", în coloanele curajoase ale căreia a afirmat fără frică dreptatea cauzei Românilor din Ungaria. Toate condamnările pronunțate de autoritățile maghiare — de la amendă și până la întemnițare — Părintele Moța le-a întâmpinat cu curaj mucenicesc. Foaia sa, sporită cu suplimente prețioase, pătrundea în toate satele românești.

In 1914, „Libertatea" și anexele ei au fost suprimate. După doi ani reapare în București și apoi îl urmează pe Păr. Moța în America, unde se tipărește două luni de zile. In 1918 foaia reapare în Orăștie, iar azi la București.

Părintele Moța a întruchipat în viața și ostenelele sale de decenii făptura ideală a preotului ortodox ardelean. A slujit Evanghelia și ideea națională cu egală vrednicie. Unicul său fiu, avocatul Ionel I. Moța, n'a pregetat să-și dea viața pentru crezul pe care i-l sădise în suflet eroicul său părinte.

Pentru râvna cu care și-a îndeplinit slujba preoțească, venerabilul protopop al Orăștiei a fost înălțat de I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului — cu prilejul festivităților de la Rusaliile anului trecut — la rangul de protoiereu stavrofor.

Rămășițele sale pământești, prohodite de I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae*, au fost așezate în Orăștie Sâmbătă 23 Noemvrie 1940. Guvernul i-a făcut funerarii naționale.

Dumnezeu să-l odihnească în curţile Sale şi să-i ridice urmaşi pe măsura arzătoarei sale iubiri de Hristos şi de neam.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

PENTRU O FAPTĂ DE PRESTIGIU ORTODOX. Părintele Profesor Dr. *Vasile Gheorghiu* de la Facultatea de Teologie din Cernăuţi, astăzi pensionar, are gata de tipar încă din anul 1930 — pe lângă alte lucrări — *o ediţie critică a textului original al Testamentului Nou.*

Lucrarea aceasta, dincolo de valoarea ei ştiinţifică de neegalat, pentru prestigiul cultural românesc peste hotare ar face mai mult de cât toate reprezentanţele noastre diplomatice la un loc. Fără exagerare! Rivalele ei — romano-catolice şi protestante — sunt atât de puţine pe planetă, în cât se pot număra pe degete. Şi, ca unul care am avut prilejul să văd cu ochii mei uriaşa muncă desfăşurată de cel mai mare teolog biblic pe care l-a dat Ortodoxia românească, pot să afirm — cu pregătirea pe care o am în materie — că ediţiile critice ale textului original al Testamentului Nou cari fac azi ocolul lumii ştiinţifice (*Tischendorf*, 9 ediţii, între 1841—1873; *Westcott-Hort*, 1881; *Hermann Freiherr von Soden*, 1902—1913; *E. Nestle*, 1936 cea mai nouă ediţie pe care o cunosc; *Merk*, 1935) rămân mult în urma celei lucrate de Păr. Prof. Gheorghiu.

In ţara aceasta, în care banul public a fost irosit atâta amar de vreme pe nimicuri, nu s'a găsit *un milion de Lei* pentru tipărirea în condiţiuni satisfăcătoare a acestei lucrări care ne-ar agonisi o faimă mondială.

Ceea ce a neglijat să facă autoritatea de stat, a purces să plinească iniţiativa privată. In plină zi de Anul nou 1941, distinsul nostru colaborator Păr. Prof. Dr. *Liviu Stan*, directorul general al Cultelor, a făcut, prin posturile româneşti de emisiune radiofonică, un inimos apel către foştii elevi ai Păr. Prof. Gheorghiu, rugându-i să contribue cu câte una mie Lei la crearea unui fond pentru imprimarea lucrării în chestiune.

Din toată inima ne asociem acestei generoase iniţiative. Şi promitem că vom reveni.

Dr. GRIGORIE T. MARCU

Les grandes métaphysiques sont des langages de la création. *Charles Péguy*

A MURIT HENRI BERGSON. La o vârstă aproape patriarhală, s'a stins nu de mult, în plin dezastru al patriei sale, filosoful fără egal în contemporaneitate, Henri Bergson. Savant de preciziune matematică, matematician de amploare metafizică şi metafizician înzestrat cu o fermecătoare sensibilitate poetică, calităţi care i-au adus premiul Nobel de literatură, Henri Bergson s'a născut în anul 1859.

După studii secundare şi universitare remarcabile, devine strălucit elev al Şcoalei Normale superioare din Paris, unde-şi pregăteşte examenul de agregaţie în filosofie, în urma căruia este numit profesor

la liceul din Clermont-Ferrand, în Auvergne, cetatea de lumină şi de sbucium a marelui Blaise Pascal. Acolo, în mijlocul elevilor şi a munţilor, pe cari îi iubea de o potrivă, iau trup liniile de boltă ale viziunii sale filosofice. In tovărăşia culmilor albe ca onoarea scrie întâia sa lucrare *„Essai sur les données immédiates de la conscience"*, care, împreună cu teza latină *„Quid Aristoteles de loco senserit"* i-a servit ca lucrare principală pentru doctoratul în filosofie, trecut la Sorbona în 1889. Această *Incercare asupra datelor imediate ale conştiinţei* nu este o simplă teză de doctorat, ci o carte ce marchează o dată în istoria ideilor filosofice, cuprinzând, în germene, toate ideile originale cărora le va da desvoltarea cuvenită în lucrările ulterioare. Alături de lucrarea lui E. Boutroux *„De la contingence des lois de la nature"*, teza lui Bergson este una din cele mai substanţiale opere de acest fel, aruncând o nouă lumină asupra temeiurilor adânci ale *timpului concret, trăit, şi ale libertăţii.*

In 1896 publică o altă lucrare monumentală *„Matière et Mémoire"* în care, întemeiat pe intuiţiile de impresionantă prospeţime din prima operă, desbate o altă problemă crucială a cugetării filosofice: *raportul între spirit şi corp,* cu vădită ardoare documentară în avantajul spiritualismului. O frază desprinsă la întâmplare din textul lucrării acopere în întregime afirmaţia noastră: „L'esprit emprunte à la matière les perceptions d'où il tire sa nourriture, et les lui rend sous forme de mouvement, où il imprime sa liberté" (Spiritul împrumută materiei percepţiile, din cari îşi trage hrana, şi i le redă sub formă de mişcare, în care îşi imprimă libertatea sa).

După patru ani, în 1900, apare *„Le Rire"*, o luminoasă încercare de lămurire a semnificaţiei comicului.

Data epocală în activitatea filosofului o increstează apariţia capodoperei de răsunet mondial *„L'Évolution créatrice"* (1907). Lucrările ce urmează: *„La perception du changement"* (Oxford, 1911), *L'Énergie spirituelle* (1919), *„Durée et Simultanéité"* (1922), *„Les deux sources de la morale et de la religion"* (1932), precum şi numeroasele studii publicate în reviste, între care îşi înalţă fruntea profetică *„Introduction à la métaphysique"*, apărut în *„Revue de Métaphysique et de Morale* (Ianuarie, 1903), nu fac de cât să lărgească orizonturile deschise în *Evoluţia Creatoare*, să-i împlinească semnificaţiile şi să-i sporească altitudinea spirituală.

Ca linie istorică, filosofia lui Bergson purcede din cea a lui Pascal topind într'o superbă sinteză spiritul geometric şi spiritul de fineţe; trece prin spiritualismul lui Maine de Biran, Ravaisson, Lachelier şi Boutroux, de a căror accente decisive se resimte, pentru a înflori în cea mai cuprinzătoare apoteoză a spiritului, a libertăţii şi a lui Dumnezeu.

Prof. Dr. GRIGORE POPA

NOTE ŞI INFORMAŢII

NUMĂROŞILOR prieteni ai „Revistei Teologice" cari ne-au exprimat în cuvinte de-o copleşitoare generositate iubirea şi admiraţia ce o poartă acestei vetre de veghere în lumină ortodoxă — din prilejul săvârşirii a XXX ani de apariţie regulată — le mulţumim cordial şi îi asigurăm că ne vom da silinţa, în toată bună vremea, nu numai s'o menţinem la nivelul pe care l-a atins — cum ni se urează din atâtea părţi — ci să depăşim an de an condiţiile satisfăcătoare în care purcede la propovăduire aşa cum o vedeţi.

„Revista Teologică" are tot ce-i trebue ca să crească într'una: veghea statornică a luminatului Ierarh care o îndrumează cu priceperea şi iubirea cu care a pornit-o la drum în 1907, un mănunchiu de colaboratori entuziaşti şi iscusiţi care sporeşte mereu şi o trupă de cititori pentru cari lectura ei a devenit o trebuinţă de neînlocuit.

Ajutorul lui Dumnezeu fie-ne aproape tuturor, acum şi pururea.

✠

PUNCTE DE FOC PENTRU PREOŢIME. Pătruns de menirea majoră a unui vlădică ardelean în mijlocul turmei sale, I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului întruchipează magnific, în aceste vremuri de răscruce, glasul protestatar al gliei româneşti de dincoace de munţi şi-i tălmăceşte cu o copleşitoare cucernicie vrerile reparatoare de nedreptăţi notorii. Mândria rănită şi omenia lovită a sufletului ardelenesc îl caută instinctiv şi-i solicită insistent verbul cu ecouri de bucium, care ştie să osândească fără să umilească şi să pretindă ce ni se cuvine cu o vigoare care nu îngădue refuz. Uriaşele servicii pe cari le-a făcut Bisericii noastre i-au agonisit faima celui mai autorizat *„glas al Ortodoxiei româneşti"*. Iar atunci când fărădelegea sfârtecării Ardealului s'a consumat fără vrerea ardelenilor, simţul negreşelnic al acestora i-a răsplătit curajul apostolic cu care a rezistat nesocotitului consimţământ de cedare, proclamându-l în coloanele celui mai popular cotidian românesc: *„Mitropolitul îndrumător de mântuire naţională"* şi *„glasul Ardealului"*.

Aşa s'a manifestat la Consiliul de Coroană care a acceptat arbitrajul de la Viena, la deschiderea cursurilor Universităţii Ardealului, la deschiderea Adunării generale a „Astrei" şi — mai nou — cu prilejul recepţiei îndătinate de Anul nou de la Reşedinţa mitropolitană.

Despre primele două, am vorbit altă dată.

Din discursul rostit la 24 Noemvrie 1940, cu prilejul deschiderii Adunării generale a „Astrei",

reţinem aceste fragmente de rară vigoare:

„Situaţia actuală este nespus de grea, dar cu toată greutatea ei trebue să ne păstrăm curajul neştirbit, credinţa întreagă şi nezdruncinată, nădejdile treze şi neşovăitoare în reînfăptuirea deplină a idealului nostru naţional (Aplauze puternice).

Oricât de mult s'ar cutremura pământul sub picioarele noastre, nu trebue să ne clătinăm o clipă în credinţa noastră în marele ideal românesc. Suntem datori să ne îndrumăm toată viaţa noastră, toate gândurile şi simţirile noastre spre o singură ţintă: hotarele (Aplauze prelungite).

Domnule Preşedinte, în cuvântarea Domniei Voastre aţi formulat afirmaţia că „Astra" e obligată prin statute să nu facă politică. Interpretarea aceasta a statutelor poate să fie simpatică. Dar eu sub politică înţeleg, în mijlocul unei instituţii culturale ca aceasta, tot ce poate contribui la înălţarea unui popor şi la realizarea idealurilor lui. In sensul acesta, noi şi în cadrul acestei instituţii, prin orice gândire şi simţire, tindem la înfăptuirea idealului ce ne încălzeşte sufletele noastre. Un popor nu poate trăi din renunţări şi abdicări (Sala întreagă aplaudă ridicată în picioare). Un popor trăieşte din afirmarea drepturilor sale inprescriptibile. Cu cât împrejurările s'ar arăta mai maştere, din mijlocul lor să strigăm cu toată puterea: Nu renunţăm şi nu vom renunţa niciodată la drepturile noastre, la moştenirea noastră strămoşească!

Noi nu vrem să facem nimănui dificultăţi. Dar nu e nicio dificultate pe care să o punem mai presus de revendicările noastre naţionale. Nimeni pe lume nu poate subordona altui interes ceea ce formează aspiraţiunea fundamentală a unui neam întreg".

Aceeaş spovedanie neînfricată am auzit-o, înfăşurată în purpura altor cuvinte, de Anul nou:

„Astăzi mai mult ca oricând Biserica noastră se simte obligată să stea la datoria ei. Ca păstor al ei din această parte a ţării, eu mă rog lui Dumnezeu să-mi lumineze şi încălzească sufletul pentru a-mi înţelege cât mai deplin datoria în aceste vremuri apăsătoare. La altarul Mitropoliei din Ardeal, la care slujesc astăzi trecător eu, şi-au destăinuit lui Dumnezeu gândurile de bine îndreptate către neamul românesc şi soartea lui, un lung şir de ierarhi înaintaşi ai mei, cari mă obligă să nu ies prin nimic din legăturile lor, făurite prin focul multor suferinţe, cu poporul pe care-l păstoresc. Călăuzit de această conştiinţă, cum ieri m'am bucurat de izbânda lui, aşa mă identific astăzi cu durerea lui, dar şi cu nădejdea nebiruită în viitorul lui şi'n realizarea integrală a aspiraţiunilor lui.

O naţiune ca a noastră este o realitate pe care nu un joc diplomatic va fi în stare vreodată să o disloce ori să o şteargă de pe pământul ei. Istoria se împleteşte din realităţi cari ele o determină, ele rămân permanente şi în cele din urmă tot ele trebue să triumfe deasupra combinaţiilor efemere. O naţiune ca a

noastră, care a acumulat în ființa ei nesecate puteri de rezistență și care încă nu și-a dat roadele vitalității sale, nu poate fi ținută în chingi, căci în mod inevitabil le rupe prin năvalnica ei revărsare de energie și viață.

Cu această siguranță însoțesc evenimentele prin cari am trecut, dar și pe acelea pe cari le așteptăm. Mulțumim lui Dumnezeu și pentru suferințele prin cari am fost încercați. Să fim vrednici de ele, știind să le stoarcem toate învățămintele ce ni le pot da. Scris este că: „Pe cel ce-l iubește Dumnezeu, îl ceartă" (Evrei 12, 6). In certarea noastră, noi vedem dovada părinteștii purtări de grijă a Celui de sus. Dar să știm că Dumnezeu, cu fiecare certare ce ni-o trimite, ne pune o problemă nouă, căreia să-i închinăm strădaniile noastre. Așa să facem și cu idealul nostru național: să-i închinăm toate gândurile și toate silințele, tot devotamentul și toată conștiința înfricoșatelor răspunderi ce le avem față de neam — și să fim siguri că izbânda va veni mai curând decât ne așteptăm.

Lupta noastră pentru realizarea lui trebue dusă din toate puterile noastre. De aceea Biserica, cu glasul ei de mamă, cheamă pe toți fiii neamului la bună înțelegere, dragoste și solidaritate indestructibilă. Să se topească ca ceara de fața focului toată vrajba și toate divergențele dintre ei și să triumfe pe toată linia „unirea'n cuget și 'n simțiri". Un popor însuflețit de aceeaș voință și cu rândurile închegate prin acelaș comandament național, rămâne nebiruit".

Preocuparea este pururea aceeaș: Biserica și Neamul. Neseparate și neamestecate. Prima mai presus de ori ce. Numai așa se poate servi Neamul cu cel mai mare folos.

Preoțimea să urmeze pilda Înaintestătătorului ei. Să se ferească de abdicări rușinoase. Ințelegem prin acestea numai ceea ce trebue: toate concesiile făcute oamenilor sau concepțiilor lor, în paguba Evangheliei.

Sper că am fost înțeles.

✠

TRADIȚIONALUL concert religios de colinde și cântece de stea dat de corul mixt al Mitropoliei și al Școalei normale de băieți și fete „Andreiu Șaguna", în Catedrala mitropolitană din Sibiu, Duminică 15 Dec. 1940, seara la ora 6, a întrunit și în acest an, pentru a XV-a oară, la un ceas de reculegere duhovnicească, o asistență aleasă și număroasă, în frunte cu I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae*. Concertul s'a bucurat de concursul basului P. Gherman.

A dirijat Păr. Prof. Gh. Șoima, iar Păr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu a rostit o scurtă cuvântare pregătitoare pentru întâmpinarea cu cuviință a praznicului Nașterii Domnului.

Concertul a fost difuzat de toate posturile românești de emisiune radiofonică.

✠

MIȘCAREA confesională în municipiul Sibiu, în cursul anului 1940, s'a soldat cu un câștig apreciabil pentru Biserica ortodoxă. Din datele oficiale pe cari ni le-au pus la dispoziție autoritățile de resort, rezultă că *am*

dobândit 63 credincioşi şi am pierdut 17. Dintre aceştia, numai *unul* a trecut la uniţi.

Trageţi concluzia, fraţi preoţi. Şi luaţi aminte de voi şi de toată turma, mai cu seamă când vi se pune spre soluţionare dificila problemă a căsătoriilor mixte. Autoritatea bisericească v'a dat, în repetate rânduri, îndrumările necesare. Urmaţi-le cu cea mai pură conştiinţă ortodoxă.

STRĂDANIILE ortodoxe în Eparhia Clujului, curmate vremelnic de evenimentele din vară, au fost reluate în pragul Crăciunului, prin râvna exemplară a P. Sf. Episcop *Nicolae Colan*, ajutat cu dragoste şi înţelegere de puţinii colaboratori din vechea gardă cari au mai rămas alăturea de Arhipăstor şi de turma atât de greu încercată. Iată câteva fapte.

Tradiţionalul concert de colinde din preajma Crăciunului, a avut loc şi în acest an, în seara zilei de 15 Decemvrie 1940. Cu trudă multă, vrednică de toată lauda, Păr. Consilier eparhial Laurenţiu Curea a închegat şi dirijat noul cor al Catedralei episcopale.

P. Sf. Episcop *Nicolae Colan* şi-a reluat vizitaţiunile canonice în parohii, fiind primit pretutindeni cu multă dragoste.

Neîntrecuta revistă *„Viaţa Ilustrată"* îşi continuă apariţia cu regularitatea pe care i-o cunoaştem, în aceleaşi condiţii optime de fond şi formă. Infăţişarea pe care a luat-o începând cu Anul nou, o face şi mai atrăgătoare. Nu-i de mirare deci că „pătrunde în toate satele româneşti", cum ne scrie cineva. Abonaţii din România au fost încunoştinţaţi să trimită abonamentele la Librăria Arhidiecezană din Sibiu, iar cei ce sălăşluesc pe teritoriul Episcopiei Clujului, rămas dincoace de vremelnicul hotar, la Vicariatul ortodox din Alba-Iulia.

In locul săptămânalului „Renaşterea", refugiat la Alba-Iulia, Episcopia Clujului va tipări un alt organ oficial, care — după câte ştim — se va chema *„Sămănătorul"*.

Academia teologică ortodoxă din Cluj continuă să funcţioneze şi pe mai departe, sub conducerea entuziastului ei rector Păr. Prof. Dr. *Liviu G. Munteanu*. P. Sf. Episcop *Nicolae Colan* şi consilierii eparhiali fac cursuri alăturea de puţinii profesori cari au mai rămas.

Iubirea noastră frăţească e toată alăturea de stegarii românismului ortodox de dincolo de Feleac. Dumnezeu să le înmulţească puterile.

BISERICA românilor ortodocşi dintre Nistru şi Prut — după cum citim în „Raza", ziarul refugiaţilor basarabeni — o duce tare greu. La cunoscuta atitudine a autorităţilor sovietice faţă de religie, se adaugă lipsa tot atât de dureros simţită a clerului. *Nici unul* dintre ierarhii basarabeni n'a rămas la scaun, cu toate că sunt motive serioase să se creadă că nu li s'ar fi întâmplat nici un rău. O dovadă!

De Crăciun, un episcop rus, venit din Moscova, a slujit sf.

Liturghie în Catedrala mitropolitană din Chişinău. In sobor erau şi preoţii români Constantin Popovici — pe care l-a şi decorat — şi V. Gumă. Ziarul „Raza" (nr. 565 din 8 Febr. a. c.), care transmite ştirea, reţine şi acest mişcător amănunt: „Atât în ajun, cât şi în prima zi de Crăciun, catedrala a fost populată de mai multe mii de credincioşi, mulţi fiind nevoiţi să stea în curte.

De mulţi ani nu mai văzuse catedrala din Chişinău atâta lume adunată să dea mărire lui Dumnezeu".

AU TRECUT patru ani de când *Ionel Moţa* şi-a dat viaţa, alături de celălalt voluntar român Vasile Marin, pe frontul spaniol de la Majadahonda, întru apărarea crucii lui Hristos. Toată simţirea românească a pomenit cu evlavie şi recunoştinţă fapta lui pilduitoare, în ziua de 13 Ianuarie a. c.

La Sibiu, iniţiativa comemorării lui Ionel Moţa i-a revenit Centrului studenţesc legionar al Universităţii Ardealului, al cărui preşedinte a fost oarecând (1922) pururea pomenitul erou. La parastasul oficiat în Catedrala noastră mitropolitană, I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a citit mişcătoarea rugăciune pe care o rostise acum patru ani, în biserica sf. Ilie Gorgani din Capitală, cu prilejul prohodirii rămăşiţelor pământeşti ale celor doi eroi înfrăţiţi în moarte şi inviere ca şi 'n viaţa aceasta trecătoare.

AUTORITĂŢILE de stat au descoperit şi confiscat un material imens privitor la activitatea nefastă pe care a desfăşurat-o francmasoneria în România. Din ordinul Conducătorului, dl General *Ion Antonescu*, el va fi publicat fără întârziere. In potriva anumitor svonuri colportate de răuvoitori, se precizează că Guvernul dlui General Antonescu n'a avut şi nu are membri francmasoni sau protectori de francmasoni.

„TELEGRAFUL ROMÂN" (nr. 6 a. c.) anunţă apropiata întocmire a unui *Catalog* raţional, de înfăţişare occidentală, al tuturor lucrărilor apărute în editura Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba-Iulia şi Sibiu. Iniţiativa îi aparţine I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului, iar aducerea ei la îndeplinire a fost încredinţată redactorului nostru, Păr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu.

Pentru buna reuşită a acestei intreprinderi, toţi autorii de cărţi tipărite în editura acestei Arhiepiscopii, sunt rugaţi să trimită fragmente (în original sau copie exactă) din recenziile făcute lucrărilor lor în diferite reviste sau ziare române sau străine, cu indicarea exactă a numelui, numărului (datei), locului apariţiei şi a paginii publicaţiei respective în care a apărut recenzia, precum şi cu arătarea numelui autorului care o semnează. Aceste fragmente, însoţite de o fotografie (bust, 6/9 sau mai mare), se vor trimite direct Părintelui Prof. Marcu, la Academia teologică „Andreiană" din Sibiu, *până la*

25 Februarie a. c., cel mai târziu. E în interesul autorilor să dea atenţiunea cuvenită acestei invitări.

Catalogul va apărea la mijlocul lunii Martie a. c.

SE AUDE? Asociaţia clerului ortodox „Andreiu Şaguna", secţia Arad, cu prilejul ultimei adunări, la propunerea prietenului nostru Păr. Prof. Dr. *Ilarion V. Felea,* a aclamat în unanimitate această viguroasă moţiune:

„Graniţele ţării sângerează; dar sângerăm şi acasă. Suntem desbinaţi. A sosit ceasul unirii. Dacă nu ne-am unit în bucurie la Alba-Iulia în 1918, să ne unim acum, în durere. E momentul suprem. Vremea noastră ne încredinţează că n'avem de nicăeri nici un ajutor, numai de sus, de la Dumnezeu şi de la noi înşine. Românii, când au fost uniţi în cugete şi simţiri, au fost neînvinşi.

Pe voi vă nimiciră a urii răutate
Şi oarba neunire...

Să ne unim în credinţa strămoşilor: în Ortodoxie. Să împlinim visul şi testamentul lui Petru Maior şi Simeon Bărnuţiu — cei mai buni dintre blăjeni — al lui C. Zelea Codreanu şi a neamului întreg: să formăm o singură Biserică, ortodoxă, Biserica neamului românesc.

Să avem în vedere că ungurii, în statisticele lor, numără şi pe românii greco-catolici şi să mai avem în vedere că binefacerile morale şi materiale ale unirii religioase ar fi incalculabile.

Dela Arad s'a pregătit unirea din 1918; să pornească tot de aici strigătul şi chemarea neamului la sărbătoarea împăcării şi a unirii religioase, ca să restaurăm pacea lui Dumnezeu în inima neamului românesc".

Se aude acolo unde trebue să fie auzită?

INTERESUL cercurilor occidentale pentru ortodoxia răsăriteană a sporit în chip deosebit în anii de după răsboiul trecut. De unde mai'nainte eram ignoraţi şi huliţi fără nici un temeiu — sau cel puţin lăsaţi la discreţia metodelor de convertire ale teribililor ieniceri papali — azi auzim vorbindu-se despre noi în Apus şi mult şi bine. Rectificarea aceasta de atitudine are o singură pricină: suntem din ce în ce mai bine cunoscuţi de occidentali. Şi cunoscându-ne, ei admit că suntem vrednici de tot mai multă preţuire. Avem, între ei, prieteni număroşi, statornici şi dezinteresaţi. Am pomenit, cu alte prilejuri, câteva nume de-ale acestora.

P. Sf. Sa Dr. *Adolf Küry,* episcopul catolicilor vechi (Christkatholiken) din Elveţia, profesor la Facultatea de Teologie din Berna, face parte din rândurile tot mai populate ale acestora. Legăturile sale de prietenie cu I. P. Sf. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi cu profesorii cernăuţeni Dr. Vasile Gheorghiu, Dr. Ioan Zugrav ş. a., cimentate la conferinţele ecumenice din vremuri bune, sunt cunoscute. Am vorbit despre ele şi aici, când am amintit despre mişcătoarea scrisoare de simpatie pe care P. Sf. Dr. Adolf Küry a

adresat-o I. P. Sf. Mitropolit Nicolae, după răpirea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord.

Teolog de prestigiu şi cărturar recunoscut, P. Sf. Episcop Adolf Küry tipăreşte la Berna revista *Internationale Kirchliche Zeitschrift*, cunoscută în toate cercurile teologice din lume. Atitudinea ei filo-ortodoxă este desăvârşită. Din ea, Occidentul învaţă să ne cunoască aşa cum suntem — şi să ne preţuiască în consecinţă.

Am înainte fascicolul I (Ianuarie-Martie) din 1940. Din cele 5 studii cari îi acopăr paginile simpatice, nu mai puţin de cât 3 se preocupă de probleme ortodoxe. *Arhimandritul Cassian* are un studiu scurt, clar şi temeinic despre „Invăţătura Testamentului Nou despre Biserică", văzută din Ortodoxie (p. 1—12). *Berthold Spuler*, în „Glasuri ortodoxe în chestiunea valabilităţii hirotoniilor anglicane" (p. 13—20), desbate o problemă care numai la noi şi-a împuţinat actualitatea. Iar P. Sf. Episcop *Adolf Küry* scrie o valoroasă contribuţie la „Cunoaşterea Bisericii ortodoxe răsăritene" (p. 21—37), pe care i-a prilejuit-o publicarea desbaterilor primului congres de Teologie ortodoxă de la Atena (29 Nov. — 6 Dec. 1936) şi apariţia vol. 45 din „Ekklesia" profesorului F. Siegmund-Schultze (Leipzig 1939), despre cari am vorbit şi noi, cu alt prilej.

Vom urmări şi de-aici înainte lucrul bun pe care-l săvârşeşte această revistă, căci e bine să mai ştim — din când în când — şi ce gândesc *alţii* despre noi.

GR. T. M.

RECENTELE evenimente internaţionale n'au rămas fără urmări asupra vieţii bisericilor ortodoxe. Prin împărţirea Poloniei, 98 de parohii au trecut în teritoriul stăpânit de Germani. Acestea au o situaţie mai favorabilă. La Ruşi au trecut 1200 parohii. Soarta lor e destul de tristă. Câtă vreme creştinii din Germania îşi au liniştea lor, cei din Uniunea sovietică rabdă cu răbdare îngerească toate loviturile sorţii, sau apucă drumul pribegiei. Polonii ortodocşi au văzut în ostaşii ruşi pe eliberatorii lor de sub influinţa bisericii romano-catolice. Dar s'au înşelat amarnic. Slujbaşii sovietici, în mare parte evrei, îşi continuă vechile lor năravuri. Una din bisericile romano-catolice din Lemberg a fost prefăcută în grajd, iar alta în sală de teatru. Pe seama polonezilor ortodocşi, refugiaţi în Brazilia, s'a zidit o Biserică în Rio Grande del Sul.

Finlanda. In Finlanda trăesc aproximativ 62.000 ortodocşi. Reşedinţa arhiepiscopală e la mânăstirea Valaam, care e situată spre nord de lacul Ladoga. Se află aici un seminar teologic cu 2 până la 3 profesori şi 20 elevi. Ci că în Decemvrie 1939 mânăstirea, fiind obiect de atac al ruşilor, ar fi suferit mult.

Rusia Sovietică. Lupta partidului comunist împotriva religiei continuă. Publicaţia „Bezbojnik" scrie că unui comunist nu-i este îngăduit să aibă nici o religie. Comisarul poporului Voroşilov a dat 2000 ruble pentru răspândirea scrierilor împotriva religiei, iar Iosif Visarionovici

Stalin, conducătorul politicei ruseşti, a pus la dispoziţie 20 milioane ruble pentru organizarea unei zile a celor fără Dumnezeu, zi care se va institui în 1942, la 25 ani dela statornicirea actualei forme de guvernare. Ci că la aceea „zi" vor lua parte 2000 delegaţi străini.

Din renumita Perceskaia Lavra de lângă Kiev, bolşevicii au desgropat 60 morminte pentru a le jefui de conţinutul lor preţios.

Cu toată urgia pornită împotriva bisericii, revista rusească din Paris „Vozrozdenie" crede că viaţa religioasă din Rusia este totuşi atât de puternică, în cât, după căderea bolşevismului, nu-i exclusă o renaştere. Azi sunt 30% de mărturisitori ai lui Hristos la oraşe. In secret se fac şi acum sfinţiri de preoţi, cari umblă apoi din loc în loc pentru a boteza copiii comuniştilor. La sate se ţin toate sărbătorile, ca înainte, şi chiar şi şefii comunişti iau parte la sf. slujbe. Publicaţia antireligioasă „Antireligiosnik" se miră cum de există atâta putere de credinţă în Rusia, şi atâta pasiune şi abnegaţie din partea predicatorilor ambulanţi. Unii dintre creştini refuză a se înrola în armata cea fără Dumnezeu a Uniunii sovietice. Dacă numărul credincioşilor a scăzut, credinţa celor rămaşi s'a interiorizat mult.

Letonia. In Letonia s'a ţinut în 1939 un congres preoţesc sub preşedinţia mitropolitului Augustin. Au luat parte peste 100 preoţi. S'a discutat despre viaţa preotului, educaţia tinerimii, instrucţia ei, haina preotului, etc.

Lituania. Biserica ortodoxă de aici a organizat „o zi a copilului rus". Biserica întreţine un azil pentru săraci şi orfani.

Moravia. O comunitate ortodoxă din Moravia sudică, care constă din 146 membri, a zidit la îndemnul preotului o biserică, din rezultatul muncii benevole prestate în zilele de Sâmbătă şi Duminecă.

Jugoslavia. Sinodul întrunit în toamna anului trecut a discutat despre educaţia tineretului în duh religios şi naţional, despre viaţa familiei şi a instituit o săptămână a rugăciunii. De importanţă este instituirea unei căpetenii a sârbilor ortodocşi din Statele Unite ale Americii, cu sediul în Chicago şi subordonat Sinodului din ţară. Despre Facultatea teologică din Beograd ştim că are 8 profesori titulari, 298 studenţi şi 33 studente.

Bulgaria. Viaţa bisericii bulgare a luat un avânt deosebit în anii din urmă. Apar mai multe reviste şi publicaţii religioase. Un avânt deosebit a luat şi Facultatea teologică din Sofia, în frunte cu neobositul profesor Dr. Ştefan Zankow, un vrednic propagandist al bisericii ortodoxe în genere.

Grecia. Eveniment de seamă este votarea nouei constituţii a bisericii (în 24 Dec. 1939). Cât despre noua Facultate de teologie, care fiinţează pe lângă Universitatea din Tesalonic, nu ne îndoim că-şi va împlini misiunea care i s'a încredinţat.

Turcia. Raporturile dintre biserică şi stat sunt raporturi de bună înţelegere. Pentru reglementarea situaţiei şcolii din Halki s'au dus tratative între Patriarh şi miniştrii şcoalelor, economiei şi a celui de interne.

Dr. N. NEAGA

SEMINARIILE teologice vor fi reaşezate sub directa conducere a Bisericii. Aşa au hotărît forurile competente, în urma nefericitelor evenimente din a doua jumătate a lunii Ianuarie.

E vorba aşa dar să se curme o stare nefirească, ale cărei primejdii Biserica ortodoxă de dincoace de munţi le-a arătat mereu de douăzeci de ani încoace.

Chestiunea e simplă. Armata îşi pregăteşte ofiţerii în şcolile ei, fără amestecul civililor. Biserica nu cere mai mult de cât să fie lăsată în pace să-şi crească preoţimea după cum o povăţueşte tot trecutul ei — adică Hristos. Ea n'a cerut nici când dreptul de-a creşte în şcolile teologice aviatori, funcţionari vamali sau altceva de acest fel. Dar să nu se mestece nimeni în treburile ei, căci numai le încurcă. Cum s'a văzut de prea multe ori.

Apreciem gândul bun al stăpânirii — şi-l dorim generalizat la toate institutele teologice, inclusiv Facultăţile. Şi aceasta se va putea face numai dacă nu se va mai comite eroarea de altă dată, când birourile ministeriale — uitând că există o Ierarhie bisericească — se lăsau „consiliate" de anumiţi preoţi bucureşteni cu aere şi năravuri de horepiscopi.

Atâta deocamdată!

HARNICA tiparniţă şaguniană de la Sibiu ne-a dat, în sezonul de iarnă, o nouă carte de valoarea şi ţinuta acelora cari i-au agonisit de mult o consideraţie deosebită în cercurile culte. E vorba de impunătoarea teză de doctorat în Teologie a Păr. *Dr. Teodor Bodogae,* profesor la Academia teologică „Andreiană", intitulată: *Ajutoarele româneşti la Mânăstirile din Sfântul Munte Athos* („Seria Didactică" nr. 11; p. LII + 354 + număroase ilustraţii în afară de text; Lei 220). Cartea reprezintă întâia şi cea mai temeinică prezentare a interminabilelor danii pe cari binecredincioşii voevozi şi creştini din ţările româneşti le-au hărăzit sf. Munte Athos. După opinia istoriografului rus Porfir Uspenskij, nici un alt popor pravoslavnic nu ne-a întrecut în această privinţă. E ceea ce studiul erudit al Păr. Bodogae dovedeşte pe fiecare pagină.

Vom reveni.

CELEBRUL profesor de Istoria artei de la Universitatea din Viena, *Josef Strzygowski,* cunoscut prin pasiunea cu care a cercetat şi studiat comorile de artă ale Levantului — în cari a văzut totdeauna sursa pură a artei europene — a murit în 2 Ian. a. c., în vârstă de 79 ani. Nouă ne-a lăsat o preţioasă mărturie a marelui său prestigiu de savant şi a seriosităţii şcoalei sale: e Profesorul *Dr. Coriolan Petranu,*

titularul catedrei de Istoria artei de la Universitatea Ardealului, cunoscut și apreciat în Țară și peste hotare prin atâtea lucrări de specialitate și prin râvna cu care a cercetat comorile de artă veche românească pe cari le reprezintă vechile noastre biserici de lemn.

LA încheierea acestui fascicol aflăm cu multă bucurie că I. P. Sf. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului a dispus tipărirea unui mănunchiu de îndrumări privitoare la comportarea preoțimii noastre în mijlocul împrejurărilor de azi, în conformitate cu îndemnurile date de Sfântul Sinod al Bisericii României în recentul său Comunicat. Broșura, frumos imprimată de tiparnița noastră arhidiecezană, poartă titlul: *Mie a viețui este Hristos* (Filipeni 1, 21); Chemare către preoțime.

E Evanghelia ceasului de cumpănă pe care-l răsbatem.

OBICEIUL păgânesc de a arde rămășițele pământești ale celor ce se săvârșesc din viață, introdus și la noi și oarecum oficializat prin îngăduința arătată de defunctul regim față de „cenușarii" constituiți în societate anonimă, și-a găsit „acul", mai nou, în temeinicul rechizitoriu pe care i-l face Păr. Dr. Nicolae Brînzeu, prepozitul Episcopiei unite din Lugoj, în studiul: *Cremațiunea din punct de vedere istoric, religios, moral, social* (Lugoj, Tipografia Națională, 1940; p. 16).

Vom reveni cu amănunte.

ÎNVĂȚATUL profesor de Teologie de la Sofia Dr. *Ștefan Zankow*, a rostit nu de mult o cuvântare festivă, în calitate de rector al Universității bulgare, în care a tratat subiectul: „Dreptul ginților și Etica creștină". Era de față și regele Bulgariei. Conferențiarul a rezolvat problema cu cuvintele Mântuitorului: „Ceea ce vreți să vă facă vouă oamenii, faceți și voi lor asemenea".

BISERICA papală întreține în Franța 2198 școli elementare pentru băeți și 7590 pentru fete. Corpul profesoral și personalul auxiliar — care se cifrează la vreo 13.000 persoane — constă în majoritate din membri ai ordurilor religioase.

Școlile superioare susținute de aceeaș biserică în Paris, Lyon, Lille, Toulouse și Angers sunt frecventate în acest an școlar de 4219 studenți, pentru instruirea cărora ostenesc peste 400 profesori.

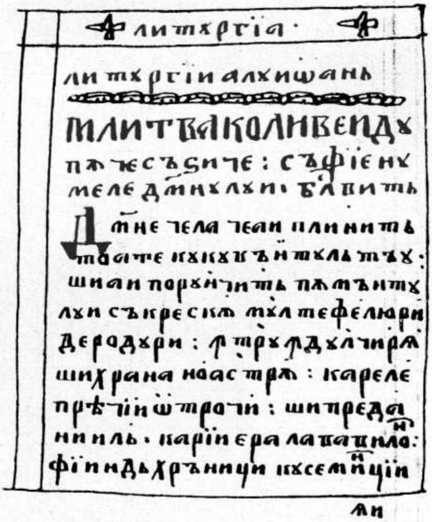
GR. T. M.

1. Prima pagină a Liturghierului, cu titlul liturghiei lui Ioan Zlataust

2. Pagina 17 a Liturghierului, cu desenul de la Proscomidie

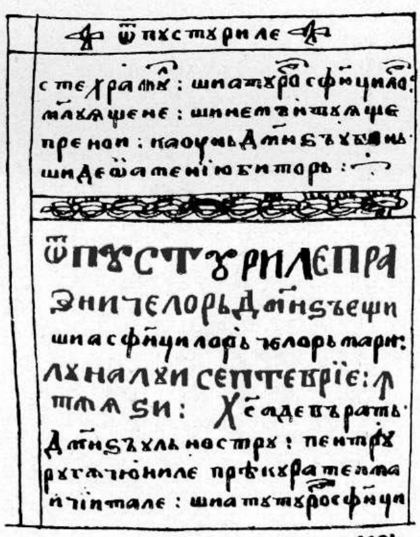
3. Pagina 156 a Liturghierului, cu titlul textului: „Molitva colivei"

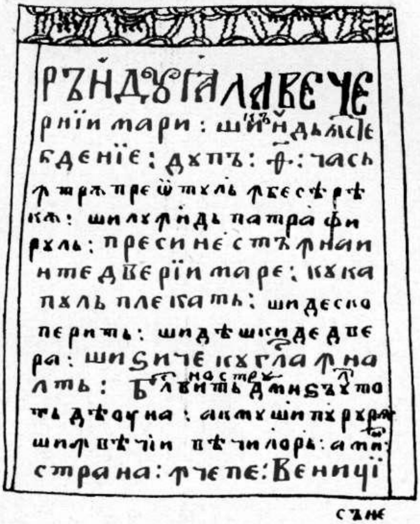
4. Pagina 164 a Liturghierului, cu titlul liturghiei Marelui Vasilie

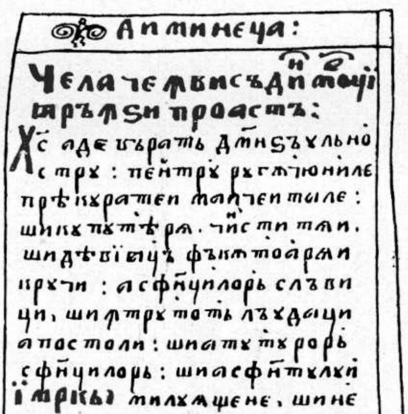
5\. *Pagina 285 a Liturghierului, cu titlul textului: „Invăţătură pentru sfântul Agneţ"*

6\. *Pagina 300 a Liturghierului, cu titlul textului: „Otpusturile praznicelorŭ dumnedzăeşti"*

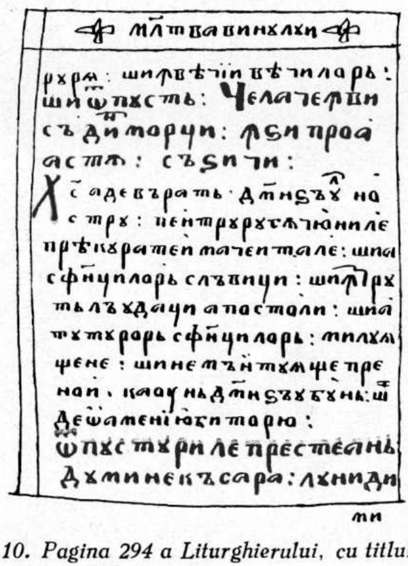
7. *Pagina 323 a Liturghierului, cu titlul textului: „Rănduiala vecernii mari“*

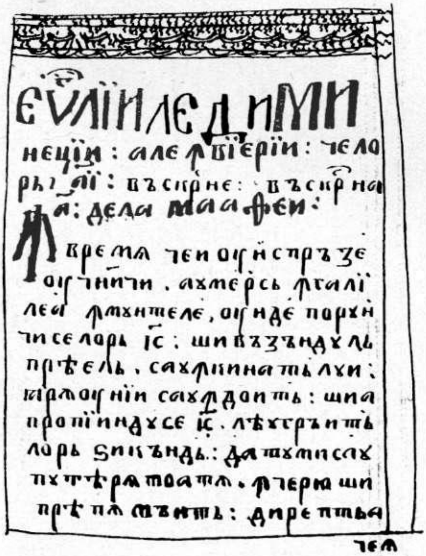
8. *Pagina 409 a Liturghierului, cu începutul „Rânduelii la tipică“*

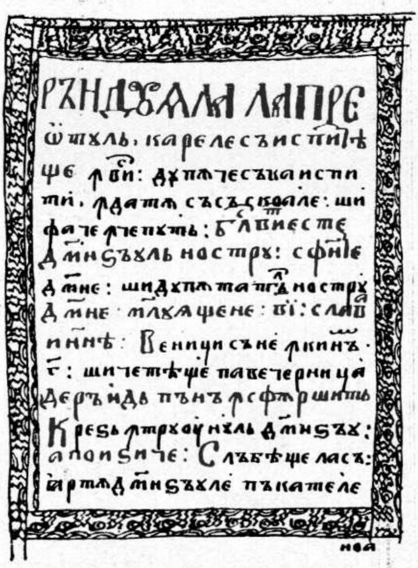
9. Pagina 354 a Liturghierului, cu prima molitvă a dimineții

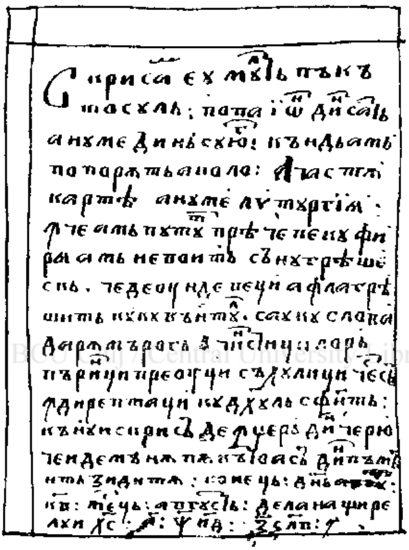
10. Pagina 294 a Liturghierului, cu titlul textului „Otpusturile preste anĭ"

11. Pagina 439 a Liturghierului, cu titlul textului „Evangheliile dimineţii"

12. Pagina 417 a Liturghierului, cu titlul textului „Rânduiala la preotulu carele să ispitéşte în vis"

13. Pagina 438 a Liturghierului, cu notița popii Ion din Suiug

REVISTA TEOLOGICĂ

ORGAN PENTRU ŞTIINŢA ŞI VIAŢA BISERICEASCĂ ÎNTEMEIAT ÎN 1907

APARE LUNAR

SUB PATRONAJUL I. P. SF. MITROPOLIT **NICOLAE** AL ARDEALULUI

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA:

ACADEMIA TEOLOGICĂ „ANDREIANĂ", SIBIU, STR. MITROPOLIEI 24—26

ABONAMENTUL PE UN AN: 260 LEI

ÎNSCRISĂ ÎN REGISTRUL SPECIAL AL TRIBUNALULUI SIBIU SUB NR. 1—1938

ÎN ACEST NUMĂR:

ULTIMUL COMUNICAT AL SF. SINOD

Ordinea articolelor e determinată numai de necesităţi tehnice